158840

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLAHİYAT ANABİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ BİLİM DALI

ÖNERMELERİN ANALİTİKLİĞİ BAĞLAMINDA W. V. QUINE'IN MANTIKÇI POZİTİVİZME ELEŞTİRİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Hatice Başdağ BAŞ

Danışman: Doç. Dr. Ali DURUSOY

İstanbul, 2005

ÖZET

Bu çalışmada, Willard Van Orman Quine'ın (1908-2000) ilk kez 1951'de *Philosophical Review* adlı dergide yayımlanmış olan "Two Dogmas of Empiricism" adlı makalesindeki *analitiklik* eleştirisinin ortaya konulması amaçlandı.

Felsefe tarihinde Kant'ın, önermeleri ilk kez sistematik bir biçimde *analitik-sentetik* olarak adlandırmasından sonra bu ayrımla ilgili tartışmalar 20. yüzyılda yoğun bir şekilde sürerken, analitik-sentetik ayrımı temelinde gelişen mantıkçı pozitivist akım içerisinde, bu ayrımı mantıksal bir kesinlikle ilk kez ortaya koyan Rudolf Carnap oldu. Carnap, dilin mantıksal analizini uygulayarak ortaya koyduğu "sentaks kuramı"yla ilk olarak mantıkçı pozitivizmin ortak görüşünü yansıtan *analitiklik* ve buna bağlı olarak gelişen *doğrulamacılık* kavramlarını mantıksal boyutuyla temellendirdi.

Ne var ki Carnap, ortaya koyduğu analitiklik tanımı sonucunda Quine'ın eleştirileriyle karşılaştı. Quine'ın, analitiklik ile ilgili olarak ilk hedefte Carnap'a ve dolayısıyla mantıkçı pozitivizme yönelttiği eleştiriler arasında, "Two Dogmas of Empiricism" (Deneyciliğin İki Dogması), *analitikliğ*in felsefe tarihindeki en esaslı ve kapsamlı eleştirisi olarak görülmektedir.

Quine, *analitikliği*, onun dayandığı beş kavram çerçevesinde tartışarak, kısır döngüye düşülmeden bir *analitiklik* açıklamasının mümkün olamayacağını ve dolayısıyla *zorunlu doğru* diye bir şeyin olamayacağını gösterir. Oysa, mantıkçı pozitivizm için *zorunlu doğruluk,* indirgemeciliği ve dolayısıyla doğrulamacı anlam kuramını temellendiren merkezi bir kavramdır. Dış dünya hakkında bilgi veren her anlamlı ifadenin doğrudan deneyime çevrilebilir olduğunu ifade eden *indirgemecilik*le, *analitikliğ*in temelde özdeş olduğunu belirten Quine, *zorunlu doğru* niteliğinde bir bilginin olamayacağını göstermekle mantıkçı pozitivizmin temelini sarsarak, daha deneyci bir yola, "dogmasız deneyciliğe" kapı açmaktadır.

ABSTRACT

W. V. Quine's Critique of Logical Positivism with respect to Analyticity of Statements

This study deals with W.V.Quine's critique of analiticity which he developed in the article titled "Two Dogmas of Empiricism" (it first appeared in print in the *Philosophical Review*, in 1951). In it, Quine rejects outright the analytic/synthetic distinction and verificationism, that is, the verification of meaning as applied to individual sentences. Indeed these two consepts of analyticity and verifiability are central to logical empiricism.

In the history of philosophy, after Kant named statements as analytic and synthetic sistematically, it was Carnap who firstly exposed the division of statements as analytic and synthetic in a logically certain way. What Carnap actually did was to found the notion of analyticity on logical basis through his syntax theory. That is why, Quine argues directly and in some detail against Carnap.

Quine's claim is that the two dogmas, analyticity and verificationism, are at root identical. The first dogma, says Quine, is the belief in some fundamental distinction between analytic truths (grounded in language independently of matters of fact) and synthetic truths (grounded in matters of facts). The other dogma, for Quine, is reductionism: the belief that each meaningful statement is equivalent to some logical construct upon terms which refer to immediate experience. He gives an argument against each dogma. Finally, he explains that why two dogmas are identical, than gives the outline of empiricism without dogmas.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ii
ABSTRACT iii
İÇİNDEKİLER iv

GİRİŞ

I. ANALİTİKLİK 1
II. MANTIKÇI POZİTİVİZM VE MODERN MANTIK 7

Birinci Bölüm

ÖNERME

I. ÖNERME NEDİR? 14
A. Önermelerin Analitik-Sentetik Ayrımı 15
1. Kant'ın Analitik-Sentetik Ayrımı 16
a. A Priori Bilgi ve Analitik Önermeler 16
b. A Posteriori Bilgi ve Sentetik Önermeler 17
c. Üçüncü Bir Önerme Türü: Sentetik a Priori 17
2. Kant Sonrasında Analitik-Sentetik Ayrımı 20
II. ÖNERMELERİN DOĞRULUK DEĞERİNİN BELİRLENMESİ 21
A. Doğruluk Nedir? 24
1. Tarski'de Nesne-dili/Üst-dil Ayrımı ve Doğruluğun Anlambilimsel Formulasyonu 26
B. Önermelerde Anlam ve Doğruluk İlişkisi 28
1. Frege'de *Anlam* ve *Gönderim* Ayrılığı 29
2. Russell'a Göre, Anlam ve Doğruluk İlişkisi 29
3. Tractatus'da *Anlamlı, Anlamsız* ve *Saçma Önermeler* 35
C. Mantıkçı Pozitivizm'de Doğrulamacılık ve Doğrulanabilirlik İlkesi 37
D. Frege'de, Mantıksal Doğruluk ve Analitiklik 40

İkinci Bölüm

MANTIKÇI POZİTİVİZM'DE ANALİTİK ÖNERMELERİN TANIMLANMASI

I. AYER'DA 'TANIMLAMA' ÖLÇÜTÜ VE ANALİTİKLİĞİN 'EŞANLAMLILIK' İLE AÇIKLANMASI 42

II. CARNAP'TA DİLİN MANTIKSAL ANALİZİ VE ANALİTİKLİĞİN TANIMI . 44

A. Dilin Mantıksal Sentaksı ve Analitikliğin Sentaktik Tanımı 45

B. Analitikliğin Anlambilimsel Kurallara Göre Tanımı 51

C. Dil Formlarının Uzlaşımsallığı İlkesi 52

Üçüncü Bölüm

W. V. QUINE'IN MANTIKÇI POZİTİVİZM'E ELEŞTİRİSİ

I. QUINE'A GÖRE, ANALİTİKLİĞİN ARKA PLANI 55

A. Analitikliğin Dayandığı Kavramlar Çerçevesinde, Quine'ın, Analitiklik-Tanımlarını Değerlendirmesi 56

1. Analitikliğin *Anlama* Bağlı Olarak Açıklanmasının Geçerliliği 57
2. Analitikliğin *Eşanlamlılığa* Dayalı Olarak Açıklanması 60
3. Eşanlamlılığın *Tanımlama* ile Belirlenmesinin Geçerliliği 61
4. Eşanlamlılığı Belirlemede *Değiş-tokuş Edilebilirlik* (Salva Veritate) Testi.... 63
5. Analitikliğin *Anlambilim Kuralları*'na Göreli Olarak Tanımlanması 66

B. Analitik-Sentetik Ayrımı ve Doğrulamacılık 67

SONUÇ 69

KAYNAKÇA 73

GİRİŞ

I. ANALİTİKLİK

Felsefenin, her türlü bilgiyi tartışma konusu haline getirip onların güvenilir olup olmadıklarını sorguladığı görülür. Bir temyiz mahkemesi görevinde görülen felsefenin soruşturmasından ve vereceği karardan önce hiçbir bilgi, felsefi manada güvenilir sayılmamaktadır. Bu nedenle, doğruluklularına karar verilmiş olan, yani doğrulukları mahkemece belgelenmiş olan yargılar *güvenilir bilgi* sayılır. Dolayısıyla felsefe, bilgiyi sağlayan koşulları tespit ederek güvenilir bilgi sağlamak iddiasındadır. Bin yıllar boyunca hiçbir konuda herkesçe kabul edilebilecek bir sonuca varamamış olan felsefenin, tasavvur edilemez başarılar gösteren doğa bilimlerinin sağladığı bilgileri bile ilk basamakta güvenilmez sayması, buna karşılık, kendisinin güvenilir bilgi sağlayabileceğini öne sürmesi gülünç görünebilir. Ancak, üzerinde anlaştıkları tek konu olmadığı halde, en koyu dogmacılardan en aşırı şüphecilere kadar bütün filozofların bir istisna olarak hemfikir oldukları tek nokta, felsefenin en azından bir tek bilginin güvenirliğini sağlayabileceği iddiasıdır. "Hiçbir şey bilemeyeceğimizi öne süren filozoflar bile, kendi felsefelerinin sağladığı bu biricik 'bilginin' güvenilirliğini kabul etmek zorundadırlar." Şu halde, felsefenin kendi önermelerinin bile güvenilirliğini

sorgulayarak işe başlaması, felsefenin öncelikli amacının güvenilir bilgiyi sağlamak olduğunu göstermektedir.[1]

Güvenilir bilgi nasıl sağlanır? Bir bilginin güvenilir olabilmesi için, o bilgiyi oluşturan *yargıların* doğru olmaları gereği kaçınılmazdır. Bu nedenle, yargıların öncelikle doğruluk değerleri bakımından incelenmeleri gerekir. İşte, bu çalışmada sıkça kullanacağımız *analitiklik* (analyticity) ifadesi, yargıların doğrulukları bakımından incelenmesi sonucunda, *zorunlu doğru* olarak belirlenen bir yargı türünü ifade eden *analitik* terimini ve buna bağlı olarak analitik yargıları sentetik olanlardan ayırmanın mümkün olduğu inancını ifade etmektedir.

Yargıların, doğruluklarını belirlemede, bilgi kaynağıyla bağlantılı olarak tip bakımından *analitik-sentetik* olarak ayrıldığını, ilk kez sistematik biçimde Immanuel Kant'ın (1724-1804) ortaya koyduğu bilinmektedir. Ona göre, kesin ve zorunlu doğru olarak kabul edilen bir kısım yargının, bilgi kaynağı bakımından *a priori* (deney öncesi) olduğunu ve öznesinin yüklemini kavramsal olarak içerdiğini ifade eden *analitik* terimi, Kant'tan önce de birçok filozofun sisteminde açıkça veya örtük biçimde düşünülmüştür. Nitekim, Eski Çağ felsefesinden günümüze kadar geçen süre içerisinde *bilgi* kavramının, *yargı, ifade*, *doğru* ve *zorunlu doğru* kavramlarıyla bağlantılı olarak ele alındığını ve dolayısıyla, *analitik* kavramının bu çerçevede işlenerek geliştirilmiş olduğunu görmek mümkündür.

Aristoteles öncesinde, daha çok varlık sorunu çerçevesinde ele alınan *bilgi ve* onun ifadesinin biçimsel şartı olarak kabul edilen *yargı* terimleri, MÖ 5. yüzyılda oluşan sofist hareket tarafından eleştirilmiştir. Nitekim, Sofist anlayışa göre, *kesin bilgi* anlamında kullanılan *hakikati* belirleme yolunda öne sürülen bütün *yargılar*, ister akılla ister duyuyla elde edilsin doğruluk bakımından kesinlik taşıyamaz, dolayısıyla, kesin bilgiyi ve onu sağlayan koşulları belirlemek imkansızdır. Sofist hareketin bu şüpheci tavrı mantıksal düşünmenin gelişmesinde belirleyici bir unsur olmuş ve doğru bilginin imkan ve şartlarının ele alınarak temellendirilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Nitekim,

[1] Teo Grünberg, *Anlam Kavramı Üzerine Bir Deneme*, Ankara: AÜDTCF Yayınları, 1970, s. 7-8.

Sokrates'in (MÖ 469-399), kesin bilgiyi belirlemek için yöntem üzerinde durulması gerektiğini dile getirmesinden sonra öğrencisi Platon (MÖ 428-347), ilk kez bilginin temellendirilmesini sorun edinerek bütün bilimlerde geçerli olabilecek bilgi arayışına girmiştir.[2] Bu noktada, belki, Platon'un ve daha sonra Aristoteles'in (MÖ 384-322) *bilgi*yi ciddi manada bir sorun olarak ele alarak *güvenilir bilgi*yi belirleme gayretleri *analitiklik* fikrinin ortaya çıkışının ilk izleri olarak görülebilir.

Platon ve Aristoteles'in görüşlerine kısaca değinmek gerekirse, Platon, *bilgi* ile *görüş* arasında ayrım yaparak zaman ve şartlara bağımlı olarak doğruluğu değişebilen duyu yargılarına *görüş* adını verir. *Bilgi* ise, aklın ürünü olup, bilim sistemini meydana getiren değişmez mutlak bir doğruluk ifade eder. Bilginin nesnesi yalnızca var olan gerçekliklerdir. *Görüş*ün nesnesi ise, *duyulur dünya* olarak nitelediği süreç halinde varolma ve varolmama arasında bulunan şeylerdir. Dolayısıyla, *görüş*ün nesnelerine, zıt nitelikler yüklenebilirken, *bilgi*nin nesnesi mutlak ve değişmez niteliktedir. Bu nitelikler, mutlak ve değişmez olan, *idealar*dır. İdealar, değişken olayların açıklanmasını mümkün kılan töz durumundaki ilkelerdir. İdealardan oluşan dünya aklidir. İdealar akli olduğu için duyulardan değil doğrudan ve öncülsüz olarak (akli sezgiyle) elde edilir. Bu şekilde, Platon, ideaları, bilgide asıl unsur olarak belirler.[3]

Aristoteles'e göre, Platon'da olduğu gibi, *bilgi* ile *yargı* arasında fark vardır. Yargı, *görüş* gibi doğru veya yanlıştır. *Bilgi* ise, doğruluğu kesin olan ve dolayısıyla ispat edilebilir olan yargıdır.[4] Yargının doğruluğu iki manaya gelir. Biri, *tutarlılık* anlamındaki doğruluk diğeri varlıkla *özdeş* olma anlamındaki doğruluktur.[5] Yargının ifade ettiği anlam, ilkesine dayanıyorsa, *tutarlıdır* ve dolayısıyla *mantıksal doğru* demektir. Aristoteles'e göre, bu yargı türü *analitiktir* ve yüklemin öznesine zorunlu olarak ait olmasıyla ortaya çıkar. Gerçekte var olan bir şeyi ifade eden yargının doğruluğunu ise, varlıkla temellendirir. Nitekim "var" deyimi bir şeyin doğruluğunu; "var değil" deyimi ise yanlışlığını ifade eder. Bu anlamda, Aristoteles'e göre, bilgi

---

[2] Sadık Türker, *Aristoteles, Gazzali ve Leibniz'de Yargı Mantığı*, İstanbul: Dergah Yayınları, 2002, s. 40-41.
[3] Türker, *Yargı Mantığı*, s. 42-44.
[4] Türker, *Yargı Mantığı*, s. 62.
[5] Türker, *Yargı Mantığı*, s. 68.

deneyle başlar ancak, teorik bilim, nesneleri duyulur olmaları bakımından değil, kavramları yönüyle ele alır. Çünkü, soyutlama olmadan bilgiye yol açan *tümel* meydana gelmez. Bu nedenle bilgiler duyulur dünyadan başlamakla birlikte ondan uzaklaştıkça bilimsel bir değer kazanırlar. Çünkü, Aristoteles'e göre, bilim, soyut gerçeklikler olan tümellerle ilgilenir.[6]

Böylece, Platon'un, *yargıyı* bir sorun olarak ele almasından ve Aristoteles'in *yargıyı* başlı başına bir sorun olarak incelemesinden sonra, ilk olarak *ifade ve anlam* ilişkisi boyutuyla incelenen yargılar, daha sonra, *anlam ve doğruluk* boyutuyla birlikte ele alınarak günümüze dek tartışılacaktır. Aristoteles'ten sonra, onun öğrencileri ve Stoalılar tarafından yargı, artık kendisini oluşturan kavramları arasındaki bağıntılar bakımından değil diğer yargılarla ilişkisi bakımından ele alınır. Bu noktada dilbilgisinden yararlanılması, mantık ile dilbilimin yakınlaşmasına yol açar. Böylece, yargılar ilk olarak *biçim* (ifade, dil) ve *anlam* ilişkisi çerçevesinde ele alınır. Aristoteles'in öğrencisi Theophrastos'a göre (MÖ 371-286), akıl-yürütmede kullanılan ifadelerin, doğru ve yanlış bilgi içermelerinden çok, dilbilgisi kurallarına göre kurulmuş olmaları önemlidir. Bu yaklaşım çerçevesinde, mantık, Aristoteles'in öğrencileri ve Stoalıların çalışmalarıyla giderek daha biçimsel hale gelir.[7]

Stoalılar, salt zihinde bulunan yargı ile dil ile ifade edilmiş olan yargıyı birbirinden ayırarak, salt zihni yargının, dilde ifade edilen biçimsel şeklini *önerme* olarak kabul ederler. Bu bağlamda, Stoalıların kurucusu olarak bilinen Zenon'un (MÖ 336-264), mantığı felsefi bilimlerden birisi sayarak, teorik mantığın, *işaret eden sözcükler* ile *işaret edilen anlamlar* olmak üzere iki ana konuda ele aldığı bilinmektedir. Stoalıların, şartlı önermeleri meydana getiren önermelerin birbirlerini gerektirmesi (modus ponens) veya reddetmesi (modus tollens)[8] bakımından anlam bağıntılarını incelemiş olmaları, akıl-yürütmelerin biçimselleşmesini hızlandırır. Mantığın böyle hızlı şekilde biçimselleşme sürecine girmesini tetikleyen ihtiyaç, *işaret eden* (dil, ifade) ile

---

[6] Türker, *Yargı Mantığı*, s. 86.
[7] Türker, *Yargı Mantığı*, s. 224.
[8] Modus ponens: *P* ise *Q*'dur; *P*'dir, o halde, *Q* dur. Modus tollens: *P* ise *Q*'dur; *Q*'değildir, o halde *P* değildir. Bkz. Donald Kalish, Richard Montague & Gary Mar, *Logic Tecniques of Formal Reasoning*, 2nd Edition, Oxford: Oxford University Press, 1980, s. 15.

işaret edilenin (düşünce, anlam) özdeş olmadığı fikridir.[9] Bilindiği gibi, ifade ile anlamın özdeş olmaması durumu, yargılarda çok anlamlılık ve karışıklığa yol açmakta ve her zaman sağlıklı akıl-yürütebilme imkanını ortadan kaldırmaktadır.

Yargıların biçimsel yönünün araştırılmasına işaret eden *ifade-anlam* boyutu, Stoalılar'dan sonra, 10. ve 15. yüzyıllar arasında İslam mantıkçıları tarafından, dini metinlerdeki yargıların anlaşılmasını sağlama arzusuyla sorunsallaştırılarak geliştirilir. Nitekim, Süryani mütercimler yoluyla İslam dünyasına aktarılan Aristoteles mantığı hakkında İslam mantıkçılarının genel eğilimi, mantığın bilimler için yalnızca bir araç olduğu noktasındadır. Dolayısıyla mantık kullanılarak akıl yürütmelerle elde edilen dini hükümler İslam hukuk *dili*nin sınırları içinde kalma yönüyle *analitik* niteliktedir.[10]

Yargıların ifade-anlam ilişkisi çerçevesinde yürütülen çalışmalar içerisinde, mantığın yalnızca doğru düşünmeyi amaç edinmesi yönüyle değil, biçimsel düşüncenin kendisini oluşturması yönüyle incelenmeye başlaması ise, Farabi'de (870-950) görülür. Bu yaklaşımın, yargıların giderek biçimsel yönüyle ele alınarak mantığın bilimselleşmesine zemin hazırladığı söylenebilir. Farabi, yargıları, birer araç olarak değil birer nesne olarak ele alır. Bu noktada, ontolojik varlık konusunu bir kenara bırakan Farabi, *nesnel* (el-vücud el-a'yani) ve *zihinsel* (el-vücud el-zihni) *varlık* ayrımı yapar. Farabi'ye göre zihinde bulunan anlamlar iki türlüdür. Birincisi, *nesnel yargı* dediği, duyu algıları sonucunda zihinde meydana gelen maddi nesnelere ait izlerdir. İkincisi, zihnin bu izler üzerinde yaptığı birleştirme ve ayırma gibi işlemler sonucunda ortaya çıkan anlamlardır. [11]

Farabi'nin çalışmalarının, 11. yüzyıldan itibaren Rönesans'a kadar tercümeler yoluyla Hıristiyan dünyasına aktarılması sonucunda Orta Çağ Hıristiyan mantıkçıları, *sözel yargı* (önerme) ile *zihinsel yargı* ayrımını yapmışlardır. Böylece İslam mantıkçılarında olduğu gibi, düşünce biçimselleştirilerek incelenebilir duruma getirilir. Bu bağlamda, Farabi'nin, mantığı, *ifade* (dil) ve *anlam* ilişkisinin incelenmesi olarak

---

[9] Türker, *Yargı Mantığı*, s. 224-225.
[10] Türker, *Yargı Mantığı*, s. 225-227.

kabul etmesi çerçevesinde *mantıksal doğruluğu*, dildeki edatları kullanarak[12] dilin biçimselliğiyle temellendirmeye çalışmış olması ve buna bağlı olarak İbn Sina'nın (980-1037) ortaya koyduğu *delalet* (işaret, gönderim) kuramının, Hıristiyan mantıkçılarından Saksonyalı Albert'ın (1316-1390) elinde, kavramların dilbilimdeki durumunun yeniden değerlendirilmesine yol açtığı bilinmektedir. Böylece, yüklem ve özne olabilen sözcükler *kategoramatik*, yalnız başına belli bir anlamı bulunmayan niceleyici veya bağlaç durumundaki sözcükler *sinkategorematik* olarak belirlenmiştir. Bu belirlemeyle, çok sonra, modern mantıkta, bir yargının geçerliliğini ve analitikliğini belirlemeyi sağlayan kurallar, *sinkategorematik* sayılan "ve", "veya" , "ise" gibi *mantıksal değişmezlerin* (logical operators) aksiyomatik yapılarının açıklanmasıyla ortaya çıkarılacaktır.[13]

Yargıların *ifade-anlam* boyutuna ek olarak *anlam-doğruluk* boyutuyla da ele alınmaya başlanması sonucunda, doğal olarak, yargıların *analitik-sentetik* olarak ayrıldığı fikri belirginleşmeye başlar. Nitekim, *analitik* ve *sentetik* terimleri, yargıların hem *ifade-anlam* boyutu hem de *doğruluk-anlam* boyutuyla ilgilidir.

Giderek belirginleşen *analitiklik* fikri, farklı şekillerde, Gazzali (1058-1111) [14], Leibniz (1646-1716)[15], John Locke (1632-1704)[16] ve David Hume'da (1711-76) [17] da görülür. Ancak, *analitiklik* fikri, Immanuel Kant'la (1724-1804) birlikte *analitik-sentetik ayrımı* şeklinde sistematik olarak ortaya konur. Kant, bu ayrımla, felsefenin ve

---

[11] Türker, *Yargı Mantığı*, s. 230.

[12] Farabi, yüklemin öznenin içinde bulunması anlayışı yanında, yüklemin özneyle *birlikte, yanında, özne için, özneden dolayı* bulunması gibi durumları inceleyerek, önermelerde *yüklemleme* biçimi dışında, Frege'nin *fonksiyon* deyimin işaret ettiği şeye benzer yeni biçim anlayışları getirdiği bilinmektedir. Bkz. Türker, *Yargı Mantığı*, s. 234.

[13] Türker, *Yargı Mantığı*, s. 234.

[14] Gazzali, deneyle doğrulanabilir türden bilgilerin doğruluklarının kesin olmadığını öne sürmüştür, bkz. Necip Taylan, *Gazzali'nin Düşünce Sisteminin Temelleri*, 2. Baskı, İstanbul: İFAV, 1994, s. 60, 68, 69; Vehbi Hacıkadiroğlu, "Analitik Yargılar ve a Priori Yargılar" *Felsefe Tartışmaları-15. Kitap*, İstanbul: Panorama Yayınevi, 1994, 72-84, s. 72.

[15] Leibniz, biri istidlalin (aklın) diğeri vakıanın (olgunun) olmak üzere iki tür *hakikat*ten (doğruluk) söz eder. Bkz. G.W. Leibniz, *Monadoloji*, Çev. Suut Kemal Yetkin, İstanbul: Devlet Basımevi, 1935, s. 29.

[16] Locke'un, yeni bir bilgi vermedikleri için *önemsiz* (trifling) diye nitelediği önermeler ile *öğretici* (insructive) önermeler tabiri için bkz. John Locke, *An Essay Concerning Human Understanding*, edited with a foreword by Peter H. Nidditch, Oxford: Clarendon Press, 1990, s. 609-617.

dolayısıyla metafiziğin bütün yargılarını güvenilir bilgi düzeyine getirmeyi amaçlar.[18] Nitekim, Kant, *Arı Usun Eleştirisi* adlı eserinin giriş bölümünde, metafiziğin yargılarının asırlar boyu kesinsizlik ve çelişki durumunda kalmış olmasını, analitik-sentetik yargılar arasındaki ayrımının net bir şekilde düşünülmemiş olmasına bağladığını belirtmektedir.[19]

Kant'tan sonra, analitik-sentetik ayrımı, metafiziğin önermelerinin kesinlikle güvenilir bilgi olamayacağı yönünde yeni pozitivist yaklaşımlara da zemin oluşturur. Böylece, güvenilir bilgiyi belirleme noktasında birbirine zıt iki tavır için de dayanak durumunda olan analitik-sentetik ayrımı, özellikle 20. yüzyılda yoğun tartışmalara neden olur. Bu tartışmalarla bağlantılı olarak, analitik-sentetik ayrımı için Kant'ın verdiği ölçütler eleştirilerek alternatif ölçütler öne sürülür ve analitiklik çok defa yeniden tanımlanır. Söz konusu tanımlama girişimleri arasında analitik önermeleri ikiye ayırarak, analitikliğe, *mantıksal doğrular* ve *mantıksal doğru*ya *dönüştürülebilir olanlar* şeklinde bir belirleme getiren Frege'den (1848-1925) sonra, Rudolf Carnap (1891-1970), *analitik* kavramını mantıksal bir kesinlikle tanımlayarak bu sayede mantıkçı pozitivizmin ortak argümanlarını sistemleştirir. Carnap'ın analitik-sentetik ayrımı temelinde ortaya koyduğu söz konusu çalışmalarıyla mantıkçı pozitivist tavrın en güçlü biçimine ulaştığı bilinmektedir.

II. MANTIKÇI POZİTİVİZM VE MODERN MANTIK

19. yüzyılda *sistematik pozitivizm* akımını başlatan Auguste Comte (1798-1857), felsefeyi "bilimlerin sentezi"ne dönüştürmeyi amaçlamıştı. Bu akıma göre "felsefenin

---

[17] Hume'un, fikir bağlantıları (relation of ideas) ile olguya ait şeyler (matter of facts) arasında yaptığı ayrım için bkz. David Hume, *An Enquiry Concerning Human Understanding,* Indianapolis: Hackett Publishing Company, 1993. s. 15.

[18] Heinz Heimsoeth, Kant'ın önermeleri ikiye ayırmasındaki amacın rasyonalizmi terk etmek olduğunu belirtir. Nitekim Kant'a göre, çözümlemede (analiz) bir kısır döngü söz konusudur, ve bu yolla bilinenlerin bilgi haline gelmesi olanaksızdır. Buna karşılık sentetik yargılar bilinenlere yeni bir şey ekleyerek bilgimizi çoğaltırlar. Bu nedenle metafiziğin yargılarının, *güvenilir bilgi* olma iddiasını gerçekleştirebilmesi için analitiklikten ve dolayısıyla döngüsellikten uzak olması ve sentetik a priori niteliğini taşıması gerekir. Bkz. Heinz Heimsoeth, *Immanuel Kant'ın Felsefesi*, Çev. Takiyettin Mengüşoğlu, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1986, s. 75, 76.

[19] Immanuel Kant, *Arı Usun Eleştirisi*, Çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınevi, 1993, s. 44.

görevi, bütün bilimlerin deneysel sonuçlarından elde edilmiş olan en üst düzeydeki tüm genellemelerini uyumlu bir öğreti haline getirmekti." Ancak, fizikte, kimyada, biyoloji ve psikofizikte birbirinden çok farklı yeni buluşların ortaya çıkmasıyla bunların bir arada yer alabileceği bir sistem kurma projesi gittikçe imkansız görünmeye başlar. Bu nedenle, sistematik pozitivizm akımı içerisinde, Ernst Mach (1838-1916), Richard Avenarius (1843-96) gibi felsefeci bilim adamları arasında *eleştirel pozitivizm* ya da *deneysel eleştiricilik* (empriocritisism) diye anılan yeni bir akım oluşur. Bu akım, bilimsel bilgiyi sorgulamanın ve bilimsel bilginin dayanaklarının, eleştirisiz olarak kullanılmakta olan bütün kavramların çözümlenmesi gerektiğini savunur. Bu şekilde, 19. yüzyılın sonuna kadar pozitivist felsefeci ve bilim adamları arasında bilimsel kuramın bütün biçimlerini, tümevarımsal, yani, tekrarlanarak doğrulanmış gözlemlerden elde edilmiş genellemelere göre yorumlama eğilimi hakim olur.[20]

Ne var ki, Max Planck (1858-1947)'ın kuantum hipotezi, 1920'lerde Niels Bohr (1885-1962) ve Albert Einstein (1879-1955) tarafından geliştirilerek, kuantum mekaniği ortaya konulunca, fiziksel sistemlerin temel dinamiklerinin deterministik olmadığı ortaya çıkar. Einstein'ın 1905'te ortaya koyduğu izafiyet teorisiyle klasik uzay zaman anlayışı değişir. Geometri ve fizikteki bu gelişmeler eski mekanik dünya görüşünün çökmesine ve dolayısıyla deney-gözlemin öneminin azalmasına yol açınca pozitivizm gözden düşer. Bu durum karşısında, 20. yüzyıl başlarında, pozitivizm, "bilimin bir özeleştirisi"[21] şeklinde yeni bir oluşuma doğru yelken açar.[22] Böylece, 1922'de Viyana'da, Moritz Schlick (1882-1936), Friedrich Waismann (1896-1959), Herbert Feigl (1902-1988), Rudolf Carnap (1891-1970), Felix Kaufmann (1895-1949), Hans Hahn (1879-1934), Kurt Gödel (1906-1978) ve Otto Neurath (1882-1945)'ın aralarında bulunduğu felsefecilerce yeni bir pozitivist[23] akım oluşur. "Viyana Çevresi"

---

[20] Nejat Bozkurt, *20. Yüzyıl Düşünce Akımları*, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1995, s. 189-191.
[21] Tırnak içindeki ifade Nejat Bozkurt'tan alınmıştır. Bkz. Bozkurt, *Düşünce Akımları*, s. 191.
[22] Sahotra Sarkar, "Series Introduction", Sahotra Sarkar (ed.) *Science and Philosophy in the Twentieth Century*, Vol. I, New York: Garland Publishing, 1996, vii-xiii, s. vii.
[23] Pozitivizm iki anlama gelmektedir: a) Deneyle bilinemeyen hiçbir bilgiyi *bilgi* olarak kabul etmemek, b) Varlığı sadece algılanmış olmaya indirgemek. Birincisi sadece epistemoloji düzeyindedir. İkincisi ise, *öznel idealizm* şeklinde realizm karşıtlığı olarak karşımıza çıkar. Nitekim, algıyı varolanın bütün bir içeriği olarak kabul etmektedir. Oysa, realizmde algı, varolanın sadece bir im'idir. İşte mantıkçı pozitivist akım içerisinde her iki türden pozitivistler de bulunmaktadır. Bkz. Nusret Hızır, "Viyana Çevresi", *Araştırma* (AÜDTCF Felsefe Araştırmaları Enstitüsü Araştırma Dergisi), C. II, 1964, 245-255, s. 246-248.

"Yeni Olguculuk" ve "Mantıkçı Pozitivizm" adlarıyla anılan ve 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren etkili olan bu hareket, sistematik ya da belirli bir öğretiyi değil, yeni bir "bilimsel dünya kavrayışı"nı veya "zihniyet"ini temsil eder. Birbirlerinden çok farklı görüşleri olmasına rağmen üyelerinin her biri, *modern* (sembolik/matematiksel) *mantık* yanlısı olup, metafiziğe karşı tutumlarında *deneyci*dir. *Çevre* üyelerinden olmadığı halde, Batı dünyasında açık seçik düşünceyi savunan, bilime dayanan ve dolayısıyla *Çevre* ile benzer çabalar içinde olarak çalışmalarıyla *Çevre*'de etkileri bulunan belli başlı diğer felsefeciler, 1921'de *Tractatus* adlı eseriyle Avusturya'lı Ludwig Wittgenstein (1889-1951), İngiltere'de Bertrand Russell (1872-1970), L. Susan Stebbing (1885-1943); ABD'de Charles W. Morris (1903-1979), C. Irving Lewis (1883-1964), Thomas Nagel (1937-...); eski Çekoslavakya'da, Philip Frank (1884-1966); Danimarka'da Jörgen Jörgensen (1894-1969); Fransa'da Louis Rougier (1889-1982), C. Ernest Vouillemin (1865-1954); Polonya'da, Alfred Tarski (1902-1983), Polonya Mantıkçıları Okulu; Berlin'de, Richard von Mises (1883-1953), Hans Reichenbach (1891-1953) ve Berlin Deneyci Felsefe Kurumu; Finlandiya'da, Eino Kaila (1890-1958)'dır.[24]

1930'larda Avrupa'da nazizm ve faşizmin baş göstermesiyle bir çok mantıkçı pozitivist filozof, başta ABD olmak üzere, farklı ülkelere göç etmek zorunda kalır. Örneğin, Reichenbach İstanbul ve California üniversitelerine; Herbert Feigl (1902-1988), Minnesota'ya; Carnap, Chicago'ya gider. Bunlar arasında, ailesi ABD'ye göç etmiş olan ve Akron, Ohio'da dünyaya gelen Willard Van Orman Quine (1908-2000)[25] da Harvard Üniversitesi'nde tanınır. Böylece, aslında Avrupa kökenli olan mantıkçı pozitivizm, Anglo-Amerikan geleneğinin bir parçası haline gelir.[26]

Mantıkçı pozitivizmi geleneksel pozitivizmden ayıran en belirgin özellik, önceki pozitivist tutumun katı indirgemecilik görüşü karşısında, önermelerin analitik-sentetik

---

[24] Hızır, "Viyana Çevresi", s. 246-248.
[25] Lewis Edwin Hahn and Paul Arthur Schilpp, *The Philosophy of W.V. Quine*, Illinois: Open Court, 1998, s. 3.
[26] Sarkar, "Series Introduction", s. ix-x.

ayrımına bağlı olarak mantıksal bilgilerin *a priori* olduğunu kabul etmesi[27] ve bilgi sorununa *anlam* ve *mantıksal analiz* açısından yaklaşmasıdır.[28]

Viyana Çevresi, Russell'ın çalışmaları ve Wittgenstein'ın *Tractatus*'undan hareket ederek[29] anlam sorunu üzerinde yoğunlaşır. Böylece, mantıkçı pozitivizmin *doğrulamacı anlam kuramı* (verificationism) ve *doğrulanabilirlik ilkesi*ni (principle of verification) geliştirdiği bilinmektedir.

Doğrulamacı anlam kuramına göre, bir bilgi sistemi, doğruluğu kabul edilmiş ve mantık bakımından birbirlerine bağlı bir önermeler bütünüdür. Böyle bir bütünü oluşturan sistem aynı zamanda bir dildir. Bir dilde, *anlam* iki aşamalıdır: ilk olarak, önermeler mantığa uygun olmalıdır, yani, tutarlı bir sentaks sisteminin içinde yer almalı ve söz konusu sistemin sentaksının kurallarına uymalıdır. Bu manada *doğruluk*, böyle bir *tutarlılık* demektir. Bu şart yerine geldikten sonraki ikinci aşama olarak her önerme, doğrulanabilir olmalıdır, yani, sentakstan başka, deneyle ispatlanabilir nitelikte olmalıdır.[30] Evrende ispatlanabilir olan şeyler, olgulardır. Olgular, doğal ortamda belirli kurallara göre gerçekleşirler. Bu kuralları kavrayabilmek için gerekli bilimsel bir yöntem, ancak gerçekliği yansıtan *dilin* kendisiyle incelendiği *matematiksel mantık*la gerçekleştirilebilir. Çünkü, mantıkçı pozitivizme göre ulaşılmak istenen gerçekliğin bilgisi, "bilimsel yönteme dayanan bir düşünme ediminin verileri olmaktan öteye gidemez." Bu durumda "felsefenin görevi, bilimsel düşünceyi oluşturan dil ve mantık kavramlarını incelemek ve bunun sonucunda elde ettiği verilerle matematiksel mantığı kullanarak güvenilir bilgiyi ortaya çıkarmak" olmalıdır.[31]

---

[27] Sarkar, "Series Introduction", s. ix.
[28] Gürol Irzık, "Wittgenstein ve Carnap: Tractatus'un Mantıkçı Pozitivizm'e Etkisi" *Felsefe Tartışmaları-11. Kitap*, İstanbul: Panorama Yayınevi, 1992, 59-81, s. 65.
[29] Carnap, doğrulamacı görüş temelinde geliştirdiği sentaks kuramı hakkında Wittgenstein'dan etkilendiğini belirtir. Bkz. Rudolf Carnap, "The Old and the New Logic", A. J. Ayer (ed.) *Logical Positivsm*, New York: The Free Press, 1959, 133-146, s.146. Russell'ın etkilerine ileride değinilecektir.
[30] Hızır, "Viyana Çevresi", s. 252.
[31] Bozkurt, *Düşünce Akımları*, s. 191.

Leibniz'in çalışmalarına dayanmakla birlikte, Frege ile başladığı[32] kabul edilen modern/matematiksel mantık, mantıkçı pozitivistlerce, bilginin mantıksal analizini yapma etkinliği olarak kabul edilen felsefenin[33] "organonu" durumundadır. Bir dilin temel öğeleri olan önermeler ancak bu yeni mantıkla etraflıca incelenme imkanı bulur.[34] Temelini yine Aristoteles'in bulgularına dayalı olarak kuran modern mantığın klasik mantıktan ayrılan en önemli özelliği, önermeleri en küçük anlam birimi sayarak[35] onları, günlük dilin çok anlamlılığından kurtarmak için sembolik dilde ifade etmesi ve matematiksel metodu kullanarak daha kesin, nesnel sonuçlara ulaşabilmesi, bu sayede, daha geniş bir uygulama alanına sahip olmasıdır.[36] Bu noktada, Viyana Çevresinin bu alanla ilgili büyük başarısı, mantığı geliştirmesi ve bunun sonucunda ortaya çıkan yeni ve sembolik mantığın yalnız matematik veya bilimin değil her türlü düşünüşün kontrol aracı olduğunu göstermiş olmasıdır.[37]

Mantıkçı pozitivizm özellikle Carnap'ın çalışmaları sayesinde en güçlü dönemini yaşamaktayken, 1960 ve 1970'lerde, yine bu akım içerisinden sarsıcı nitelikte bir takım eleştiri ve tartışmalar belirginleşir. İlk olarak Karl Raimund Popper (1902-94) ve onun gibi, bilimin mantıkçı pozitivizmin tümevarımsal mantığından kurtarılması gerektiğini iddia edenlerin eleştirilerinden ve diğeri, Quine'ın eleştirisinden olmak üzere "öldürücü" olarak nitelenen iki büyük darbe almıştır.[38] Popper'in doğrulamacılık karşısında öne sürdüğü argümanlarına karşı Carnap, tümevarımsal çıkarımlar kuramını ayrıntılı olarak yeniden kurar. Quine'ın argümanlarına gelince, onun mantıkçı pozitivizme yönelttiği eleştirileri, Popper'ınkinden farklı olarak, doğrudan

---

[32] I.M. Bochenski, *A History of Formal Logic*, translated and edited by Ivo Thomas, 2nd Edition, New York: University of Notre Dame Press, 1970, s. 282.

[33] "Felsefenin amacı, düşüncelerin mantıksal açıklığıdır. Felsefe bir öğreti değil bir etkinliktir." Ludwig Wittgenstein, *Tractatus Logico-Philosophicus*, Çev. Oruç Aruoba, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996, 4. 112.

[34] Hızır, "Viyana Çevresi", s. 249.

[35] W.V. Quine, "Two Dogmas of Empricism", W.V. Quine, *From a Logical Point of View*, Cambridge: Harvard University Press, 1980, 20-46, s. 39.

[36] Albert E.Blumberg, "Logic, Modern", Paul Edwards (ed.) *The Encyclopedia of Philosophy*, New York: Macmillan, 1972, 12-34, s. 13; Mantığın, pratik yaşayış, bilim, teknik ve felsefe gibi uygulama alanları bulunmaktadır. Bkz. Hüseyin Batuhan & Teo Grünberg, *Modern Mantık*, Ankara: ODTÜ Yayınları, 1970, s. 5.

[37] Hızır, "Viyana Çevresi", s. 249.

[38] Sahotra Sarkar, "Introduction", Sahotra Sarkar (ed.) *Science and Philosophy in the Twentieth Century*, Vol. VI, New York: Garland Publishing, 1996, xv-xviii, s. xv.

indirgemecilik üzerine değil, daha kökten olarak *analitiklik* fikri üzerinedir. Analitikliği en kesin biçimde ortaya koyan Carnap olduğudan, Carnap'ın *analitik* tanımı Quine'ın eleştirisinde en önemli hedef durumundadır. Mantıkçı pozitivizm için *analitiklik*, indirgemeciliğin de kendisine dayandığı en temel kavram durumundadır. Bu bakımdan mantıkçı pozitivizme yöneltilen eleştiriler arasında Quine'ın eleştirisinin daha kayda değer olduğunu söyleyebiliriz.

Quine, felsefe tarihinde önermelerin analitik-sentetik ayrımının en esaslı ve kapsamlı eleştirisi olarak görülen ve ilk olarak 1951'de *Philosophical Review*'de de yayımlanmış olan "Two Dogmas of Empiricism" (Deneyciliğin İki Dogması) adlı makalesinde deneyciliğin ve mantıkçı pozitivizmin merkezi kavramları durumunda olan *analitikliği* ve *indirgemeciliği*[39] ele alır. İlk adımda analitikliği tartışır. Analitiklik, analitik önermeleri, sentetik olanlardan ayırmanın ve onları kesin bir şekilde belirlemenin mümkün olduğu inancını ifade eder. İndirgemecilik ise, her anlamlı cümlenin yani, önermenin dolaysız deneyime gönderide bulunan terimleri üzerine mantıksal bir yapıyla eşdeğer olduğu inancıdır. Buna göre, indirgemecilik, her anlamlı ifadenin dolaysız deneyime çevrilebilir (indirgenebilir) nitelikte olduğunu savunur.[40]

Böylece, Quine, analitikliği eleştirmekle, temelde yine analitikliğe bağlı olarak ortaya konulan indirgemeciliğin zayıflığını göstererek doğrulamacılığı eleştirmiş olur. Nitekim, doğrulamacılık, mantıkçı pozitivizmin indirgemecilik temelinde geliştirmiş olduğu anlam kuramıdır.

Bu çalışmanın "İçindekiler" bölümünü oluşturan her bir başlığın konusunun, ayrı birer tez konusunu oluşturabilecek derinliğe sahip olduğu kuşkusuzdur. Bununla birlikte, çalışmanın üçüncü bölüme kadar olan kısmının yalnızca makaleye bir *giriş* niteliğinde işlenmesi amaçlandığından her konu bir çok boyutlarıyla veya derinliğiyle değil, yalnızca makaleyle ilişkili olduğu düşünülen boyutlarıyla ele alındı. Bu çerçevede, birinci bölümde, Quine'ın analitiklik eleştirisinin, *analitik* kavramının

---

[39] İlham Dilman, *Quine on Ontology, Necessity and Experience*, New York: State University of New York Press, 1984, s. 72.

özellikle mantıkçı pozitivizmdeki tanımlarına yönelik olduğu göz önüne alınarak, *önerme* kavramı, modern mantık ve bu mantığın içinde geliştiği analitik felsefe geleneği açısından ele alındı. Dolayısıyla, Quine'ın ortaya attığı analitiklik sorunsalıyla bağlantılı olarak *önerme* kavramı, anlam ve doğrulukla ilişkisi ekseninde ele alındı. Yine, bu bölümde, Quine'ın analitiklik eleştirisinin, analitik-sentetik ayrımının doğrudan Kant'taki şekline yönelik olmadığı göz önüne alınarak Kant'ın analitik-sentetik ayrımına yalnızca ilgili yönlerden ve özet olarak yer verildi. Birinci bölümün ikinci kısmında, önermelerin analitik-sentetik ayrımına temel oluşturan *doğruluk* kavramı, içerdiği bazı problemler ve çözümleriyle birlikte ele alındı. Bu çerçevede Carnap'ın sistemine temel oluşturması yönüyle Tarski'nin ortaya koyduğu *nesne dili-üst dil* ayrımına yer verildi. Quine'ın indirgemecilik temelinde ikinci dogma olarak gördüğü ve temelde yine analitiklik düşüncesine dayalı olduğunu öne sürdüğü, mantıkçı pozitivizmin *doğrulamacı anlam kuramı*na yer verildi. Yine, eleştirinin Fregeci yaklaşım biçimine yönelik olması dolayısıyla Carnap'ın *analitiklik* konusunda izini takip etmiş olduğu Frege'nin *analitiklik* belirlemesine yer verildi.

İkinci bölümde, analitik felsefe geleneğine dayalı olarak kurulan mantıkçı pozitivist akım içerisinde, konuyla ilgili çalışmaları bulunan Alfred Jules Ayer'ın (1910-1989) Carnap'la benzerlik taşıyan ama henüz mantıksal kesinliğe kavuşmamış görüşlerine yer verildi. Quine'ın analitiklik ile ilgili eleştirilerini kendisine yönelttiği ilk hedef durumunda olan ve mantıkçı pozitivizmin ortak görüşlerini temellendirmesi dolayısıyla gerçek kurucusu sayılan Carnap'ın *analitiklik* tanımlarına yer verildi ve bu tanımların açıklık kazanması bakımından *sentaks kuramı*na ve *hoşgörü ilkesi*ne temas edildi. Üçüncü bölümde, Quine'ın, analitikliği, beş temel kavram çerçevesinde tartışması ve analitikliğin doğrulamacı anlam kuramıyla bağlantısına yer verilerek, analitiklik, epistemolojik ve metodolojik boyutlarıyla birlikte tartışıldı.

---

[40] Quine, "Two Dogmas of Empricism", s. 20.

Birinci Bölüm

ÖNERME

I. ÖNERME NEDİR?

Modern mantık bakımından[41], yalnızca belli bir *doğruluk değeri*[42] (doğru veya yanlış vb.) olabilen cümleye *önerme* denir.[43] Bu nedenle bir cümlenin önerme sayılabilmesinin temel şartı o cümlenin belli bir doğruluk değeri taşımasıdır. Nitekim, önermeler, "doğru" ve "yanlış" değeri alabilme özellikleri yönüyle mantığın konusunu oluşturmaktadır.[44]

"Saat kaç?", "kapıyı kapat!", "ah, şimdi çocuk olsaydım!" gibi cümleler önerme olarak kabul edilmez. Çünkü, bu cümleler bir yargı dile getirmez. Oysa, bir cümlenin doğru veya yanlış olduğunu söyleyebilmek için o cümlenin öncelikle bir *yargı* bildirmesi gerekir. Ancak, bir cümlenin önerme sayılabilmesi için yargı bildiriyor olması da tek başına yeterli değildir. Örneğin, "Ben hastayım", "Brokoli nefis bir yemektir", "İzmir uzaktır", "Turgut Özal başbakandır" cümleleri, onu söyleyen kişiye veya kullanıldığı durum ve zamana göre farklı bir doğruluk değeri aldığından *önerme* olarak kabul edilmez.[45] *Önerme*, yalnızca bir tek doğruluk değerine sahip olan *nesnel*

---

[41] Grünberg, *Anlam*, s. 2, 213.
[42] "Doğruluk değeri" tabiri Frege tarafından ortaya konulmuştur. Frege, "doğru" ve "yanlış" olmak üzere iki doğruluk değeri kabul eder. Daha sonra ortaya çıkan çok değerli mantık sistemlerinde yine önermenin bir doğruluk değerinin bulunması koşulu söz konusudur. bkz. Grünberg, *Anlam*, s. 213-214.
[43] Yalnız belli bir doğruluk değeri bulunan ifadelerin *önerme* olduğu hakkında bkz. M. Irving Copi, *Introduction to Logic*, New York: Macmillan, 1961, s. 7.
[44] Şafak Ural, *Temel Mantık*, 2. baskı, İstanbul: Çantay Kitabevi, 1995, s. 49-50.
[45] W.V. Quine, *Elementary Logic*, 11th Edition, Cambridge: Harvard University Press, 2001, s. 5.

yargıdır. Bu nedenle, doğru olan bir önerme her yerde, her zaman, herkes için doğru olmalıdır. Yanlış olan bir önerme için de durum aynıdır.[46]

Önermelerin doğruluk değeri, o önermelerin anlamları[47] ve dil-dışı olguları olmak üzere iki ayrı faktör tarafından belirlenir. Dil-dışı olgulardan bağımsız olarak yalnız anlamı tarafından doğruluk-değeri belirlenebilen önermeler *analitik*,[48] dil-dışı olgulara bağlı olarak doğruluğu belirlenebilen önermeler *sentetik* kabul edilir. Dolayısıyla, analitik önermeler kabaca, *mantıksal doğrulara*, sentetik önermeler ise *olgusal doğru/yanlışlara* tekabül eder.[49]

A. Önermelerin Analitik-Sentetik Ayrımı

Birçok filozofun görüşüne olduğu gibi, mantıkçı pozitivizmin de anlam kuramına temel oluşturan ve güvenilir bilgiyi sağlamak açısından önemli olan *analitik-sentetik* ayrımının Hume, Leibniz, Locke ve Gazzali'ye dek giden geçmişi, felsefe tarihindeki etkileri göz önüne alındığında, "idealar" ve "duyulur dünya" ayrımıyla, belki Platon'a (MÖ 428-347) kadar götürülebilir.[50] Ancak, önermeleri, analitik ve sentetik olarak ilk kez sistematik bir biçimde ele alan ve onları bu şekilde adlandıran Kant'tır.[51] Bu nedenle Kant'ın ayrımına, mantıkçı pozitivizme miras bıraktığı yönlerden değinmek yerinde olacaktır.

---

[46] Batuhan & Grünberg, *Modern Mantık*, s. 105; Stephen Read, *Thinking About Logic*, Oxford: Oxford University Press, 1994, s. 7.

[47] Grünberg, bir önermenin anlamının çeşitli anlam bileşenlerinden oluştuğunu söyleyerek doğruluk-değerini belirlemekte gerekli olan anlam bileşeninin (Carnap'ın 'cognitive meaning' dediği) yalnızca 'bilgisel/bilişsel anlam' olduğunu belirtir. Buna göre diğer bir anlam bileşeni olan duygusal anlamın doğruluk değerini belirlemede bir önemi yoktur. bkz. Grünberg, *Anlam*, s. 2.

[48] Grünberg, *Anlam*, s. 2.

[49] D.W. Hamlyn, "Analytic and Synthetic Statements", Paul Edwards (ed.) *The Encyclopedia of Philosophy*, New York: Macmillan, 1972, 105-109, s. 105.

[50] Y. Steinitz tarafından, Platon'un *idealarının* duyulur dünyadan bağımsız olması analitikliğe, *duyu dünyası* ise sentetikliğe örnek verilmiştir. bkz. B. Yücel Dursun, *Kant'ta ve Bazı Yirminci Yüzyıl Filozoflarında Analitik/Sentetik Ayrımı*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi SBE (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2001, s. 2, 7.

[51] Heimsoeth, *Immanuel Kant'ın Felsefesi*, s. 70-78 ; Alfred Weber, *Felsefe Tarihi*, 5. baskı, Çev. H.Vehbi Eralp, İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1991, s. 305-306.

1. Kant'ın Analitik-Sentetik Ayrımı

Kant, önermeleri tipleri bakımından analitik ve sentetik olarak, bilgi kaynağı bakımından (deneyle ilgili olmaları yönüyle), a priori ve a posteriori olmak üzere birbiriyle örtüşen ikişer bölüme ayırmıştır:[52]

a. A Priori Bilgi ve Analitik Önermeler

A priori bilgi, deneyden bağımsız olarak bilinen, dolayısıyla olgulardan bağımsız olan bilgilerdir.[53] *Analitik önermeler*, bilgi kaynağı bakımından a priori nitelikte olup; tip bakımından, öznenin, yüklemini (kavramsal olarak) *içerdiği*[54] önermelerdir. Dolayısıyla, yüklem, yalnızca öznenin analiz edilmesiyle (çözümlenmesiyle) elde edilebildiği için bu tür önermeler *analitik* (çözümsel) olarak adlandırılmıştır.[55] İşte, özne ve yüklem arasındaki söz konusu *içerme* bağlantısı nedeniyle, analitik önermeler bilgimizi çoğaltmaz. Buna karşılık bildiğimizi *açıklayan* bir nitelik taşır.[56]

Analitik bir önerme olumsuzlandığında öznesi ile yüklemi arasında *çelişme* ortaya çıkar. Çünkü, bir önerme olumsuzlandığında öznesinin yüklemini içermediği anlatılır. Oysa, analitik önerme, öznesinin yüklemini içerdiği önerme demekti. Şu halde, analitik bir önerme olumsuzlanamaz. Bu nedenle, analitik önermeler, çelişmezlik ilkesine dayalı olarak ortaya çıkan mantıksal doğrulardır dolayısıyla doğrulukları mantıksal olarak zorunludur.[57]

---

[52] Heimsoeth, *Immanuel Kant'ın Felsefesi*, s. 74-75; Hacıkadiroğlu, "Yargılar", s. 72.
[53] Immanuel Kant, *Prolegomena*, 2. Baskı, Çev. Ioanna Kuçuradi ve Yusuf Örnek, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 1995, s. 14.
[54] Kant'a göre, *içerme bağlantısı*, *düşünülme*yle belirlenir: A kavramı söylenirken içinde B kavramı açık veya örtük biçimde düşünülmüşse, A'nın B' yi içerdiği söylenir. Eğer düşünülme gerçekleşmemiş ise A'nın B'yi içerdiği söylenemez. "Düşünme" de neyin düşünülmesi gerektiği değil neyin gerçekte düşünülmüş olduğu önemlidir. bkz. *Prolegomena*, s. 17-18.
[55] Bertrand Russell, *The Problems of Philosophy*, Oxford: Oxford University Press, 1943, s. 128.
[56] Kant, *Arı Usun Eleştirisi*, s. 41.
[57] Kant, *Prolegomena*, s. 15-16.

Kant'ın verdiği örneğe göre: "Her cisim yer kaplar" önermesi olumsuzlandığında elde edilen "Hiçbir cisim yer kaplamaz" önermesi, cisim kavramında "yer kaplama" anlamı zaten mevcut bulunduğundan, "Hiçbir yer kaplayan şey (cisim) yer kaplamaz" şeklinde bir çelişkiye yol açmaktadır; şu halde, "Her cisim yer kaplar" önermesi doğruluğunun dış dünyadan bağımsız olarak belirlenebilmesi açısından a priori; öznesinin, yüklemini kavramsal olarak içermesi açısından da analitiktir. Dolayısıyla, her analitik önerme, kavramları deneysel olsa bile dış dünyaya ilişkin yeni bir bilgi vermediği noktasında a prioridir. [58]

b. A Posteriori Bilgi ve Sentetik Önermeler

A posteriori, a priorinin karşıtı olarak, deneyden öğrenilerek elde edilen bilgi anlamına gelir. *Sentetik* (bireşimsel) *önermeler* de, yükleminin öznesinin kavramına yeni bir kavram yükleyen ve dolayısıyla dış dünyaya ilişkin yeni bilgi veren önermelerdir. Sentetik önermeler, analitik önermeler gibi sadece açıklayan yargılar değil bilgiyi genişleten veya çoğaltan yargılardır. Örneğin, a posteriori bilgiler yani, deney yargıları her zaman sentetiktir: "Bazı nesneler ağırdır" önermesinde görüldüğü üzere, sentetik bir önermenin özne ile yüklemi arasında "kavramsal içerme" ilişkisi bulunmadığından yüklem, öznesine yeni bir içerik yükler, bu nedenle, olumsuzlanması mümkündür. Çünkü, her zaman doğru olmasını gerektirecek mantıksal bir zorunluluk yoktur.[59]

c. Üçüncü Bir Önerme Türü: Sentetik a Priori

Hume, deneyden elde edilen bilgilerin nedensellik kanuna bağlı olduğunu, oysa bu kanunun a priori olmadığını ve genel-geçerliğinin kanıtlanamayacağını söyleyerek deneysel bilgilerin kesin bilgi olamayacağını öne sürmüştü. Kant da, Hume'un bu görüşüne katılarak deneye dayanan ve dünya hakkında bilgi veren sentetik önermelerin kesin bilgi veremeyeceğini düşünür. Böylece, Hume'un, kendisini "dogmatik

---

[58] Kant, *Prolegomena*, s. 14-15.
[59] Kant, *Prolegomena*, s. 16-17.

uykusundan uyandırdığı"nı belirten Kant, yeni bir fikre ulaşır.[60] Buna göre, Dünya hakkında bilgi veren bir önerme (sentetik) ancak a priori olduğu takdirde kesinlik taşıyabilir: Bu durumda, matematiğin önermeleri gibi bazı a priori önermelerin aynı zamanda sentetik olması söz konusudur. Sentetik bir önermenin nasıl a priori olabileceği sorusu, metafiziğin bir bilim olarak olanaklı olup olmadığı sorunuyla ilgilidir. Çünkü, Kant'a göre, sentetik a priori önermeler metafiziğin asıl içeriğini oluşturur.[61] Bu açıdan, metafiziğin ayakta kalması veya düşmesi sentetik a priorinin nasıl olanaklı olabileceğinin çözümüne bağlıdır.[62] Bu nedenle Kant, *analitik* ve *sentetik* ten başka *sentetik a priori* dediği bir üçüncü önerme türü öne sürer ve bunu temellendirmeyi amaçlar.

Kant'a göre, "kavramsal içerme bağlantısı" bir kavramın diğer kavram içerisinde *düşünülmüş* olmasına göre belirlenir. Eğer, bir önermenin öznesinin kavramında yüklemi düşünülmüyorsa, bu durumda önermenin doğruluğunu zorunlu kılacak kavramsal içerme bağlantısından söz edilemeyeceğinden o önerme analitik olmaz. Buna bağlı olarak Kant, bazı önermelerin, a priori bilgilerden oluşmasına rağmen öznesi ile yüklemi arasında kavramsal içerme bağlantılarının bulunmayışı nedeniyle sentetik olduklarını öne sürmüştür. *Sentetik a priori* adını verdiği bu tip önermeler, ona göre, matematik ve metafiziğin önermeleridir. Örneğin, *7+5=12* önermesine dikkatle bakıldığında görülür ki, *7 ve 5'in toplamı* kavramı her iki sayının bir tek sayıya birleştirilmesinden başka bir şey içermez. *7* ve *5* denildiğinde bu sayıları kapsayan sayının ne olduğu hiç düşünülmüyor. Kant'ın ifadesiyle, "*On iki* kavramı, benim sadece yedi ile beşin birleştirilmesini düşünmemle hiçbir şekilde düşünülmüş olmaz; ben böyle bir olanaklı toplam kavramımı istediğim kadar öğelerine ayırayım, yine de onun içinde on ikiyi bulamam." [63]

Kant'a göre, *7+5=12* önermesinde ikinci öğe birinci öğeye daha önce onda düşünülmeyen bir kavram eklemiş olmaktadır ki, bu da önermenin sentetik olduğunu

---

[60] Kant, *Prolegomena*, s. 8-9.
[61] Kant, *Prolegomena*, s. 20.
[62] Kant, *Prolegomena*, s. 25.
[63] Kant, *Prolegomena*, s. 17.

gösterir. Kant, aritmetiğin önermelerinin a priori bilgi içermesiyle birlikte her zaman sentetik olduğu büyük sayılar örneğinde daha iyi fark edileceğini belirtir. Buna bir örnek vermek gerekirse, *4662* denildiğinde, *2332+2330* ifadesi düşünülmüş olmaz.

Kant, aynı şekilde saf geometrinin de hiçbir ilkesinin analitik olmadığını söyler. Örneğin, geometrideki "Doğru, iki nokta arasında çizilen en kısa çizgidir" önermesi sentetik bir önermedir. Çünkü, "doğru" kavramı nicelikle ilgili hiçbir şey içermez, yalnızca bir niteliği içerir. "En kısa" kavramı, olduğu gibi ona eklenir ve "doğru çizgi"nin öğelere ayrılmasından çıkarılamaz. Diğer yandan, Kant, geometricilerin varsaydığı bazı ilkelerin, gerçekten analitik olup çelişmezlik ilkesine dayanmasını ise, bunun özdeş önermelerde olduğu gibi ilke olarak değil metot oluşumunda fonksiyon olarak yer almasıyla açıklar.[64]

Kant için, "sentetik a priori"nin önemi, a priori olan metafizik önermelerin bilimsel (sentetik) anlamda ortaya çıkmasına imkan tanımasıydı. Ona göre, metafiziğe ait yargıların çoğunun analitik olduğu doğrudur. Ancak, bunlar, tamamıyla sentetik olan hakiki metafizik yargılara araç teşkil ederler. Örneğin "töz" gibi kavramlar metafiziğe aitse, o halde sadece bunların öğelerine ayrılmasından kaynaklanan yargılar da metafiziğe ait olurlar. Mesela, " töz sadece özne olarak var olan şeydir" gibi pek çok analitik önerme aracılığıyla kavramların tanımlarına yaklaşmaya çalışırız. Kant'ın önemle üzerinde durduğu nokta, metafiziğin önermelerinin analitik olmadığıdır. Örneğin, "Şeylerde töz olan her şey kalıcıdır" önermesi sentetiktir ve özellikle metafizik bir önermedir. Şu halde metafiziğin önermeleri sentetik a priori önermelerdir. Bu tür önermeleri kurmak da metafiziğin amacını oluşturur. Metafiziğin, kavramlarını çok defa öğelerine ayırmaya ve dolayısıyla analitik yargılara ihtiyaç duyması "metafizik" amacına ulaşmak içindir.[65]

---

[64] Kant, *Prolegomena*, s. 17.
[65] Kant, *Prolegomena*, s. 19-20.

2. Kant Sonrasında Analitik-Sentetik Ayrımı

Kant'ın, önermeleri *analitik-sentetik* olarak ayırmada kullandığı ölçütler ve bu ayrıma bağlı olarak ortaya koyduğu çıkarımlar tartışmalara neden olmuştur. Örneğin, bir çok filozofun hemfikir olarak, ayrımın, "belirsiz bir içerme kavramına dayalı" olduğu, yine buna bağlı olarak öne sürülen *düşünülme* kavramının "psikolojik temelli" ve "kullanışsız" olduğu, ayrımın "özne-yüklem formlu cümlelerle sınırlı" kaldığı ve "her yargının analitik ve sentetik kategorilerinden mutlaka birine ait olmasını öngörmesi" vb. ölçütlere yönelik eleştiri[66] ve tartışmalarından başka, ayrımın getirdiği sonuçlara ilişkin tartışmaları da "Matematik önermeleri Kant'ın savunduğu gibi sentetik midir, yoksa analitik midir?", "Sentetik a priori diye bir şey var mıdır?" gibi problemleri içermektedir.[67]

Sentetik a priori kavramının deneyci filozoflarca kabul edilmesi olanaksızdır. Çünkü, bunun kabulü, dış dünyaya ait bazı bilgilerin deneyden bağımsız elde edilebileceği anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, buna karşı başta, Frege, Peano, Russell, Ayer olmak üzere neredeyse bütün deneyci filozoflar sentetik a priorinin kesin bilgi verdiğini yani, *a priori* olduğunu kabul etmekle birlikte, onun dış dünya üzerine bilgi verebileceğini kabul etmezler.[68]

Kant sonrasında mantık ve matematikteki gelişmeler bu konudaki tartışmalara belirleyici bir etkide bulunmuştur. Nitekim, Kant'ın, geometri ve aritmetiğin sentetik a priori olduğu kanısına karşı, Russell'ın, Alfred North Whitehead (1861-1947)'la birlikte yazdığı *Principia Mathematica (1913)* ile matematiğin temel ilkelerinin salt mantık ilkelerinden çıkarılabilir olduğunu ispatlamış olması,[69] matematiğin önermelerinin

---

[66] Ölçütlere yönelik eleştiriler ve tartışmalar hakkında bkz. Dursun, *Kant'ta ve Bazı Yirminci Yüzyıl Filozoflarında Analitik/Sentetik Ayrımı.*
[67] Heimsoeth, *Immanuel Kant'ın Felsefesi*, s. 75.
[68] Vehbi Hacıkadiroğlu, "Matematik Önermeleri Üzerine", *Felsefe Tartışmaları-20. Kitap*, İstanbul: Panorama Yayınevi, 1996, 5-19, s. 6-7.
[69] Bertrand Russell, "Matematiksel Felsefe'ye Giriş'ten Seçmeler" Çev. Muharrem Özlük, Bekir S. Gür (ed.) *Matematik Felsefesi*, Ankara: Orient Yayınları, 2004, 73-103, s. 92.

sentetik olamayacağı[70] dolayısıyla analitik olabileceği sonucunu beraberinde getirmiştir. Hans Reichenbach (1891-1953)'ın, "sentetik a priorinin yıkılış evrimini tamamlaması" olarak nitelediği[71] bu gelişme, matematikte sentetik a priori diye bir şeyin bulunmadığını gösterir. Bu nedenle, günümüzde sentetik a priori önermelerin olabilirliğini kabul eden pek az filozof vardır.[72]

Kant'ın, matematiğin önermelerinden başka, yine sentetik a priori olarak kabul etmiş olduğu metafiziğin önermeleri ise, en belirgin biçimde, mantıkçı pozitivist yaklaşım tarafından felsefeden elenmeye tabi tutulmuştur. Bu elemede öne sürülen argüman, yine analitik-sentetik ayrımı temeli üzerinde geliştirilerek, "metafiziğin önermelerinin bir doğruluk değerine sahip olmasının imkansız olduğu ve bu nedenle bilimsel bir anlam taşımadığı" noktasında ortaya konulmaktadır.[73] Bu bağlamda, mantıkçı pozitivizmin geliştirmiş olduğu *doğrulamacı anlam kuramını* anlamak bakımından, "önermelerin doğruluk değerleri mantıksal bir kesinlikle nasıl belirlenebilir?" "Sentetik önermeler bakımından *doğruluğu* belirlemenin ölçütleri nelerdir?", Bu noktada "*anlamın* nasıl bir işlevi bulunmaktadır?", "Analitik önermeler için nasıl bir *doğruluk* söz konusudur?" türünden soruların cevaplarının açıklık kazanması gereklidir.

II. ÖNERMELERİN DOĞRULUK DEĞERİNİN BELİRLENMESİ

Mantık *doğru* veya *yanlış* olan çıkarımlarla ilgilenir. Geçerli argümanların biçimini ortaya koyarak doğru ve geçerli argümanların niteliklerini belirler.[74] Buna göre, *geçerli* (valid) argümanlar arasında *doğru* (sound) olarak nitelenenler, ancak

---

[70]Russell, matematik bilgisinin, tümevarım yoluyla elde edilen deneysel bilgiden elde edilmediğini söylerken aynı zamanda a priori olmadığını da belirtir. Ona göre matematik önermeleri yalnızca *sözsel* bilgidir. bkz. Bertrand Russell, *History of Western Philosophy*, Vol. II, London: Unwin University Books, 1961, s. 786.

[71] Hans Reichenbach, *Bilimsel Felsefenin Doğuşu*, Çev. Cemal Yıldırım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1981, s. 150.

[72] Hacıkadiroğlu, "Yargılar", s. 72.

[73] Bkz. A.J. Ayer, "Editor's Introduction", A.J.Ayer (ed.) *Logical Positivsm*, New York: The Free Press, 1959, 3-28, s. 11-17.

[74] Kalish, *Logic*, s.1.

doğru öncüller ve çıkarımlardan oluşanlardır.[75] Bu bağlamda, geçerli bir argümanı *doğru* kabul edebilmek için öncelikle onu oluşturan bütün bileşik önermelerin ve bileşik önermeleri oluşturan basit önermelerin doğruluk değerlerinin *doğru* olarak belirlenmiş olması gereklidir.

Bileşik önermeler, "ve", "veya", "ise" gibi eklemler yardımıyla birden fazla önermenin birleşerek oluşturduğu önerme yapılarını ifade eder. Bileşik önermelerin doğruluk değeri, doğruluk tablosu yardımıyla ortaya çıkarılır. Mantığın en önemli kolu olan *önermeler mantığı*, bileşik önermelerin ne şekilde elde edildiğini[76] ve onların doğruluklarının bileşenlerine (basit önermelerine) göre belirleme işlemini üstlenir. Bu nedenle önermeler mantığı, önermelerin *doğru* veya *yanlış* olduğu koşulları ifade etme anlamında *doğruluk-fonksiyonel mantık* olarak adlandırılır. Nitekim, "değil", "ve", "veya", "ise" gibi argüman durumunda olan önerme eklemleri (mantıksal değişmezler) *önerme*; ve aldığı değerleri "doğru" ve "yanlış" olan *fonksiyonlardır.* Örneğin, *~P* biçimindeki bileşik bir önerme, P doğru ise, yanlış, P yanlış ise doğrudur. Doğruluk fonksiyonları doğruluk tablosuyla tanımlanır. Uzun bir tarihi olmakla birlikte "doğruluk-tablosu" yöntemini, en belirgin biçimde, Wittgenstein'nın ortaya koyduğu bilinmektedir.[77] Wittgenstein, doğruluk-fonksiyonlarını şöyle tanımlamıştır:[78]

P	Q	~P	P.Q	PvQ	P>Q	P<->Q
D	D	Y	D	D	D	D
D	Y	Y	Y	D	Y	Y
Y	D	D	Y	D	D	Y
Y	Y	D	Y	Y	D	D

Tabloda görüldüğü gibi, *P.Q*, yalnızca *P* ve *Q*'nun doğru oldukları durumda doğru olup diğer durumlarda yanlıştır. *PvQ ise,* ilk üç olası durumda doğru, dördüncü durumda yanlıştır. *P>Q*, birinci, üçüncü ve dördüncü olası durumlarda doğru olup ikinci durumda yanlış olmaktadır. *P<->Q*, birinci ve dördüncü olası durumlarda doğru olup

[75] Richard Feldman, *Reason and Argument*, New Jersey: Prentice Hall, 1993, s. 104.
[76] Batuhan & Grünberg, *Modern Mantık*, s. 107.
[77] Blumberg, "Logic, Modern", s.15.
[78] Irzık, "Wittgenstein ve Carnap", s. 60.

ikinci ve üçüncü durumlarda yanlış olmaktadır. Görüldüğü gibi, önermelerin doğrulukları bileşenlerinin aldığı doğruluk değerlerine göre değişmektedir.[79]

Bazı önermeler vardır ki bunların bileşenlerinin doğruluk değerleri, o önermelerin doğruluk değerine bir etkide bulunmaz. Bunlar, her koşul altında doğru olan *totolojik önermeler* ile her koşul altında yanlış olan *çelişkili önermeler*dir. *Totoloji*yi, Wittgenstein'ın doğruluk tablosu yardımıyla, tanımlamayı başardığı bilinir. Buna göre, *PV~P* gibi bir önerme, *P*'nin doğruluk değeri ister "doğru" ister "yanlış" olsun her yorumlamada kaçınılmaz olarak "doğru" değeri aldığı için bir totolojidir: [80]

P	~P	PV~P
D	Y	D
Y	D	D

Wittgenstein'a göre mantığın bütün doğruları, totolojilerdir.[81] Dikkat edilirse, totolojilerin her koşul altında doğru olmasının iki nedene bağlı olduğu görülür. Bunlardan birincisi, totolojilerin mantıksal olarak çelişik olmamasıdır. İkincisi ise, olgulara ve dolayısıyla *olumsallığa* ilişkin bir bilgi vermemesidir.

Totolojik ve çelişik önermelerin dışında kalan ve formel dilin oluşum kurallarına uyan bütün önermeler, dış dünya hakkında bir şey söyleyen sentetik önermelerdir. Sentetik önermeler, doğruluğu *zorunlu olmayan* anlamında, mantıksal olarak *olumsal* (contingent) önermelerdir. [82]

Bir önerme basit yapıda ise yani bileşenleri olabilecek başka önermeleri yoksa, onun doğruluk değerini doğruluk tablosunda belirleme imkanı yoktur. Basit bir önerme eğer dış dünya hakkında bir yargı bildiriyorsa, o önermenin doğruluğu dış dünyaya bağlı olarak belirlenmek durumundadır. Şu halde, "Dış dünya (gerçeklik) hakkındaki bir yargının (sentetik bir yargının), doğru olup olmadığı neye göre belirlenir?" ve "Bu yargının dış dünya ile arasında nasıl bir ilişki vardır?" soruları çerçevesinde, doğruluğun

[79] Rudolf Carnap, "The Old and the New Logic", s.142.
[80] Irzık, "Wittgenstein ve Carnap", s. 60.
[81] Wittgenstein, Tractatus, 6.1. ; Ayer, "Editor's Introduction", s. 12
[82] Irzık, "Wittgenstein ve Carnap", s. 60, 61.

tanımları incelendiğinde mantıkçı pozitivist anlam kuramı daha net olarak belirlenecektir.

A. Doğruluk Nedir?

"Bileşik olmayan, yani basit önermelerin doğruluğunu belirleyecek olan ölçüt nedir?", "Basit önermelerin doğruluğu nasıl belirlenmelidir?" daha genel bir ifadeyle, "Doğruluk nedir?" sorularına genel olarak üç ayrı teori çerçevesinde cevaplar verilmiştir, bunlar, *uygunluk*, *tutarlılık* ve *pragmatik* olarak bilinen kuramlardır.

Uygunluk (correspondence) kuramına göre, doğruluk, bir ifade ile onu doğrulayan olgular arasındaki ilişkide aranmalıdır. Buna göre, dış dünyada gerçekliği bulunan önerme doğrudur. *Tutarlılık* (coherence) kuramına göre doğruluk, bir önerme veya inancın, o inancı taşıyan kişinin doğru saydığı başka önerme veya inanç sistemine tutarlılık göstermesi demektir. Bunlardan başka, uygunluk ve tutarlılık kuramlarına yakın olan ve Peirce, John Dewey ve William James'in geliştirdikleri *pragmatic* kurama göre ise, gerçekle uygunluğu bulunan ve aynı zamanda bağlantılı bulunduğu diğer inançlarla tutarlı olan inanç doğrudur.[83] Bu temel teoriler arasında daha çok doğruluğun *uygunluk* olduğu varsayılarak bu kuram geliştirilmiş ve günümüze kadar onunla iş görülmüştür.[84] Biz de bu kurama dayalı olarak geliştirilen, *semantik* ve *fazlacılık* (redundancy) doğruluk kuramları arasında konumuzla ilgisi bakımından yalnızca *semantik* doğruluk kuramına yer vermeyi uygun bulduk.

---

[83] Susan Haack, *Philosophy of Logics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1978, s. 86.
[84] Harun Tepe, "Doğruluk 'Uygunluk' mudur? Doğruluk Kuramları Tartışmasına Giriş", *Felsefe Tartışmaları-13. kitap*, İstanbul: Panorama Yayınevi, 1993, s. 68-78.

Bir ifadenin doğruluğunun onun gerçeklik ile uygunluğu olarak kabul edildiği *uygunluk*[85] kuramı, temelde Aristoteles'in doğru ve yanlış hakkındaki belirlemesine dayandırılır.[86] Nitekim, uygunluk kuramının semantik yönüyle geliştiricisi olarak görülen Alfred Tarski, uygunluk kuramının temelde Aristoteles'e dayandığını, Aristoteles'in *Metafizik*'te yer alan bir ifadesine yer vererek gösterir: "Var olanın var olmadığını söylemek veya var olmayanın var olduğunu söylemek *yanlış*; buna karşılık, var olanın var olduğunu, var olmayanın var olmadığını söylemek ise *doğru*dur."[87] Bununla birlikte, doğruluğun *uygunluk kuramı* (correspondence theory of truth) ile açıklanmasında ve bu teorinin günümüzde de genel kabul görmesinde Russell ve Wittgenstein etkili olduğu bilinmektedir.[88]

Uygunluk kuramına göre, gerçek, nesneldir. Nesnel olan gerçeği anlatan bir ifade (önerme) ancak bir tek doğruluk değerine sahiptir: Ya doğrudur ya da doğru değildir.[89] Ancak, bazı önermeler vardır ki aynı anda hem doğru hem yanlış görünmektedir. Böyle paradoksal (sözde çelişkili) önermelerin varlığı, *doğruluk* kavramının sınırlarının net olarak belirlenmemiş olmasından kaynaklanır. Buradan hareketle söz konusu paradoksları çözme yoluna giden Tarski, dili, *nesne dili* ve *üst dil* olmak üzere ayrı basamaklarda ele alarak *uygunluk* kuramı temelinde *semantik doğruluk kuramını* geliştirmiştir.[90]

---

[85] Uygunluk terimi, düşünce ve gerçeklik arasındaki ilişkiyi ifade etmek için kullanılmıştır. Buna göre, doğruluk, şey ile zihin arasındaki tam uygunluk demektir. bkz. Tepe, "Doğruluk 'Uygunluk' mudur?" s. 68-78.

[86] Haack, *Philosophy of Logics*, s.86-87.

[87] Alfred,Tarski, "The Semantic Conception of Truth," Leonard Linsky (ed.) *Semantics and the Philosophy of Language*, Chicago: University of Illinois Press, 1970, 13-47, s. 15; Aristoteles'in *doğruluk* hakkındaki belirlemesinin Türkçeye çevirisinde kendisinden kısmen yaralandığımız çalışma için bkz. Tepe, "Doğruluk 'Uygunluk' mudur?" s. 69.

[88] Haack, *Philosophy of Logics*, s. 86, 91-92.

[89] Feldman, *Reason and Argument*, s. 27.

[90] Haack, *Philosophy of Logics*, s. 99.

1. Tarski'de Nesne-dili/Üst-dil Ayrımı ve Doğruluğun Anlambilimsel Formulasyonu

Uygunluk kuramına göre bir önerme, ancak olgulara uygun olduğu zaman doğru değerini alabilmekteydi. Ancak doğruluğun, bir ifadenin gerçeklikle uygunluğu olarak tanımlanmasını yetersiz bulan Tarski, doğruluğun anlambilimsel bir analizini yaparak uygunluk kuramındaki eksiklikleri ve bu kuramın yol açtığı paradoksları göstererek, doğruluğun tanımını, hem *içerik* hem *biçim* yeterliliğine sahip olacak şekilde ortaya koymayı amaçlar.[91]

Tarski'ye göre, bir cümlenin doğruluğunu belirlerken iki hususa dikkat etmek gerekir. Birinci olarak, bir cümlenin doğruluğu, o cümlenin içinde geçtiği *dil*e bağlıdır. Çünkü, bir dilde doğru olan bir önerme diğerinde anlamsız olabilmektedir. İkinci olarak, bir cümlenin doğru olduğu beyan edilirken aynı anda yine o cümlenin kendisi kullanılmaz. Ancak o cümleden bahsedilerek onun adı kullanılmış olur. Nitekim, biz nesnelerden bahsederken nesnenin kendisini değil nesnenin adını kullanırız. Bu nedenle cümlenin kendisinin değil, adının kullanıldığını belirtmek için, cümleyi tırnak içinde veya farklı bir biçimde yazarız.[92] Tarski'nin verdiği örneğe göre, " 'Kar beyazdır' ancak ve ancak kar beyaz ise doğrudur." Bu cümlede tek tırnak içindeki ifade, cümlenin kendisi değil adıdır. Çünkü cümle kullanılmamakta yalnızca ondan bahsedilmektedir. Geriye kalan bütün ise, cümlenin kendisidir.[93]

Tarski, cümle adını *X* ile, cümlenin kendisini de *P* ile göstererek ikisi arasındaki uygunluğu ifade eden doğruluğu ise "T-Eşdeğerlik Formu", olarak adlandırır. Buna göre, *T* formülünü, "X ancak ve ancak P olduğunda doğrudur" şeklinde belirler. Böylece, Tarski, söz eden dil ile söz edilen dil arasındaki *uygunluğu* dikkate alarak, *T* formülünü, doğruluğu belirleyen bir ölçüt olarak ortaya koyar.[94] Bu sayede, Tarski,

---

[91] Susan Haack'ın bu konudaki daha geniş açıklamaları için bkz. Haack, *Philosophy of Logics*, s. 99-104.
[92] Tarski, "The Semantic Conception of Truth", s. 16.
[93] Tarski, "The Semantic Conception of Truth", s. 15.
[94] Tarski, "The Semantic Conception of Truth", s. 16.

çelişkili görünmeleri yüzünden doğruluk değeri belirlenemeyen önermeleri, *T*-eşdeğerlik formuna uygulayarak bir çözüme kavuşturur:

"Şu anda okumakta olduğunuz cümle yanlıştır" cümlesi aynı anda hem doğru hem de yanlış görünen paradoksal durumu nedeniyle belli bir doğruluk değeri alamadığı için anlamsızdır. Eğer bu tür cümleler anlamlı kabul edilecek olursa, iki varsayım söz konusu olacaktır:[95]

Birincisi, paradokslu cümleyi ifade ettiğimiz dilin *semantik kapalı* (semantically closed language) olduğudur. Çünkü, bir ifadenin açıklamaları, adları, ve ifadeye ilişkin "doğrudur" veya "yanlıştır" gibi semantik terimleri hep birlikte aynı bir dile gönderiliyor. Nitekim, semantik kapalı dilin, bu gibi kavramları ve doğrunun tanımlarını da hep birlikte kendi içinde barındırdığı varsayılıyor.

İkincisi, mantığın alışılagelen kurallarının da, çelişkili görünen cümleyle aynı dilin içinde bulunduğu varsayımıdır. Bu iki varsayımı taşıyan bir dil, "yalancı paradoksu" türünden cümlelerin anlamlı olduğunu gösterme olasılığına izin veriyor. Bu ise dilin çelişkili bir şey olduğu anlamına gelmektedir. Tarski, bu problemi çözmek için ikinci varsayıma yönelmiştir. Nitekim, ona göre doğruluğun tanımı, semantik kapalılığı olmayan bir dil hakkında olmalıdır. Bu ise, doğruluğu tanımlarken iki farklı dil kullanmak gerektiği anlamına gelir.

Biri, *nesne-dili* (object-language) dediği, hakkında konuşulan (söz edilen) dildir ki bu dil olan şeyler (nesne) hakkında konuşur. Diğeri, *üst-dil* (meta-language) dediği hakkında konuşan (söz eden) dildir ki, nesne dili hakkında (özellikle doğruluğu hakkında) konuşur.[96]

---

[95] Tao Ruspoli, "This Sentence is False", http://www.ruspoli.com/philosophy/language/tarski.html, (07.01.2005), s.1.
[96] Tarski, "The Semantic Conception of Truth", s. 22.

Nesne-dili, esasen daha zengin olan üst-dilin bir parçası durumundadır ve üst-dil ona gönderimde bulunur. Nesne-dili, üst-dile tercüme edilemez. Eğer, nesne-dilinin üst-dile tercümesi mümkün olsaydı üst-dil ayrımı gereksiz olacaktı. Bu ayrım göz önüne alındığında *X*, ancak ve ancak *X* olduğunda değil de *X*, ancak ve ancak *P* olduğunda (*X*, *P*'ye eşdeğer olduğunda) doğru olmaktadır. Şimdi, Tarski'nin doğruluğu belirleyen T-eşdeğerlilik formunu "Şu anda okuduğunuz cümle yanlıştır" cümlesine uygulandığında cümlenin neden çelişkili göründüğü ortaya çıkacaktır:

"Şu anda okuduğunuz cümle yanlıştır" ancak ve ancak "Şu anda okuduğunuz cümle yanlıştır" yanlış olursa doğrudur. Burada ortaya çıkan problem, nesne-diline ait bir ifadenin, üst-dile ait bir şeyi ifade etmeye çalışmasından kaynaklanıyor. "Yanlıştır" ifadesi nesne-dilini değerlendiren üst-dile ait bir terimdir. Nesne-dili dışında bulunması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle *X* ile *X*'in doğruluğunu anlatan ifadeyi, yine *X* şeklinde göstererek aynı dil içinde bulundurmak mantıksal olarak hatalıdır.

Sonuç olarak Tarski, önermelerin doğruluğunu tespit etmek için öne sürmüş olduğu T-eşdeğerlilik formunu paradokslu cümleye uygulayarak paradoksa yol açan hatanın, nesne-dili ile üst-dil ayrımını göz ardı etmekten kaynaklandığını gösterir ve böylece, nesne-dilinde paradoksa yol açan "semantik kapalılık" diye bir şeyin bulunmadığını ortaya koymuş olur.[97]

B. Önermelerde Anlam ve Doğruluk İlişkisi

Bir ifadenin anlamının nasıl ortaya çıktığı, o ifadenin gösterdiği nesnenin kendisi ile ifadenin doğruluk değeri ve anlamı arasında ne tür bağlantıların bulunduğu yönündeki problemlere ilişkin farklı kuramlar öne sürülmüştür. Bunlara kısaca değinmek, mantıkçı pozitivizmin anlam kuramına ve Quine'ın eleştirisini inşa ederken göndermede bulunduğu noktalara açıklık kazandıracaktır.

[97] Tao Ruspoli, "This Sentence is False", s. 2.

1. Frege'de *Anlam* ve *Gönderim* Ayrılığı

Frege, "anlam ve gönderim kuramı"nda, a = a biçimindeki ve a priori nitelikli özdeşlik ile a = b biçimindeki ve her zaman a priori olmayan nitelikli özdeşliği ele alarak anlam ve gönderim (reference) farkını gösterir. Örnek olarak, a = b şeklindeki özdeşliği "Sabah yıldızı akşam yıldızıdır" önermesine uygular. Astronomik bir gerçek olarak söz konusu edilen yıldızlar aslında bir tek yıldızdır. Aynı yıldıza, sabah göründüğünde "sabah yıldızı", akşam göründüğünde "akşam yıldızı" denir. Bu iki farklı yıldız adı gönderim bakımından aynıdır ancak, anlam bakımından farklıdır.[98] Her iki ad birbirinden farklı bile olsa sonuçta onların anlamlı olmaları birer gönderimlerinin bulunmasına bağlıdır ve bu gönderimlerin gerçek birer varlık olmaları da şart değildir. Nitekim, Frege'ye göre gönderimin gerçek dünyada varlığı bulunmayan bir şey, örneğin, bir roman kahramanı olması mümkündür. Dolayısıyla Frege'ye göre, gerçek bir varlığa gönderimde bulunmayan bir cümlenin konusu, doğruluk değeri bulunmasa bile anlamlı olabilmektedir. Çünkü, örnekte de görüldüğü üzere anlam ile gönderim birbiriyle aynı şey değildir.[99]

2. Russell'a Göre, Anlam ve Doğruluk İlişkisi

Görüşlerinin Mantıkçı pozitivist yaklaşımın şekillenmesinde önemli ölçüde etkili olmuş olması dolayısıyla, Herbert Feigl'in, kendisini mantıkçı pozitivizmin ilk atası olarak nitelediği Bertrand Russell'ın[100] anlam ve doğruluk bağlantısıyla ilgili görüşleri mantıkçı pozitivizmin argümanlarını anlamak bakımından önemlidir. Bu bağlamda, Russell'ın, *konusuzluk paradoksu*na getirmiş olduğu çözüm olarak *Tasvirler (Betimlemeler) Kuramı*, onun, anlam ve doğruluk ilişkisini ne şekilde ele aldığını açıkça ortaya koymaktadır.

---

[98] Micheal Dummet, *Frege: Philosophy of Language*, 2nd Edition, Cambridge: Harvard University Press, 1981, s. 97; Gottlob Frege, "On Sense and Reference", A.W. Moore (ed.) *Meaning and Reference*, Oxford: Oxford University Press, 1993, 23-42, s. 23, 24.
[99] Haack, *Philosophy of Logics*, s. 62.
[100] Herbert Feigl, "Mantıkçı Emprisizm'in Bilim Felsefesi" Çev. Füsun Altıok, *Araştırma* (AÜDTCF Felsefe Araştırmaları Enstitüsü Araştırma Dergisi), C. V, 1967, 273-290, s. 273.

Russell, anlamı belirleyen unsurun "doğruluk değeri" olduğundan hareket ederek, bir ifadenin anlamlı olmasını, Frege'den farklı olarak, onun olgusal gönderiminin bulunması şartına bağlamıştır. Çünkü, o, anlam ile gönderimin özdeş olduklarını kabul eder.[101] Russell'a göre, önermenin konusunun gösterdiği bir gönderim yok ise o ifade başta anlamlı gibi görünse de analiz neticesinde onun bir doğruluk değerinin bulunmadığı ve dolayısıyla anlamsız olduğu ortaya çıkarılır.[102] Nitekim, bir ifadenin anlamsız olduğu halde anlamlı görünmesi, dilde olmaması gereken paradokslardan biridir. Böyle paradokslar, adlar ile tasvirler arasındaki var olan ayrılığın göz ardı edilmesinden kaynaklanır. Bu noktada ortaya çıkan "değiş-tokuş edilemezlik" ile "konusuzluk" paradokslarını, *Tasvirler Kuramını (Theory of Descriptions, 1905)* ortaya koyarak bir çözüme kavuşturur.

Konusuzluk paradoksunun nasıl ortaya çıktığını incelemeden önce, modern mantıkçılar tarafından açıkça veya örtük biçimde kabul edilen, ad ve o adın gösterdiği nesne arasındaki bağlantıyı (name-relation) belirleyen ilkeleri hatırlamak gerekir. Tekil bir terim ile o terimin gösterdiği nesne arasındaki bağlantı üç ilke ile belirlenir:[103]

(I) *Tek-anlamlılık İlkesi (The Principle of Univocality)*: Her tekil terim belli bir bağlam içinde kullanıldığında ancak bir tek nesneyi gösterebilir. Örneğin "bu kitap" tekil-terimi farklı durumlarda farklı kitapları gösterebildiği halde belli bir bağlam içinde kullanıldığında ancak bir tek kitabı gösterir.

(II) *Konu İlkesi (The Principle of Subject-Matter)*: Her önermenin konusu, içinde geçen tekil-terimlerin gösterdikleri nesneler hakkındadır.

---

[101] Haack, *Philosophy of Logics*, s. 62.
[102] İhsan Turgut, *Felsefenin Temel Sorunları*, İzmir: Akademi Kitabevi, 1998, s. 32.
[103] Russell'ın tasvirler teorisini Türkçede açık biçimde ortaya koyan ve bu konuda kendisinden büyük ölçüde yaralandığımız makale için bkz. Teo Grünberg, "Bertrand Russell'ın Tasvirler Teorisi", *Felsefe Arkivi*, S. 14, 1963, 138-173, s. 139; Rudolf Carnap, *Meaning and Necessity*, 2nd Edition, Chicago: The University of Chicago Press, 1956, s. 98.

(III) *Değiş-tokuş edilebilme İlkesi (The Principle of Interchangeability)*: Leibniz'in *salva veritate* dediği[104] bu ilke, iki farklı tekil terim aynı bir nesneyi gösteriyorlarsa, önermenin bu iki farklı terim birbirinin yerine kullanıldığında doğruluk değerinde bir değişme meydana gelmeyeceği kuralıdır. Örneğin, "Scott" ile "Waverley'in yazarı" terimlerinin ikisi de aynı bir nesneyi yani, "Waverley" başlıklı romanı yazan "Scott" adlı İskoçyalı şair ve romancıyı gösterir. Şu halde "Scott İskoçyalı'ydı" gibi doğru olan bir önermede "Scott"un gösterdiği nesneyi gösteren "Waverley'in yazarı" terimi kullanıldığında, önerme "Waverley'in yazarı İskoçyalı'ydı" şekline dönüşür ve yine doğru olarak kalır.

Şimdi, değiş-tokuş edilebilme ilkesi, tek-anlamlılık ve konu ilkesinin zorunlu bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu ilkelerin kabul edilmemesi imkansız gibi görünmesiyle birlikte, uygulanmaları sonucunda çelişkili görünen bazı sonuçlar ortaya çıktığı bilinmektedir. Bunlardan biri olan konusuzluk paradoksu, Russell'ın verdiği örneğe göre şu durumda ortaya çıkmaktadır:

"Bugünkü Fransa kralı yoktur" önermesi, "bugünkü Fransa kralı" diye bir kimse olmadığından doğrudur. Şimdi konu ilkesi gereği bu önermenin konusu "bugünkü Fransa kralı"nın gösterdiği nesnedir. Oysa böyle bir nesne yoktur. O halde bu önerme konusuzdur. Hiçbir şey hakkında olmayan bir iddia manalı olamayacağından, bu önerme anlamsızdır. Oysa önermemiz doğruydu. Doğru olan bir önerme anlamlı demektir. Şu halde, bu önerme hem anlamlı hem anlamsızdır (çelişme!).[105]

Russell'a göre, gerçekte ortada bir çelişkinin bulunmadığını görmek için adlar ile tasvirlerin farkını ortaya koymak gerekmektedir. Buna göre, paradoksa yol açan tekil terimler, göstermek istedikleri nesneleri adlandırarak değil tasvir ederek gösterirler. Mantık bakımından *ad*, anlamı, dolaysız olarak bilinebilen bir nesneyi göstermek üzere belirtilmiş olan bir basit tekil terim demektir. Oysa, tasvirin anlamını yalnızca dolaylı olarak bilmek mümkündür. Hangi terimin bir ad, hangilerinin bir tasvir olduğu bu

[104] Grünberg'in Türkçe'de "Değiş-tokuş edilebilirlik ilkesi" (the principle of interchangeability) şeklinde ifade ettiği bu ilke, Leibniz'in eşanlamlılığı belirlemek için ortaya koymuş olduğu bir ölçüt olarak bilinir.

terimleri kullanan kişilere bağlıdır. Ahmet'i yakından, yani dolaysız tanıyan için "Ahmet" bir ad, onu hiç görmemiş fakat arkadaşı Elif'i tanıyan kimse için "Ahmet", "Elif'in bir arkadaşı" şeklinde bir tasvirin kısaltması olabilir. Şu halde Russell'a göre, mantık bakımından halis bir *ad* (proper name), anlamı dolaysız olarak tanınan bir nesneyi göstermek için belirtilmiş olan bir basit tekil terim demektir. Bütün basit tekil terimler, ancak, halis adlardan kurulu birer bileşik terime yani tasvire geri götürülerek anlamlı hale getirilebilirler. Örneğin, "Sokrates" dolaysız olarak tanıdığımız bir nesneyi göstermediği için, "baldıran içerek ölen ünlü Atinalı filozof" gibi bir tasvirin kısaltması olarak yorumlanmalıdır.

Görüldüğü gibi, Russell'a göre, gramer bakımından ad sayılan sözcüklerin neredeyse hiçbiri halis bir ad değildir. Dolayısıyla, hiçbir fiziksel nesne adı, halis bir ad değildir. Buna karşılık, "mavilik", "sertlik", gibi duyusal nitelik sözcükleri ve "bu", "şu", "orada", "şimdi" gibi ben'e bağlı tekil terimler gramer bakımından ad sayılmamalarına rağmen Russell'a göre birer halis ad durumundadır. Ad olmayan her basit tekil terim ise, kısaltılmış bir tasvirdir.[106] Tasvirlerin, mantıksal (formel) yapıları incelendiğinde adlardan ayrılan yönleri ortaya çıkar ve paradoksa yol açan sebeplerin belirlenmesi daha kolaylaşır:

Russell, tasvirleri ikiye ayırır. Buna göre, "uzun boylu bir insan" ifadesi belirsiz bir tasvir iken "Türkiye'nin en uzun boylu insanı" ifadesi belirli tasvirdir. Belirli tasvir (definite description) ancak bir nesneyi gösterir.[107] Belirsiz tasvirler ise birden fazla nesne için uygulanabilir. Belirli tasvirler ancak bir nesneyi göstermeleri yönüyle tekil terim durumundadır. Bir tasvirin tek bir nesneyi gösterdiğini ifade etmek üzere, bir önerme içinde yer alan X ifadesi, diğer bir deyişle, "$\ldots x \ldots$ şartını yerine getiren x"

---

[105] Grünberg, "Russell'ın Tasvirler Teorisi", s. 141.
[106] Grünberg, "Russell'ın Tasvirler Teorisi", s.144.
[107] Bertrand Russell, "Descriptions", Leonard Linsky (ed.) *Semantics and the Philosophy of Language*, Chicago: University of Illinois Press, 1970, s. 95.

ifadesi kısaltılarak, sembolik mantıkta *(ıx)* (...*x*...) şeklinde gösterilmektedir. Nitekim, Russell, bir *tasviri* (belirli tasvir), *(ıx) (...x...)* biçiminde tanımlar.[108]

Örneğin, *X*, Waverley'i yazmışsa, ve biz Waverley'i yazan kişinin ancak ve ancak Scott olduğunu biliyorsak *X* = *S* olur ve sembolik olarak şu şekilde ifade edilir: *X* ne olursa olsun Waverley'i yazdıysa, *X*, Scott'tur, yani, *(x) (x* Waverley'i yazdı <-> *x* = Scott*)* ifadesi, *(x) (Yxw* <-> *x = s)* şeklinde gösterilir. Şimdi, Waverley'in yazarı sadece Scott olduğundan, "Scott = Waverley'in yazarı" önermesi *bir* ve *yalnız* anlamını içerecek şekilde, *S = (ıx) (Yxw)* şeklinde yazılır. Şimdi elimizdeki, *(x) (x* Waverley'i yazdı <-> *x* = Scott*)* ifadesi ile *S = (ıx) (Yxw)* ifadesinin birbiriyle eşanlamlı olduğu görülmektedir. Buna göre, ifadelerden daha kısa olanını daha uzun olanın bir kısaltması farz ederek *değiş-tokuş edilebilirlik* ilkesi gereğince birini diğeri ile tanımlamak mümkün görünebilir, ancak, eşanlamlı iki ifadenin birini diğeri ile tanımlamak (yani, dolaysız tanım) yalnızca adlar için mümkündür. Çünkü, adlar zorunlu olarak bir nesneyi gösterirler. Oysa, Russell'a göre, tasvirler, tekil terim değil *eksik sembol*dürler ve bir eksik sembol bazen hiçbir nesneyi göstermeyebilir. Bu nedenle tasvirleri ancak dolaylı olarak tanımlamak mümkündür:

Örneğin *İ*, değiş-tokuş ilkesine göre tanımlanamayan anlamlı bir ifade yani, bir tasvir olsun. *İ*, bir önerme bütünü içinde olursa, o önermenin dolaysız tanımı yapılarak, bu sayede *İ* de tanımlanabilir. Şimdi, dolaysız tanımda esas olan kural, tanımlanan ifadedeki tasvir, tanımlayıcı ifade içinde bulunmamalıdır. Buna göre, *İ* bir önerme içinde tanımlanırken onu tanımlayan önermede *İ* ifadesi geçmemelidir. İşte, böyle bir durumda *İ* ifadesi dolaylı olarak tanımlanmış olacaktır. Sembolik mantıktaki şart ekleminin tanımı bunun bir örneğidir: $P > Q = \sim P \vee Q$. Örnekte görüldüğü üzere şart eklemine, tanımlayan ifade içinde yer verilmemiştir. Bu açıdan bakıldığında, dolaylı tanımların eleme görevinde olduğu görülür.[109]

---

[108] Rudolf Carnap, *Introduction to Symbolic Logic and its Applications*, translated by W.H. Meyer and J. Wilkinson, New York: Dover Publications, 1958, s.142-143; Grünberg, "Russel'ın Tasvirler Teorisi", s. 140-143.
[109] Grünberg, "Russell'ın Tasvirler Teorisi", s. 149.

Hatırlanacağı üzere, konusuzluk paradoksu, "*a* yoktur" veya "*a* vardır" biçimindeki önermelerde *a*'nın hiçbir nesneyi göstermediği yani *a*'nın bir tasvir olduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır. Şimdi, dolaylı tanımın eleme görevi göz önüne alınarak "bugünkü Fransız kralı" gibi bir tasvir dolaylı olarak tanımlandığında, hiçbir nesneyi göstermeyen bu ifadenin aslında bir anlamının var olduğu şöyle ortaya çıkarılır:

~E! (ıx) (Kx) (=bu günkü Fransa kralı x yoktur) önermesi, *~ (Vx)(y) (Ky <->x x=y)* önermesinin kısaltıcı bir tanımlaması durumundadır.[110] Bu önerme ise günlük dilde "Bugün Fransa'nın bir ve ancak ve ancak bir kralı olduğu yanlıştır" önermesine çevrilebilir ve bu önermede, "bugünkü Fransa kralı" diye bir tekil terim geçmediğinden, önermenin konusunun bu terimin gösterdiği nesne olduğu söylenemez. Böylece, "bugünkü Fransa kralı" ifadesinin hiçbir nesneyi göstermiyor olması "Bugünkü Fransa kralı yoktur" önermesinin *konusuz* ve dolayısıyla *anlamsız* olmasına yol açmıyor. O halde, "*a* vardır" veya "*a* yoktur" gibi bir önermenin konusu, gerçekten *a*'nın gösterdiği nesne değildir. [111]

Böylece, tasvirler teorisi yardımıyla konusuzluk paradoksunu çözmüş olan Russell, *anlamı*, kavramlar düzeyinde değil de, önerme bütünü içinde ele alarak, *anlamın*, önerme bütünün gösterdiği nesnenin/konunun bulunmasına bağlı olduğunu göstermiş olmaktadır. Bu yaklaşım, anlambilimdeki en önemli gelişmelerden biridir.[112] Ayrıca, bu yaklaşıma bağlı olarak gelişen mantıkçı pozitivizmin, en küçük anlam birimini *önerme* kabul ederek geleneksel deneycilikten ayrıldığı ve doğrulamacı anlam kuramını bu yaklaşım çerçevesinde ortaya koyduğu bilinmektedir.

---

[110] Buradaki sembolik ifadeler aynı zamanda *Philosophy of Logics*'den yararlanılarak oluşturuldu. Bkz. Haack, *Philosophy of Logics*, s. 65.
[111] Grünberg, "Russell'ın Tasvirler Teorisi", s. 171,172.
[112] Quine, "Two Dogmas of Empricism", s.39.

3. Tractatus'da *Anlamlı, Anlamsız* ve *Saçma Önermeler* [113]

Wittgenstein'ın dilin mantıksal analizini yaparak anlam birimi olarak kabul ettiği önermeleri *anlamlı*, *anlamsız* ve *saçma* olarak ele almasının, Carnap'ın önermeleri benzer bir şekilde sınıflandırarak "dilin mantıksal sentaksı" kuramını ortaya koymasında ve mantıkçı pozitivizmin *doğrulamacı* anlam kuramının şekillenmesinde[114] önemli rolü olmuştur.

Wittgenstein'ın *Tractatus*'una göre anlam, dilin gerçekliği resmetmesidir. Böyle bir resmetmenin mümkün olabilmesi ise, dil ile gerçekliğin mantıksal yapılarının aynı olmasına dayanır. Şöyle ki:

Dilin mantıksal yapısının unsurları, *önermeler, temel önermeler* ve *adlar*dır. Cümlelerden oluşan dilde en yalın önermeler temel önermelerdir (T.4.21).[115] Bir *önerme*nin doğruluk değeri onu meydana getiren *temel önermeler* tarafından belirlenir. Buna göre temel önermelerin doğruluk değeri bilinirse, bütün önermelerin doğruluk değerlerini tespit etmek mümkün olur (T.5.01). Temel önermeleri oluşturan *adlar* ise basit, yalın ve analiz edilemeyen işaretlerdir (T.4.22).

Dilin mantıksal yapısının unsurlarına karşılık, gerçekliğin mantıksal yapısının unsurları, *olgular*, *olgu bağlamları* ve *nesneler*dir. Gerçeklik, nesnelerin değil olguların toplamıdır (T.1.1). *Olgu* ise, olgu bağlamlarının var olmasıdır (T.2). *Olgu bağlamı* olguları meydana getiren temel olgudur (T2.034). Temel olgular, nesnelerin farklı şekillerde bir araya gelmesiyle oluştuğundan nesnelerin bir bağlantısıdır (T.2.01).

---

[113] Tractatus'da önermelerin bu şekilde ayrıldığı konusunda kendisinden büyük ölçüde yaralandığımız makale için bkz. Irzık, "Wittgenstein ve Carnap", s. 61-65.

[114] Carnap Mantıkçı pozitivizmin doğrulamacı anlam kuramını ve metafiziğin anlamsızlığı görüşünü Wittgenstein'a atfetmektedir, bununla birlikte, Çevreciler ile Wittgenstein'ın, görüşleri arasında metafizik önermeleri değerlendirme konusunda anlayış ve tavır farklılığı söz konusudur. bkz. Irzık, "Wittgenstein ve Carnap", s. 68.

[115] İlk kez Wittgenstein tarafından ve "*atomsal önerme*" adı altında kullanılan *temel önerme* kavramı, Wittgenstein, Russell ve Carnap'ın ilk yazılarında, kendisi *temellendirilemeyen ve fakat empirik bilgileri temellendiren* anlamında kullanılmış ve temel önermeler bilgi niteliği taşıyan halis önermeler olarak kabul edilmiştir. Teo Grünberg, "Temel-Önermeler", *Felsefe Arkivi*, S. 13, 1962, 30-56, s. 32.

Nesneler ise, basit ve yalın olduğundan analiz edilemezler. Bu nedenle her nesne birer tözdür (T.2.021).

Böylece, *Tractatus*'da dilin mantıksal yapısıyla gerçekliğin mantıksal yapısı arasındaki benzerlik şu şekilde ortaya çıkmaktadır:[116]

Ad / Nesne: "Ad bir nesneyi gösterir, nesne onun göstergesidir" (T.3.203).

Temel önerme / Olgu Bağlamı: "En yalın cümle, bir olgu bağlamının varlığını gösterir" (T.4.21).

Önerme / Olgu: "Önerme gerçekliğin bir tasarımıdır. Biz onu nasıl düşünüyorsak, öyle bir taslağıdır"(T.4.01). "Önerme, bir olgu bağlamının betimlenmesidir" (T.4.023).

Resim Teorisiyle Wittgenstein, temel önermenin olgu bağlamına tıpatıp benzediğini değil, bundan da öte, dilin mantıksal yapısı/formu ile gerçekliğin mantıksal formu arasındaki özdeşliği dile getirmektedir. Nitekim, önermeler ancak bu şekilde anlam kazanabilmekte, dil bu nedenle gerçekliğin tasarımı olabilmekte, onu tasvir edebilmektedir. Gerçekliği tasvir eden önermeler doğru veya yanlış olabilirler, bunlardan doğru olanları doğa bilimlerinin önermelerini oluşturur. Dil, gerçeklik ile aynı mantıksal yapıda olduğu için önermeler, gerçeklik hakkında bir şey *söylerler* ve böylece anlamlı olurlar. Bu nedenle, Wittgenstein'a göre, gerçekliğe ilişkin bir önerme henüz doğruluk değeri belirlenmemiş olsa bile anlamlı olabilmektedir.[117]

Wittgenstein, anlamlı önermeleri (söylenebilir olan), yalnızca doğa bilimlerinin önermeleriyle özdeşleştirir. Metafizik, estetik ve etiğin yargılarını *söylenebilir olanın* dışında bırakır (T.6.53). Nitekim, bunlar, gerçeklik hakkında değil gerçekliğin anlamı hakkındadır. Gerçekliğin anlamı gerçekliğin dışında olduğundan (T.6.41) "dile

[116] Irzık, "Wittgenstein ve Carnap", s.62.
[117] Irzık, "Wittgenstein ve Carnap", s. 67.

getirilemez" yalnızca, "gösterilebilir." Çünkü, dil ile gerçekliğin mantıksal yapıları özdeş olduğundan dilin sınırları gerçeklikle sınırlıdır.

Dil, gerçekliği aşan şeyleri söyleyemez. Bu nedenle dilin sınırları dışına çıkan önermeler Wittgenstein'a göre, *saçma*dır (unsinning). *Saçma*, "anlaşılmaz" ya da "önemsiz" anlamında değildir, gösterilebilir olanı söylemeye çalıştığı için *saçma*dır. Bu nedenle metafiziğin önermeleri yanlış değil, fakat, saçmadır.

Wittgenstein'a göre, *saçma*dan başka bir de *anlamsız* olanlar vardır. *Anlamsız* (sinless) önermeler, gerçeklik hakkında olan fakat, hiçbir şey söylemeyen cümlelerdir. Örneğin totolojiler ve onların değilleri olan çelişmeler hiçbir şey söylemediklerinden ötürü anlamsızdır (T.4.461). Dolayısıyla Wittgenstein'a göre, mantığın ve matematiğin önermeleri de anlamsızdır, fakat saçma değildir (T.6.1).

C. Mantıkçı Pozitivizm'de Doğrulamacılık ve Doğrulanabilirlik İlkesi

"Her bilimsel çalışmanın ön koşulu, kavramların açıklanması" olarak bilinir. "Kavramları açıklamanın, bilimsel bir sistem (dizge) içine yerleştirmenin en önemli yöntemi tanımlardır. Geleneksel mantıkta, tanımlar ad tanımı (nominal tanım) ve kavram tanımı, nesne tanımı (real tanım) olarak ayrılıyordu." Ancak, modern mantıkçılar bir kavramın anlamının bu şekilde doğrudan belirlenmesinin gereksiz olduğunu hatta, paradokslara yol açtığı için, tanımlar üzerindeki eski anlayışların yetersiz olduğunu fark ederler. Bu nedenle yeni tanım biçimleri ortaya atarlar. Bunlar arasında paradoksları çözebilen tanım biçimi, *bağlamsal tanım*dır (contexual definition). Bağlamsal tanımlar aracılığıyla, önermelerin öğeleri durumunda olan terimler ve tasvirler de tanımlanabilmektedir.[118] Tasvirler teorisi hatırlanacak olursa, Russell'ın konusuzluk paradoksuna getirmiş olduğu çözüm göstermektedir ki, bir terim (tasvir), içinde yer aldığı önerme doğrulanabildiği takdirde, terim de önerme ile birlikte anlamlı olmaktadır. Buna bağlı olarak, doğrulamacı görüş, anlam birimi olarak terim veya sözcüğü değil, önermeyi kabul eder.

Geleneksel deneyciliğe göre bir önermenin anlamlı olması için içinde geçen kavramların bir ideye karşılık gelebilecek şekilde anlamlı olmasının yeterli sayılmasına karşılık modern mantıkta, bir cümlenin anlamlı sayılabilmesinin temel koşulu, onun doğrulanabilir olmasıdır. Bu noktada mantıkçı pozitivizmin öne sürdüğü *doğrulanabilirlik ilkesi*, anlamlı cümleleri (önermeleri) anlamsız olanlardan ayırmaya yarayan ölçütü ifade eder ve *doğrulamacılığın* doğal bir sonucudur.[119] *Doğrulamacılık* ise, mantıkçı pozitivizmin anlam kuramı olup, bir önermenin anlamının ne olduğunu ve nereden geldiğini deney/gözleme başvurarak açıklayan yöntemin adıdır. Dolayısıyla, bir önermenin anlamı onun "doğrulanma koşullar"ı veya "yöntemi" manasına gelmektedir.[120]

Doğrulamacı görüşe göre, doğrulanma olanağı bulunmayan cümleler anlamsızdır. Doğrulanma olanağı, deneysellikten ziyade mantıksal anlaşılmalıdır. Çünkü, bazen teknik olanaksızlıklar doğrulamaya imkan vermeyebilir.[121] Bu nedenle, mantıkçı pozitivizme göre, sentetik bir önermenin *anlamlı* sayılabilmesinde, deney ve gözleme başvurunun teorik olarak mümkün olması yeterlidir.[122] *Aufbau*'nun önsözünde, indirgemeciliği eserinde temel tez olarak öne sürdüğünü belirten Carnap, "Felsefeden sahte problemleri eleme" başlığı altında, mantıkçı pozitivizmin ortak görüşünü yansıtan doğrulamacı görüşünü, "bir önermenin anlamının, zorunlu olarak var olanı değil, var olduğu tasavvur edilebilir bir olgu bağlamını dile getirmesinde bulunduğu"nu dile getirir. Buna göre, deneyimle doğrulanabilen, yani olgusal içeriği bulunan önermeler henüz doğrulanmamış olsa bile anlamlı iken, doğrulanamayan, yani olgusal içerikten yoksun önermeler anlamsızdır.[123] Bu bağlamda, Wittgenstein'ın üç grupta ele aldığı ve bunlar arasında *saçma* dediği önermeler mantıkçı pozitivizmin *anlamsız* kategorisinde yer alır. Carnap'a göre, olgusal içeriğe sahip olan önermeler *doğru* ya da *yanlış* olsun gerçeklik hakkında bir şey söyleyen önermelerdir. Anlamlı olmalarının sebebi budur.

---

[118] Bedia Akarsu, *Çağdaş Felsefe Akımları*, İstanbul: MEB., 1979, s. 153.
[119] Irzık, "Wittgenstein ve Carnap", s. 66.
[120] Moritz Schlick (1882- 1936), "Anlam ve Doğrulama", Çev. Necla Arat, Bedia Akarsu (ed.) *Çağdaş Felsefe Akımları*, İstanbul: MEB Yayınları, 1979, s. 252.
[121] Akarsu, *Çağdaş Felsefe Akımları*, s.160.
[122] Rudolf Carnap, The Logical Structure of the World(Aufbau), translated by Rolf A. George, Berkeley: University of California Press, 1967, s. 340.
[123] Carnap, The Logical Structure of the World, s.325-328.

Anlamlı olmak gerçeklik hakkında bir bilişi vermek demektir. Bilişsiz bilgi olamayacağına göre, "deneysel bilim dışında hiçbir etkinliğin bilgi ürettiği söylenemez." Bu nedenle, "bilgi bilimin tekelinde olup onunla özdeştir."[124] Bununla birlikte, mantıkçı pozitivizmin *doğrulanabilirlik* ilkesine göre, deneyden bağımsız olan ve analitik olarak kabul edilen mantıksal ve matematiksel önermelerin de *anlamlı* ve *doğru* kabul edildiğini görmekteyiz. Analitik önermelerin olgusal içeriği olmayan, bilgi üretmeyen ve dolayısıyla yinelemelerden (totolojiler) ibaret sayılmalarına rağmen, Wittgenstein'in onları "anlamsız" olarak nitelemesinden farklı olarak, *anlamlı* ve *doğru* kabul edilmeleri, onların doğruluğunun mantıksal (zorunlu doğru) olmasıyla ilgilidir.

Mantıkçı pozitivizme göre, *mantıksal doğruların* doğruluklarının zorunlu olması, modern deneyciliğin *uzlaşımsal doğruluk* (conventional) fikrine dayalıdır. Uzlaşımsal doğruluk, bir dilin mantıksal kurallarına göreli olarak kabul edilen doğruları ifade eder. Örneğin *PV~P* ifadesinde *P*'nin yanlış olması durumunda *~P*'nin doğru olması ~ işaretinin uzlaşımsal olarak olumsuzlama işareti olmasına dayanır.[125] Dolayısıyla, mantıkçı pozitivizme göre anlamlı önermeler ikiye ayrılır. Bunlar, *deneysel önermeler* ile Kant'ın "analitik" dediği *uzlaşımsal doğrular* olan *mantıksal doğrular* dır.[126]

Doğrulanabilirlik ilkesine göre, metafizik önermeler *anlamsız* sayılır. Çünkü, metafizik önermeler fizik-ötesi, algı-ötesi olduğu ölçüde gözlem ve deneyimle doğrulanamaz, onların *anlamsız* oluşları, doğrulanmalarının teorik olarak imkansız olmasından kaynaklanır. Buradaki "anlamsız" sözcüğü ile kastedilen, ne doğrulanabilen ne de yanlışlanabilen manasında, *bilişsel anlamdan* (cognitive: designative/referential meaning) yoksunluktur. Nitekim, dilin, duyguları ifade etmek gibi bir başka görevi de vardır. Bu açıdan, müzik, şiir gibi veya, gülmek, hüzünlenmek gibi, bir takım duygu veya eğilimleri belirten ifadeleri veya hayata karşı alınan tavrı ifade eden metafizik, ahlak, sanat ve estetiğin cümleleri, bilişsel açıdan anlamsız olmakla birlikte sadece

---

[124] Irzık, "Wittgenstein ve Carnap", s. 66.
[125] Michael E. Levin, "Quine's View(s) of Logical Truth", Robert W. Shahan and Chris Swoyer (ed.) *Essays on the Philosophy of W.V. Quine*, Oklahoma: University of Oklahoma Press, 1978, 45-67, s. 46.
[126] Rudolf Carnap, "The Elimination of Metaphysics Through Logical Analysis of Language", A.J. Ayer (ed.) *Logical Positivsm*, New York: The Free Press, 1959, 60-81, s. 76.

duygu ve eğilimleri ifade etme açısından "anlamlı"dır (expressive: emotive/motivative meaning).[127] Dolayısıyla, doğrulamacılık, yalnızca bilişsel anlamla ilgili bir anlam kuramıdır.[128]

D. Frege'de, Mantıksal Doğruluk ve Analitiklik

Kant, analitik önerme dediği mantıksal ve dolayısıyla zorunlu doğruları, öznesinin yüklemini kavramsal olarak içeren ve olumsuzlandığında çelişkiye dönüşen önermeler olarak tanımlamıştı. Daha sonra Frege, mantıksal doğruları, bir ölçüt belirtmeksizin *analitik doğrular* olarak tanımladı. Frege'ye göre analitik doğrular ya mantığın doğruları veya matematiğin önermeleri gibi mantığa indirgenebilen doğrulardır. Böylece, *analitik* kavramı, anlamı nedeniyle doğru olan, *sentetik* kavramı ise, olgular nedeniyle doğru olan şeklinde karakterize edildi.[129] Nitekim, analitikliğin, bir zorunlu doğruyu, zorunlu doğru haline getiren durumu açıkladığı düşünülmekteydi. Çünkü bir önerme anlamı nedeniyle doğru oluyorsa yanlış olma imkanı olmaz. Aksi halde çelişki ortaya çıkar.

Birbirleriyle örtüşen *zorunlu-analitik doğru* kavramlarıyla *olumsal-sentetik doğru* kavramları Frege'nin ortaya koymuş olduğu analitiklik tanımına göre şematik olarak şöyle gösterilebilir:

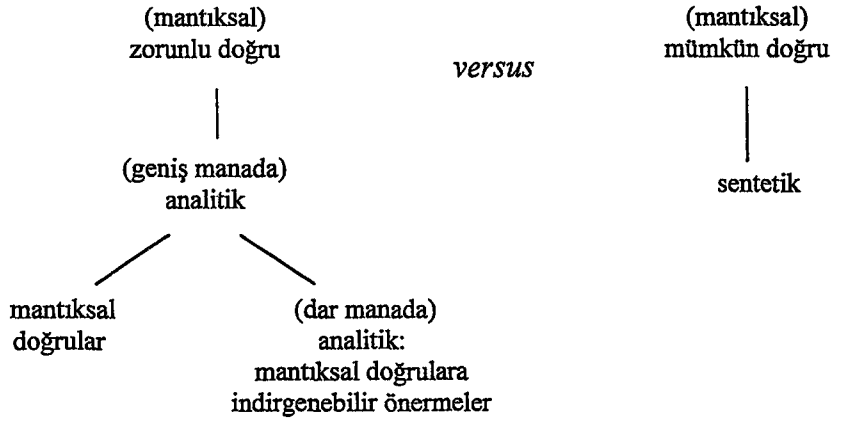

[127] Carnap, "The Elimination", s. 78-80; Irzık, "Wittgenstein ve Carnap", s. 68

Bu noktada, Quine, dar manadaki analitiklik tanımının "mantıksal doğruya indirgenebilirlik özelliği taşıyan önermeler" şeklinde belirlenmesini zayıf ve yetersiz bulur. Dolayısıyla, Carnap'ın *mantıksal doğru*ya indirgemeyi mümkün sayarak ortaya koyduğu *analitiklik* tanımları karşısında Quine'ın yönelttiği eleştirinin, özellikle Fregeci yaklaşım biçimi üzerinde ortaya konan *analitiklik* tanımlarını hedef aldığını belirtmek gerekir.[130]

[128] Hans Reichenbach, "The Verifiability Theory of Meaning", Herbert Feigl and May Brodbeck (ed.) *Readings in Philosophy of Science*, New York: Appleton Century Crofts, 1953, s. 93.
[129] Haack, *Philosophy of Logics*, s. 171.
[130] Haack, *Philosophy of Logics*, s. 172-173.

İkinci Bölüm

MANTIKÇI POZİTİVİZM'DE ANALİTİK ÖNERMELERİN TANIMLANMASI

I. AYER'DA 'TANIMLAMA' ÖLÇÜTÜ VE ANALİTİKLİĞİN 'EŞANLAMLILIK' İLE AÇIKLANMASI

Kant'ın, *analitikliğe* ilişkin verdiği iki ölçütü yeterli bulmayan Ayer[131], analitikliği belirleme ölçütü olarak, "öznenin yüklemini içermesi" veya "düşünülme" yerine, "tanım" kavramını önerir. Nitekim, yukarıda söz edilen Kant'ın öne sürdüğü ölçütler, analitik önermelerin, "özne-yüklem formuyla sınırlı" kalmasını ve "bulanık" bir *içerme* kavramına dayalı olmasını öngörmektedir. Oysa, Ayer, bir önermenin geçerliliğini o önermenin deney olgularına değil de yalnızca içerdiği simgelerin (terimlerin) tanımına bağlı olduğu takdirde analitik olacağını söyler. Buradan hareketle Ayer, matematik ve mantığın önermelerinin Kant'ın sandığı gibi sentetik olmadığını, bilakis, analitik ya da totolojik olduğunu söyler. Dolayısıyla, bazı önermelerin analitik oluşunu onların *eşanlamlı* olmalarına bağlar. Örneğin, "Gözcü, göz doktorudur" önermesinde özne ve yüklemin birbiriyle eşanlamlı olması gibi, *7 + 5 = 12* gibi matematiksel bir önermenin analitikliğini de *7 + 5'in 12* ile hem eşanlamlı hem de bu önermenin totolojik[132] olmasıyla açıklar.[133] *12* denildiğinde *7 + 5*'in *düşünülmüyor*

---

[131] A.J. Ayer, *Dil Doğruluk ve Mantık*, ç. Vehbi Hacıkadiroğlu, 2. Baskı ,İstanbul: Metis Yayınları,1998, s.55.
[132] Dikkat edilirse, Ayer, totoloji ile eşanlamlılık arasında bir ayrım yapmamaktadır.

olması bu önermenin sentetik olduğu anlamına gelmez. Nitekim, bir kavram söylenildiğinde onun içeriğinin düşünülemiyor olması insan zihnin sınırlılığı ile ilgilidir. Dolayısıyla, Ayer'a göre, matematik önermelerinin sonucunu elde edebilmek için bir çok işleme başvurmak gereksinimi insan zihninin yeterince güçlü olmayışından kaynaklanır. Örneğin, *91 x 79 = 7189* önermesinde *7189*'un tanımı *91 x 79* anlatımını içerdiğine göre, eğer insan zihni yeterince güçlü olabilseydi sonucun tanımını kolayca çıkarabilirdi. Böylece bu iki ifadenin eşanlamlı olduğunu bilebilirdi. Ayer'a göre, insan zihninin, hesaplamaya gereksinim duyması örnekteki iki ifadenin eşanlamlı ve dolayısıyla totoloji olduğu gerçeğini değiştirmez.[134] Şu halde, analitikliği ortaya çıkarmak için *eşanlamlılığı* ortaya çıkarmak ve bunun için de, terimleri *tanımlamak* gerekir. Çünkü, Ayer'a göre, *tanımlama* eşanlamlılığı ortaya çıkarmada başvurulacak tek geçerli yoldur. Nitekim, analitik önemeler olgusal bir durum üzerine yeni bir bilgi vermediğinden doğruluğunun geçerli olduğunu belirleme işleminde olgulara başvurmak faydasızdır. [135]

Ayer'ın analitik önermeye örnek olarak verdiği bir başka biçim, *PV~P* şeklindeki totolojilerdir. "Karıncaların ya bir bölümü asalaktır ya da hiçbiri değildir." Önermesinde, Ayer'a göre asalak karıncaların ya var ya da yok olduklarını bilmek için gözleme başvurmaya gerek yoktur. Bu tür önermelerde, "eğer", "ya da", "değildir" gibi sözcüklerin işlevi bilinirse geçerli oldukları deneyden bağımsız olarak görülebilir. Bu nedenle Ayer, bu tür önermeleri *totolojik*, dolayısıyla, *analitik* kabul eder.[136]

Ayer'ın, eşanlamlılığa dayalı önermeleri *totoloji,* dolayısıyla *mantıksal doğru* kabul etmesi, analitiklikle ilgili bir problem olarak görülmektedir. Bu nedenle, daha sonraki çalışmalarda öncelikle *eşanlamlılıkları* kesin bir şekilde *mantıksal doğru*lara indirgeme yolları araştırılır. Bu araştırmalar sonucunda analitik önermeleri *mantıksal doğrular* olarak ortaya koyan Rudolf Carnap olur.

---

[133] Ayer, *Dil Doğruluk ve Mantık*, s.62.
[134] Ayer, *Dil Doğruluk ve Mantık*, s.63.
[135] Ayer, *Dil Doğruluk ve Mantık*, s.59.
[136] Ayer, *Dil Doğruluk ve Mantık*, s.56; A.J. Ayer, *Language, Truth and Logic*, London: Victor Gollancz, 1960, s. 71-86.

II. CARNAP'TA DİLİN MANTIKSAL ANALİZİ VE ANALİTİKLİĞİN TANIMI

Amacının felsefede *anlamlı* olan tüm önermelerin ancak ve ancak *sentaktik* ve dolayısıyla "analitik" önermeler olabileceğini göstermek olduğunu söyleyebileceğimiz Carnap, bu amaç doğrultusunda dilin mantıksal analizini yaparak ortaya çıkan kavramların tanımlarını üst-dile ait terimlerle tanımlar. Buna bağlı olarak,"analitik", "sentetik", "çelişkili" gibi terimleri mantıksal olarak tanımladıktan sonra, dilin bütün önermelerini bu terimlere bağlı olarak sınıflandırır. Wittgenstein'dan esinlenerek yürüttüğünü belirttiği[137] bu konudaki teorik çalışmalarını 1934'te *Logical Syntax of Language* (Dilin Mantıksal Sentaksı) adlı kitabında teknik bir dille ortaya koyar. Bu kitabındaki görüşlerini teknik olmayan bir biçimde *Philosophy and Logical Syntax* (Felsefe ve Mantıksal Sentaks) adlı eserinde dile getirir.[138] Carnap *Aufbau* sonrasında yani, düşünce dönemlerinin ikincisinde *Meaning and Necessity* (Anlam ve Zorunluluk) adlı eserinde Sentaks kuramına semantik boyutu da ekleyerek analitik önermeleri anlambilimsel kurallara göre yeniden tanımlar.[139]

Carnap'ın, dilin mantıksal sentaksı adlı kuramını nasıl ortaya koyduğu konusuna geçmeden önce *dilin mantıksal sentaksı* ile kastedilenin ne olduğunun açıklığa kavuşması gerekir. Buna göre, "üst-dilin, *sentaks*, *semantik* ve *pragmatik* olmak üzere üç bölümden oluştuğu" hatırlanmalıdır:[140]

(i) *Sentaks*, "sembollerin (işaretlerin) formlarını, sembollerin aralarındaki ilişkileri ve bunları düzenleyen kuralları" konu edinir. Dolayısıyla, "sentaks,

---

[137] Rudolf Carnap, *Philosophy and Logical Syntax*, London: Kegan Paul, 1935, s. 37.
[138] Irzık, "Wittgenstein ve Carnap", s. 70
[139] Bu konuda, Carnap'ın iki ayrı dönemde farklı şekilde öne sürdüğü *analitiklik* tanımlarını ele alan ve onun birinci dönemine ait *analitiklik* tanımının metodolojik olduğunu, bu nedenle Quine'ın Truth By Convention" daki eleştirilerinin Carnap'ın birinci dönemindeki *analitiklik* tanımına yöneltilemeyeceğini savunarak *analitiklik* tanımlarının epistemolojik ve metodolojik boyutuna dikkat çeken çalışma için bkz. Buket Korkut, *On The Significance of Analyticity: A Study on the Controversy between Carnap and Quine*, BÜ SBE (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2003, s. 2-3, 36, 48-50, 51.
[140] Irzık, "Wittgenstein ve Carnap", s. 70; Carnap, göstergebilimin (semiotics) yani üst dilin *sentaks*, *semantik* ve *pragmatik*ten oluştuğunu belirtmektedir.bkz. Rudolf Carnap, "Testability and Meaning",

sembollerin yorumundan ve formel olmayan anlam içeriklerinden bağımsızdır. Sentaksta anlam, yalnızca semboller arası ilişkileri düzenleyen kurallara uygunluk" manasındadır. Sentaks dili kısmen yapay ve formel (mantıksal) bir dildir.

(ii) *Semantik*, işaretler ve işaretlerle gösterilen şeyler arasındaki ilişkileri konu edinir. Dolayısıyla "semantik dil, yorumlanmış ve sembollerinin ne anlama geldiği belirtilmiş dildir." Bu nedenle, "anlam", "gönderim" ve "doğruluk" semantiğin konusunu oluşturan temel kavramlardır.

(iii) Pragmatik, sembollerin ve sembollerin semantik özellikleri ve bunların kullanımı arasındaki ilişkileri konu edinir. [141]

A. Dilin Mantıksal Sentaksı ve Analitikliğin Sentaktik Tanımı

Carnap'ın dilin mantıksal sentaksı kuramı, bazı farklarla birlikte Tarski'nin ortaya koymuş olduğu konu/nesne-dili ile üst dil ayrımı üzerine temellenir.[142] Carnap, üst-dilin temelde *sentaktik* olduğu düşüncesinden hareketle, üst-dile, *sentaks dili* der. Bu nedenle, incelemesinin konusunu/nesnesini oluşturan, yapay formel-mantıksal nitelikteki dile *konu-dili*; konu dilinin sentaktik yapısı ve formları hakkında konuştuğu üst-dile de, *sentaks-dili* adını verir.[143] Ayrıca Carnap, mantıkla sentaksın birbiriyle örtüşmelerinden dolayı, sentaks dili hakkında *mantıksal sentaks* kavramını kullanır. Çünkü, mantık sistemleri de bir dil gibi ele alınabilmektedir.[144] Carnap'a göre, bir dil, *oluşum* ve *dönüşüm* kurallarını içeren bir sistem demektir.[145] Örneğin, önermeler mantığının bir takım semboller dizisiyle *oluşum* (formation) ve bu semboller dizisinden çeşitli kuralların elde edilmesiyle *dönüşüm* (transformation) kurallarından oluşması,

---

Herbert Feigl and May Brodbeck (ed.) *Readings in Philosophy of Science*, New York: Appleton Century Crofts, 1953, s. 50.

[141] Irzık, "Wittgenstein ve Carnap", s. 70 ; Rudolf Carnap, Introduction to Semantics and Formalization of Logic, Vol.1, Cambridge: Harvard University Press, 1961, s. 8,-10.

[142] Alberto Coffa, "Carnap, Tarski and the Search for Truth", Sahotra Sarkar (ed.) *Science and Philosophy in the Twentieth Century,* Vol. VI, New York: Garland Publishing, 1996, 155-180, s. 155.

[143] Irzık, "Wittgenstein ve Carnap", s. 70

[144] Irzık, "Wittgenstein ve Carnap", s. 71.

[145] Carnap, *Philosophy and Logical Syntax*, s. 41.

mantığın *formel* bir sistem olduğunu gösterir. Dolayısıyla, mantık ve mantık kuralları sentaksın bir parçası durumundadır.[146]

Carnap'ın *formel* ile kastettiği anlama gönderme yapmayan dilsel ifadelerdir.[147] Dolayısıyla, bir dilin mantıksal sentaksı ise, o dilin dilsel formlarının formel teorisidir,[148] yani, o dili düzenleyen kurallarla bu kurallardan çıkan sonuçların geliştirilmesinin sistematik bir biçimde anlatımıdır.[149] Buna göre, mantıksal sentaksın, doğal olarak sentaks diline ait olduğu açıktır.

Carnap'ın incelemesinin nesnesini oluşturan ve bu nedenle konu-dili durumunda olan formel-mantıksal dil, *oluşum* ve *dönüşüm* kurallarını içeren bir sistemdir. Örneğin, belli bir dil sisteminin (bu sistemin adı *S* olsun) *oluşum kuralları*, *S*'nin sembollerinden, bu kurallara uygun olarak nasıl önerme oluşturulabileceğini belirler. Buna göre, *S*'nin oluşum kurallarının bütünü "*S*'nin bir cümlesidir" ifadesinin örtük bir tanımını verir. *Dönüşüm kuralları* ise, belli bir dil sistemi içinde bazı cümlelerden[150] başka bir cümleye o sistemin kurallarına uygun şekilde geçmeyi sağlar. Böylece, *S*'nin dönüşüm kurallarından elde edilen cümleler *S* sisteminin *sonuç* (consequence)'larıdır. Dönüşüm kurallarının bütünü, "*P* cümlesi *Q*, *R* ve benzeri cümlelerin *S* içinde sonucudur." ifadesini örtük biçimde tanımlar.[151]

Burada, "cümle" ve "sonuç" terimleri anlamdan bağımsız olarak tamamen formel bir biçimde ele alındıkları için sentaktiktirler. Carnap, mantıksal sentaksın diğer terimlerini de bu terimler yardımıyla şöyle tanımlar: [152]

---

[146] Irzık, "Wittgenstein ve Carnap", s. 71
[147] Carnap, *Philosophy and Logical Syntax*, s. 39.
[148] Carnap, *Philosophy and Logical Syntax*, s. 39.
[149] Irzık, "Wittgenstein ve Carnap", s.71; Rudolf Carnap, *The Logical Syntax of Language*, translated by Amethe Smeaton, London: Routldge & Kegan Paul, 1964, s. 2.
[150] Carnap, Dilin Mantıksal Sentaksı'nı anlatırken *önerme* teriminin bazen *cümle* anlamında kullanılamayacağı dolayısıyla bir anlam karışıklığına meydan vermemek için *önerme*nin anlamını da kapsayan *cümle* terimini kullanmayı tercih ettiğini belirtmektedir. Biz de bu nedenle bir çok yerde *önerme* yerine *cümle* terimini kullandık. bkz. *Philosophy and Logical Syntax*, s. 46.
[151] Irzık, "Wittgenstein ve Carnap", s. 71.
[152] Carnap, *Philosophy and Logical Syntax*, s. 53.

Geçerli Cümle: " Boş öncüller kümesinin sonucu olan cümleye *geçerli* (valid) denir." Yani, geçerli bir cümle hiçbir öncül kullanılmadan sadece dönüşüm kuralları yardımıyla elde edilen cümle demektir. Örnek: $PV{\sim}P$;

Geçersiz Cümle: "Belli bir dil sistemindeki *A* cümlesi, bu sistem içindeki diğer bütün cümlelerin *A* nın sonucu olması durumunda *geçersiz* (contravalid) dir." Yani, bir sistem içindeki bir cümleden, o sistemin diğer bütün cümleleri elde edilebiliyorsa o cümle geçersizdir. Örnek: $(P. {\sim}P)$;

Belirli ve Belirsiz Cümleler: Carnap, geçerli veya geçersiz olduğu belirlenmiş cümlelere *belirli* (determinate), geçerli veya geçersiz olduğu belirlenmemiş cümlelere *belirsiz* (indeterminate) cümle adını verir. [153]

L-Kuralları (logical rules) *ve P- Kuralları* (physical rules): Newton mekaniği bir takım terim ve cümlelerden oluştuğu için bir dil olarak ele alınabilir. Dolayısıyla, Newton kuramının dili, konu-dili ve bu dil hakkında söz eden dil (üst-dil) ise, sentaks-dili durumundadır. Buna göre, Newton'un "üç hareket kanunu" ile "evrensel çekim kanunu", dönüşüm kuralları olur. Ancak, bu dönüşüm kuralları fiziksel nitelikte olduğundan mantık ve matematikteki dönüşüm kurallarından farklı bir kategoridedir. Bu nedenle Carnap, mantıksal ve matematiksel dönüşüm kurallarına *L-kuralları,* fiziksel dönüşüm kurallarına *P-kuralları* adını verir. Carnap, bir dilde her iki türden kuralların var olduğunu göz önüne alarak, yukarıda genel anlamda açıklanan sentaktik terimleri, daha uygun bir şekilde yeniden tanımlamak üzere örnek olarak iki cümle verir: [154]

(1) A cisminin kütlesi 3 gramdır.

(2) B cisminin kütlesi 6 gramdır.

Bu iki cümleden iki sonuç çıkar,

Sonuç I: B'nin kütlesi A'nınkinin iki katıdır.

---

[153] Irzık, "Wittgenstein ve Carnap" s. 71.

[154] Irzık, "Wittgenstein ve Carnap" s. 72; Carnap, *Philosophy and Logical Syntax*, s. 50- 52.

Sonuç II: A ve B'ye aynı kuvvet etki ederse, A'nın ivmesi (yani, hız değişimi) B'ninkinin iki katı olur.

Şimdi, sonuç I, L-sonucudur. Çünkü, bu çıkarım için sadece L-kuralları yeterlidir. Oysa, sonuç II 'yi elde etmek için L-kurallarıyla birlikte P-kurallarına da ihtiyaç vardır. Nitekim, sonuç II, Newton'un hareket kanunu (F=m.a)[155] ile elde edilebilmektedir. Aynı şekilde, *L-geçerlilik* ile *P-geçerlilik* durumları cümleler için de söz konusudur. Buna göre, boş öncüller kümesinin ancak ve ancak L-sonucu olarak elde edilen böylece, L-kurallarına göre "doğru"[156] olan cümlelere *L-geçerli* veya *analitik* cümleler denir. *L-sonucu* demek, sadece L-kuralları (mantıksal-matematiksel kurallar) ile elde edilebilen demektir. Benzer şekilde, yalnızca L-kuralları nedeniyle "yanlış" olan cümlelere *L-geçersiz* (contravalid) veya *çelişik* (contradictory) cümle denir: Örneğin, Belli bir dil sistemindeki bir cümlenin eğer bu sistemin diğer bütün cümleleri, bu cümlenin L-sonucu durumundaysa bu cümle çelişiktir dolayısıyla, L-geçersizdir. Geçerliliği, yalnız L-kurallarıyla belirlenemeyen ve buna ilaveten, P-kurallarına göre geçerli olabilen cümleye *P-geçerli* denir. L-geçersiz olmayan fakat P-kurallarına göre geçersiz olan cümleye *P-geçersiz* cümle denir. L-geçerli (analitik) veya L-geçersiz (çelişik) olduğu belirlenmiş cümlelere *L- belirli* cümle denir. [157] Eğer bir cümle L-belirli değilse yani, analitik veya çelişik değilse bu cümleye *L-belirsiz* veya *sentetik* cümle denir.[158]

Böylece Carnap, Kant'ın net bir şekilde tanımlamadığı analitik ve sentetik önermeleri sentaktik bir dille tanımlayarak onların mantıksal kesinliklerini ortaya

---

[155] Newton'un ikinci hareket kanununa göre, aynı bir kuvvetle (F), kütlesi (m) küçük olan bir cisim, daha büyük bir ivme(a) kazanırken, kütlesi büyük olan bir cisim ise daha küçük bir ivme kazanır.
[156] Buradaki "doğru" terimi yalnızca *L-kurallarına* uygunluk manasındadır.
[157] Bir çok noktada kendisinden yararlandığımız Gürol Irzık'ın makalesinde *L* ya da *P geçerli* olan cümlelerin *L-Belirli* olduğu belirtilmiş iken, Carnap'ın L-geçerli ve L-geçersiz olduğu belirlenen cümlelerin *L- Belirli* saydığını görmekteyiz. Bu farklılık karşısında, *L- belirli* kavramını Carnap'ın tanımladığı ve tabloda da gösterdiği şekilde vermeyi uygun bulduk. Bkz."Wittgenstein ve Carnap" s. 73 ve Carnap, *Philosophy and Logical Syntax*, s.53.
[158] Carnap, *Philosophy and Logical Syntax*, s. 52-54.

koyduğunu belirtir[159] ve bir dilin bütün önermelerinin bu sentaktik tanımlar yoluyla net biçimde sınıflandırılabileceğini şöyle gösterir[160]:

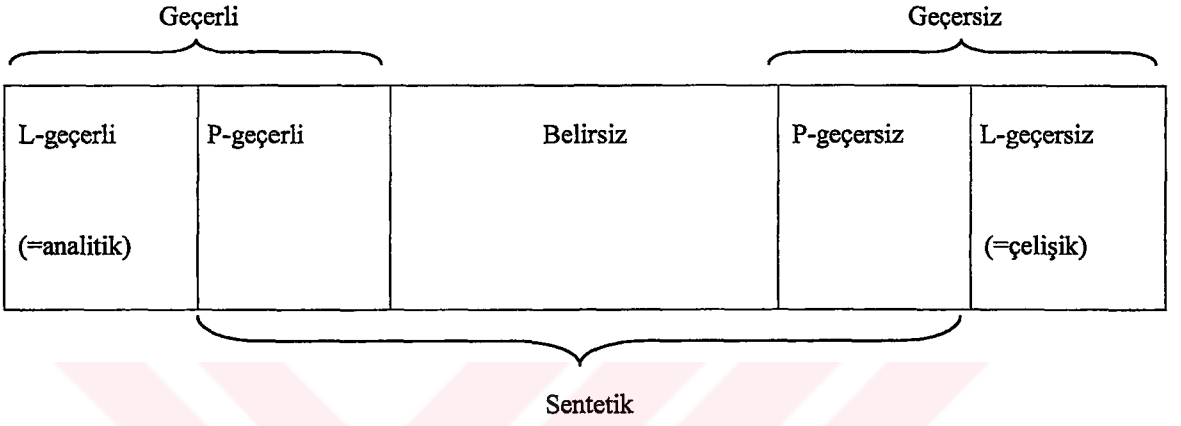

Terimlerin sentaktik tanımları ve buna göre sınıflandırılmaları bir cümlenin formel (mantıksal) *içeriğini* tanımlama imkanı verir. Bir cümlenin *içeriği* o cümlenin formel (mantıksal) anlamını[161] temsil eder. Buna göre, verilen bir cümlenin geçerli olmayan sonuçları kümesi, o cümlenin *mantıksal içeriği* ni oluşturur. Örneğin bir *A* cümlesinin bütün sonuçlarını bir kümede topladığımızda bunlar arasında geçerli olanları diğer cümlelerin sonucu oldukları için *A*'nın anlamını temsil etmez. *A*' nın anlamını o kümedeki geçerli olmayan cümleler temsil edebileceğinden, bunlar *A*'nın mantıksal içeriğidirler. Carnap, formel (mantıksal) içerik kavramına bağlı olarak, *eşgeçerlilik*[162] (equipollent) kavramını ortaya atar. Onun ifadesiyle, "Aynı içeriğe sahip iki cümleye

[159] Carnap, *Philosophy and Logical Syntax*, s. 54.
[160] Carnap, *Philosophy and Logical Syntax*, s. 55.
[161] Bir cümleyi duyduğumuzda bizde oluşturduğu düşünce ve çağrışımlar o cümlenin formel anlamı kapsamında değildir. Onlar mantıksal sentaksın konusuna girmez.
[162] "Eşgeçerlilik", "eşanlamlılık" gibi sentaktik terimlerin ve tanımların Türkçe'ye çevirisinde Irzık'ın makalesinden yaralanıldı.

eşgeçerli cümleler denir." İki cümlenin eşgeçerli olması aynı zamanda birinin diğerinin sonucu olduğu anlamına gelir. [163]

Eğer, iki ifade aynı anlama sahip fakat, bunlar birer cümle değilse, bu iki ifade *eşanlamlı* (synonymous) olarak nitelenir. Carnap eşanlamlılığı, eşanlamlılığın ölçütü olan *değiş-tokuş edilebilirlik ilkesi*ni göz önünde bulundurarak şöyle tanımlar: "İki ifadeden birini içeren bir cümlenin içeriği, o ifade diğer ifadeyle yer değiştirildiğinde aynı kalıyorsa, bu iki ifadeye *eşanlamlı* denir." Örneğin, "5 + 2" ile "4 + 3" eşanlamlıdırlar. Çünkü bu iki ifadeden birini diğerinin yerine kullanılması durumunda içinde kullanıldıkları cümlenin içeriğini değiştirmezler.[164]

Carnap, dilin mantıksal analizini yaparak ortaya koymuş olduğu *dilin mantıksal sentaksı* kuramıyla, her türlü cümleyi, tanımını yapmış olduğu sentaktik kavramlar yardımıyla analiz ederek ne türden cümle olduğunu belirleme imkanını ortaya koyar. Buna göre, sentaktik kavramları kullanarak yapılan analiz sonucunda elde edilen cümleler de sentaktik olur. Örneğin, "şu önerme L-geçerlidir." veya "şu iki cümle eşgeçerlidir" gibi. Bu tür cümleler, Carnap'ın sentaks diline ait dediği cümlelerdir. Ancak, bazı cümleler vardır ki, içerik bakımından sentaktik olmalarına rağmen biçim bakımından konu-diline aitmiş gibi görünürler.[165] Carnap bunlara *sahte* (pseudo) *konu-dili cümleleri* der ve bir şema üzerinde şu örneği verir: "*Gül* adı bir *nesne* adıdır" gibi sentaktik içerikli olduğu için sentaktik modda ifade edilmiş bir cümleyi, "gül bir nesnedir" şeklinde, konu/nesne-dili modunda ifade etmeye kalktığımızda içeriği sentaktik olan ifade *maddi konuşma formunda* ifade edilmiş olur ve cümlemiz *yarı sentaktik* hale gelerek sahte konu-dili cümlesine dönüşür.[166] İşte Carnap'a göre, sentaktik içerikli olan cümleler bu şekilde konu-diline aitmiş gibi ifade edildiği için pek çok felsefe problemi, gerçekte sahte problemdir.[167] Mantıksal sentaks ile bu tür sahte cümleler açığa çıkarılır. Örneğin, "şeyler gerçekte nedir?" sorusuna duyumcu pozitivistler, "duyu verisi" ; maddeci pozitivistler, "atom" diye cevap verir. Carnap'a

---

[163] Irzık, "Wittgenstein ve Carnap" s. 73; Carnap, *Philosophy and Logical Syntax*, s. 57.
[164] Carnap, *Philosophy and Logical Syntax*, s. 58.
[165] Irzık, "Wittgenstein ve Carnap" s. 74.
[166] Carnap, *Philosophy and Logical Syntax*, s. 61.
[167] Carnap, *Philosophy and Logical Syntax*, s. 67.

göre her iki cevap da sahte konu-dili cümlesidir bu yüzden yanıltıcıdır. "şeyler duyu verilerinden oluşur" şeklindeki yarı sentaktik cümle tamamen sentaktik (formel) olarak şöyle ifade edilir: "içinde şey adı geçen her cümle, içinde duyu verisi adı geçen bir cümle sınıfıyla eşgeçerlidir." Benzer şekilde "şeyler atomlardan oluşur." cümlesi formel modda şöyle ifade edilebilir: "içinde şey adı geçen her cümle, fiziğin bazı tasvir eden ifadelerini ve uzay zaman koordinatlarını içeren bir cümleyle eş-geçerlidir." [168]

B. Analitikliğin Anlambilimsel Kurallara Göre Tanımı

Carnap, analitikliğin sentaktik tanımıyla, bir önerme hakkında ona neye göre analitik denilebileceğini açıklarken, doğruluğunun nasıl ispatlandığını açıklamamaktadır. Bu nedenle sentaktik tanımlamada eksiklik bulunduğunu fark eden ve bunu *Introduction to Semantics*'de dile getiren Carnap[169], analitiklik tanımındaki bu eksikliği tamamlamak üzere, daha sonraki çalışmalarında, örneğin, *Meaning and Necessity* adlı eserinde, analitikliği, anlambilimsel boyutuyla birlikte tanımlar. Kuşkusuz, Carnap'ın, doğruluğu anlambilimsel düzeyde ele alması, yine, Tarski'nin anlambilimsel analizine dayalı olmakla birlikte, Tarski'den farklı olarak onun, mantıksal doğruluk ile deneysel doğruluğun anlambilimsel olarak birbirinden kesin olarak ayırmanın mümkün olduğuna inanması olarak bilinir.[170] Bu noktada, Carnap'ın, analitik önermelerin kesin olarak belirlenebileceği inancının dayanağı durumunda olan temel unsurun, *anlambilimsel kurallar* olduğunu söyleyebiliriz.

Meaning and Necessity'e göre, bir semantik sistem konu dilidir. Semantik, bir anlam teorisi olarak bir üst dilde formüle edilebilir. Dolayısıyla, her konu dilinin kendi semantik sistemi vardır ve bu sistemin kuralları ancak bir üst dilde formüle edilebilir.[171]

---

[168] Irzık, "Wittgenstein ve Carnap" s. 75; Carnap, *Philosophy and Logical Syntax*, s. 81.
[169] Carnap, *Introduction to Semantics*, Vol.1, s. 246.
[170] Korkut, *On The Significance of Analyticity*, s. 55.
[171] *Aufbau öncesi* ve *sonrası* olmak üzere iki dönemde ele alınan Carnap, daha önce, *Introduction to Semantics*'in Giriş'inde semantiğin üst dil olduğunu ifade etmiş ancak daha sonra bu görüşünü *Meaning and Necessity*'de değiştirerek ifade etmiştir.

Carnap'a göre bir semantik sistemde *L-belirli* (analitik) ve *L-belirsiz* (sentetik) olmak üzere iki tür cümle bulunur. *L-belirli* cümleler, *L-doğru* ve *L-yanlış* şeklinde iki değer alabilirler. Buna göre, bir cümle, olası her yorumlamada *doğru* değer alıyorsa *L-doğru* olur. Buna karşılık, her yorumlamada *yanlış* çıkıyorsa *L-yanlış* olur. *L-belirsiz* cümlelere gelince, bunlar olgusal cümleler olup, en az bir yorumlamada *doğru*, ve yine en az bir yorumlamada *yanlış* olabilen cümlelere denir.[172] Böylece, daha önce *L-geçerli* olarak ifade ettiği mantıksal doğruluk yani, *analitiklik* kavramı yerine *L-doğruluk; P-geçerli* yerine *F-doğruluk* (factual/olgusal doğruluk) kavramlarını kullanan ve böyle olması gerektiğini belirten Carnap,[173] önce, mantıksal doğruluğu, yani analitikliği şöyle ifade eder:

Bir S_1 cümlesi, bir S semantik sisteminde, S_1'in ancak ve ancak S sisteminin anlambilimsel kuralları temelinde ve dil-dışı unsurlara herhangi bir göndermede bulunmaksızın doğrulanabildiği durumda *mantıksal doğru* (L-doğru) olur. Ancak, Carnap'a göre bu açıklama, analitikliğin yanlızca uzlaşımsal ifadesi olup henüz yeterli tanımı değildir. Bu nedenle analitikliği son olarak, "bir S_1 cümlesinin bir S siteminde analitik doğru olması demek, S_1 cümlesinin S anlambilimsel sistemindeki olası bütün doğruluk değeri yorumlamalarında yalnızca S sistemin anlambilimsel kurallarına bağlı olarak ve dil dışı hiçbir olguya gönderimde bulunmadan doğru çıkması demektir" şeklinde tanımlar. Diğer bir ifadeyle, S_1, S sisteminde *L-doğrudur* $=Df$ S_1, S *'deki muhtemel bütün yorumlamalarında doğrudur.*[174]

C. Dil Formlarının Uzlaşımsallığı İlkesi

Carnap'ın, *dil formlarının uzlaşımsallığı* şeklinde ifade etmeyi tercih ettiği, *hoşgörü ilkesi* (the principle of tolerance)'ne göre, felsefeci veya bilim adamı kullanacağı konu-dilini yani, kendi mantığını ve sentaktik kurallarını istediği gibi belirleyebilir.[175] Dolayısıyla, pozitivistler nesneleri duyu verileri terimleriyle,

---

[172] Carnap, *Meaning and Necessity*, s. 10-11
[173] Carnap, *Introduction to Semantics*, Vol.1, s. 247; Carnap, *Meaning and Necessity*, s. 7
[174] Carnap, *Meaning and Necessity*, s. 10, (*Df*, "*tanım*" manasında "*definition*"'un kısaltmasıdır).
[175] Carnap, *Logical Syntax of Language*, s. 52.

maddeciler de fiziksel dilin terimleriyle ifade etmekte özgürdür. Bu durumda ortaya çıkan farklılaşmada "doğru taraf" veya "yanlış görüş" yoktur.[176] Burada önemli olan nokta, felsefecilerin yalnızca seçtikleri konu-dili üzerine konuşmaya dikkat etmeleri gerektiğidir. Buna bağlı olarak, felsefi bir cümle, belli bir dil formuna göreli olarak ifade edildiğinde sentaktik bir cümle haline geldiği için, "analitik" olur. Nitekim, formel modda ifade edilen sentaktik felsefi cümleler analitik olan üst-dil cümleleridir. Dikkat edilmesi gereken bir başka nokta, belli bir dil formuna göreli olan bir cümlenin hangi dile göreli olduğu belirtilmemişse böyle bir cümlenin "anlamsız" olduğudur.[177] Bu nedenle Carnap'a göre tüm felsefi cümleler *dile görelidir*.[178] Örneğin, "PV~P" Belli bir dil içinde boş öncüller kümesinin L-sonucu olması anlamında analitiktir. Oysa, "mekan öklidyendir" gibi aslında sentaktik olan bu cümle bir dile göreli olarak ifade edilmediği için "anlamsızdır." Bu cümle eğer öklidyen geometrinin aksiyomlarını içeren belli bir dil formu hakkında yeniden yorumlanırsa, analitik yani, üst-dilsel ve dolayısıyla "anlamlı" bir cümle haline gelir. Bu anlamda "mekan öklidyen değildir" cümlesi de mekan hakkındaki farklı kurallara göre konuşmayı önerdiğinden "analitik" olabilmektedir.[179]

Farklı görüşlerin formel moda tercüme edilmesiyle, uzlaşmazlığın aslında şeyler hakkında değil, şeyleri tasvir etmek için kullanılacak dil hakkında ortaya çıktığı gösterilmiş olur. Böylece, uzlaşmaz gibi görünen pozitivist ve maddeci görüşlerin, aslında uzlaşabilir olduğu ortaya çıkar. Carnap, bu örneğe benzer pek çok örnek vererek, geleneksel felsefenin örneğin, metafizik, epistemoloji ve ontolojinin cümlelerinin sahte problemleri ifade ettiğini belirtir.[180]

Sonuç olarak, Carnap'a göre, felsefe bir üst-dil etkinliğiden ibarettir. Nitekim, ona göre, felsefenin konusunun, artık, gerçeklik/dünya değil dil olduğu açıklığa kavuşmuştur. Bu bağlamda ortaya koyduğu sentaks kuramına göre, analitikliğin ölçütü uzlaşımsaldır. Nitekim, bir konu hakkındaki dil seçimi bir uzlaşım sonucunda ortaya

---

[176] Irzık, "Wittgenstein ve Carnap", s. 75-76.
[177] Irzık, "Wittgenstein ve Carnap", s. 77.
[178] Carnap, *Philosophy and Logical Syntax*, s. 78.
[179] Irzık, "Wittgenstein ve Carnap", s. 77.
[180] Carnap, "The Elimination" s. 61, 69-75

çıkar. Bu noktada, Quine, analitik önermelerin doğruluklarının uzlaşımsal olduğunu söylemenin onların analitik olduklarını gerekçelendirmediği görüşündedir.[181] Bundan başka, analitikliğin anlambilimsel kurallara göre tanımlanması da yine hoşgörü ilkesiyle bağlantılı olarak, dil sistemlerine göreli olmayı öngördüğünden, uzlaşımsallık ilkesinin de Quine'ın eleştirilerine hedef oluşturduğunu belirtmeliyiz.

[181] Quine'ın uzlaşımsal doğruluk hakkındaki itirazları için bkz. W.V. Quine, "Truth by Convention", W.V. Quine, *The Ways of Paradox and Other Essays*, New York: Random House, 1966, 70-99, s. 71-91.

Üçüncü Bölüm

W. V. QUINE'IN MANTIKÇI POZİTİVİZM'E ELEŞTİRİSİ

Quine'a göre, Mantıkçı Pozitivizm iki dogma üzerine kuruludur. Bunlardan biri, analitik doğrular ile sentetik doğrular arasında kesin bir ayrımın mümkün olduğu inancını ifade eden *analitiklik*, diğeri ise, doğrulamacı anlam kuramının kendisine dayalı olarak geliştirildiği *indirgemecilik*tir. İndirgemecilik, pozitivizmin, her anlamlı ifadenin (önermenin) doğrudan deneyime indirgenebilir olduğu ilkesidir. Quine'a göre, kısaca *analitiklik* ve *indirgemecilik* şeklinde ifade edebilecek olan iki dogma, sonuçta, tek bir ögeye, yani, *analitiklik* fikrine dayalıdır.

I. QUINE'A GÖRE, ANALİTİKLİĞİN ARKA PLANI

Quine, öncelikle, analitikliğin tanımının Hume ve Leibniz'deki şekillerine eleştirel mahiyette değinerek Kant'ın tanımını netleştirmeye çalışır. Buna göre, Kant'ın analitik ve sentetik önermeler arasında yaptığı ayrımı, daha önce Hume "ideler" ve "olgu durumları"nın birbirleriyle olan bağlantıları arasında düşünmesinden sonra, Leibniz'in "aklın doğruları"yla "olgu doğruları" arasında bu türden bir ayrim yapması ve akıl doğrularından, "bütün mümkün âlemlerde doğru" diye söz etmesi, akıl doğrularının yanlış olamayacağı anlamına gelmekteydi. Dolayısıyla, analitik önermeler,

"olumsuzlandığında iç-çelişkili hale gelen önermeler" diye tanımlanmaktaydı. Quine'a göre bu tanım *analitiklik* kavramı için yeterince açıklayıcı değildir. Çünkü buradaki *iç-çelişki* kavramı, *analitiklik* kavramı kadar muğlâktır.[182] Quine, bu muğlaklığı kaldırmak amacıyla ilk olarak analitik kavramının Kant'a göre ne anlama geldiğini belirlemeye çalışır.

Kant'ın, bir analitik önermeyi, "öznesine, teorik olarak öznede içerilenin dışında bir şey yüklemeyen yargı" olarak anladığını belirten Quine, analitik önermeyi bu şekilde tanımlamanın iki kusuru olduğunu ekler. Bunlardan birincisi, bu tür önermelerin yalnızca "özne-yüklem" formlu yargılarla sınırlı kalması, ikincisi ise, *metaforik* düzeyde kalan bir "içerilme" kavramının kullanılmasıdır. Bu yüzden, Kant'ın *analitik önerme* için verdiği tanımdan çok onun *analitik* kavramını kullanış biçimini esas alan Quine, Kant'ın asıl söylemek istediğini, şu şekilde yeniden ifade eder: "Bir önerme, olgudan bağımsız olarak, anlamı yüzünden doğruysa analitiktir."[183]

Quine, Kant'ın analitiklik kavrayışını bu şekilde belirledikten sonra bu tanım temelinde mantıkçı pozitivizmde ortaya çıkan analitiklik tanımlarını ve analitikliğin kendisine dayalı olduğu kavramları tartışır.

A. Analitikliğin Dayandığı Kavramlar Çerçevesinde, Quine'ın, Analitiklik-Tanımlarını Değerlendirmesi

1935'te "Truth by Convention" (Uzlaşımsal Doğruluk) adlı makalesiyle, Mantıkçı pozitivizm'e göre, *uzlaşımsal doğru* sayılan bir kısım *a priori* önermelerin *analitik* olarak kabul edilmelerini epistemoloji açısından temelsiz bulduğunu ifade eden Quine, 1951'de yayımlanan "Two Dogmas of Empiricism" (Deneyciliğin İki Dogması) adlı makalesinde *analitik önerme*leri temel beş kavram çerçevesinde ele alır.

---

[182] W.V. Quine, "Two Dogmas of Empiricism", W.V. Quine, *From a Logical Point of View*, Cambridge: Harvard University Press, 1980, 20-46, s. 20; Quine'ın birçok ifadesinin Türkçe karşılığı için Vehbi Hacıkadiroğlu'nun kısmi çevirisinden yaralandık. Bkz. W.V. Quine, "Bir Deneycilik Dogması", Çev. Vehbi Hacıkadiroğlu, *Felsefe Tartışmaları-1. Kitap*, İstanbul: Panorama Yayınevi, 1987, s. 9-22.
[183] W.V. Quine, "Bir Deneycilik Dogması", s. 10; Quine, "Two Dogmas of Empiricism", s. 21.

Analitikliğin dayandığı kavramlar *iç-çelişki*, *zorunluluk* (mantıksal zorunlu doğruluk), *eşanlamlılık*, *anlambilimsel kurallar ve tanım*'dır. Grice ve Strawson'un "analitiklik aile çemberi" olarak adlandırdığı bu beş kavramdan her birinin açıklaması diğerlerini açıklar ve birinin açıklanması diğerlerinin de açıklanmasına bağlıdır.[184] Bu nedenle, Quine, mantıkçı pozitivizmin dogmalarından biri olarak gördüğü *analitikliği*, "analitiklik aile çemberi" çerçevesinde beş ayrı açıdan tartışırarak analitiklik tanımlarındaki kısır döngünün hangi noktalarda ortaya çıktığını netleştirerek gösterir:

1. Analitikliğin *Anlama* Bağlı Olarak Açıklanmasının Geçerliliği

Quine'ın bu noktadaki eleştirisine geçmeden önce, anlam ile kastedilenin ne olduğunu belirlemeliyiz. Hatırlanacağı üzere "Anlam" sözcüğü, Frege'nin *Gönderim* ve Russell'ın *Tasvirler* kuramlarına bağlı olarak iki manaya gelmektedir:

Bir terimin *anlamı*, bu terimin gösterdiği dil dışı nesne veya nesneler demektir. Buna göre, *anlam*, gösterilen nesneyle özdeş olması yönüyle *gösterme* (denotation) manasına gelmektedir. Ancak, hiçbir nesneyi göstermeyen anlamlı terimlerin de bulunması ve iki ayrı ifadenin aynı bir nesneyi göstermesine karşılık farklı anlamlarının bulunması göz önüne alınırsa anlam sözcüğünün diğer bir manası da bulunmaktadır. Örneğin "bu günkü Fransa kralı" gibi bir tekil terimin ve "bütün", "ve", "değil" gibi mantıksal değişmezlerin hiçbir nesneyi göstermemesine rağmen taşıdıkları birer anlam vardır. İşte bu tür anlamlar o nesnelerin *içlem*leri (intension, connotation)' dir.[185]

Gösteren anlam ile *içlem* manasındaki anlam arasındaki ayrım yalnızca ifadenin nesnesinin bulunmadığı durumlarda söz konusu olmaz. Nitekim, iki tür anlamın varlığına yol açan daha önemli bir gerekçe vardır. O da, *anlam* ile *anlamın gösterdiği*

---

[184] H.P. Grice and P.F. Strawson, "In Defense of a Dogma", Sahotra Sarkar (ed.) *Science and Philosophy in the Twentieth Century*, Vol, V, New York: Garland Publishing, 1996, 71-88, s. 77.
[185] Batuhan & Grünberg, *Modern Mantık*, s. 85.

nesne (gönderim) arasındaki ayrılıktır. Örneğin, Everest ile Gaurisanker tekil terimlerinin aynı bir dağın adı olmaları ele alındığında, Everest, Tibet'ten görünen bir dağın adı iken, Gaurisanker, Nepal'den görünen bir dağın adıdır. Daha sonra deneysel yolla bu iki dağın, aynı dağın adı olduğu ortaya çıkmıştır. Eğer bu iki ad eşanlamlı olsaydı deneysel bir yola başvurulmadan önce bu iki adın aynı nesneyi gösterdiği anlaşılacaktı. Oysa, "Everest = Gaurisanker" önermesinin doğruluğu yalnızca deneysel olarak tespit edilmiştir. Bu nedenle eşanlamlı olamazlar. Dolayısıyla, bu iki adın *gösterme* manasındaki anlamlarının aynı olmasına rağmen *içlem* manasındaki anlamları farklıdır.[186]

Quine, anlamı yukarıda açıklanan *içlem* manasında ele alır ve Frege'nin savunduğu şekilde, anlamı, gönderiminden ayrı tutarak analitikliğin, anlamsal içerme bağlantısına göre belirlenmesindeki döngüsel durumu şöyle ortaya çıkarır:

Quine, ilk iş olarak, terimlerin aynı şeyi gösterirken anlamlarının farklı olabileceği üzerinde durarak Frege ve Russell'ın örneklerini verir. 'Sabah Yıldızı' ile 'Akşam Yıldızı' aynı şeyi gösterirken, anlamları farklıdır: Biri Venüs gezegeninin sabah vaktinde, diğeri akşam vaktinde göründüğünü anlatır. 'Scott'- 'Waverley'in Yazarı' da anlam ve gönderim ayrılığına bir başka örnek olarak verilebilir. Quine, bu ayrılığın soyut terimler için de geçerli olduğunu belirtir. Örneğin, aynı varlığı gösteren 'gezegenlerin sayısı' ile '9' terimlerinin anlamları birbirinden farklıdır.[187]

Genel terimler veya yüklemlerde anlam ve isimlendirme ayrılığı konusunda da benzer bir durum olduğunu belirten Quine'a göre, aynı şekilde bir genel terimin anlamıyla kaplamını ayırt etmek gerekir. Bir genel terimin kaplamı o terimin doğru olduğu bütün varlıklar öbeğidir. Örneğin, 'kalbi olan yaratık' ile 'böbreği olan yaratık'

---

[186] Batuhan & Grünberg, *Modern Mantık*, s. 85-86. Sözü edilen örneği Devit de vermektedir. bkz. Michael Devitt & Kim Sterelny, *Language & Reality*, Oxford: Basil Blackwell, 1987, s. 40.
[187] Quine, "Two Dogmas of Empiricism", s. 21.

ifadelerindeki genel terimlerin kaplamlarının belki de aynı olmasına karşın, anlamları farklıdır.[188]

İşte, anlamın, *gösterme* ve *içlem* olmak üzere iki farklı manası göz önüne alındığında, Aristotelesçi *öz* kavramının, günümüzdeki *içlem* yani anlam kuramının öncüsü olduğu gerçeğine karşın bir farkı vardır. Örneğin, Aristoteles'e göre *insan* için akıllı olmak özsel, iki ayaklı olmak ilinekseldir. Bu tutumla günümüzdeki anlam doktrini arasında önemli bir fark olduğunu belirten Quine, *insan* sözcüğünün anlamı içinde *iki ayaklılığın* (biped) bulunmamasına karşın, *akıllılığın, insan* sözcüğü içinde bulunduğunu kabul eder. Ancak, benzer şekilde *iki ayaklı*nın anlamı içinde *akıllılığın* bulunmamasına karşın *iki ayaklılığın* bulunduğu görülebilir. Dolayısıyla, Quine, aynı anda hem insan hem iki ayaklı olan gerçek bireyin akıllılığının özsel, iki ayaklılığın da ilineksel veya bunun tersi olduğunu söylemeyi, anlam doktrini açısından anlamsız bulur. Nitekim, bir nesnenin özsel olarak kabul edilen niteliği onu gösteren adlandırmaya göre değişmektedir. Öyleyse, "insan düşünen canlıdır." Şeklindeki tanımlamanın doğru ve anlamlı olmasının, o tanımın gösterdiği nesnesinin özsel niteliğinden çok, tanımın analitik olmasına dayandığı ortaya çıkar. Quine'ın ifadesiyle,

> Aristoteles'e göre şeylerin özleri vardır. Fakat bu özler referansta bulunulan nesneden ayrılıp da sözcükle birleştiği zaman anlam olur. Buna göre anlamı olan şeyler yalnızca dilsel biçimlerdir. Şu halde, anlam kuramının en göze çarpan probleminin onun nesnesi üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Bir kez anlam kuramı gönderim kuramından kesin olarak ayrıldığında anlam kuramının sadece dilsel biçimlerin eşanlamlılığı ve dolayısıyla önermelerin analitikliği üzerine kurulu olduğu su yüzüne çıkmaya başlar.[189]

Burada analitikliği, tam problemin merkezinde olarak karşımıza çıkaran Quine, böylece aslında anlamın analitikliğe dayalı olduğunu göstermiş olur. Oysa, analitik bir önerme de anlamı dolayısıyla analitik olmaktaydı. Analitikliğin anlamla olan bu döngüsel durumu karşısında *anlam*a açıklık kazandırabilmek için *eşanlamlılık*

---

[188] Quine, "Two Dogmas of Empiricism", s. 21.
[189] Quine, "Two Dogmas of Empiricism", s. 22; Bu alıntıyı Türkçe'ye tercüme ederken Vehbi Hacıkadiroğlu'nun çevirisinden yaralandık, bkz. W.V. Quine, "Bir Deneycilik Dogması", s. 11.

kavramını öneren Quine[190], tartışmasını artık eşanlamlılık kavramı üzerine yönlendirir. Nitekim, analitikliğin bir başka tanımına göre, bir önerme, ancak, eşanlamlılığa bağlı olarak ortaya çıkan bir mantıksal doğruya indirgenebildiği durumda analitik olmaktadır.

2. Analitikliğin *Eşanlamlılığa* Dayalı Olarak Açıklanması

Quine, Frege'nin belirlediği şekilde "analitik" önermeleri, doğruluk açısından *mantıksal doğru* ve *anlambilimsel doğru* olmak üzere iki ayrı şekilde belirlemeyi ele alır.[191] Frege'ye göre analitik önermeler mantıksal doğrular demekti. Bu nedenle doğrudan mantıksal doğru olmayan bir "anlambilimsel analitik" önerme ancak mantıksal bir doğruya indirgenebildiği takdirde analitik olabilmekteydi. Şimdi, bir önermeyi mantıksal doğruya indirgemenin, iki ifadenin anlamının birbirine eşit olduğu durumlarda yani birini diğerinin yerine konularak elde edilebildiği eşanlamlılık durumlarında gerçekleştirilebildiği hatırlanırsa, Analitikliğin de, dilsel biçimlerin eşanlamlılığına bağlı olarak ortaya çıktığı bilinir.[192] Bu nedenle Quine'a göre, ilk başta anlama dayalı olarak açıklanamadığı görülen analitikliği haklı bir şekilde ortaya konulabilmesi için, terimler arası bir eşanlamlılığın mümkün olup olmadığını araştırmak gerekir. Örneğin,

(I) "Evli olmayan kimse evli değildir" (No unmarried man is married)

türünden analitik önermeler mantıksal bakımdan doğrudur. Çünkü, böyle bir önerme yalnızca olduğu biçimiyle doğru olmakla kalmayıp, 'kimse' ve 'evli' sözcüklerinin doğruluk değerleri, başka bütün olası durumlardaki yorumlarında da *doğru* olarak kalabilmektedir. Bu tür önermeler zorunlu doğrulardır ve bunların analitik olduklarına Quine'ın bir itirazı yoktur. Ancak,

---

[190] W.V. Quine, "On What There is", E.D. Klemke (ed.) *Contemporary Analytic and Linguistic Philosophies*, New York: Prometheus Books, 2000, 318-330, s. 325.
[191] Haack, *Philosophy of Logics*, s. 171.
[192] W.V. Quine, "Notes on Existence and Necessity", Leonard Linsky (ed.) *Semantics and the Philosophy of Language*, Chicago: University of Illinois Press, 1970, 77-91, s. 84, 85.

(II) "Hiçbir bekar evli değildir" (No bachelor is married)

gibi önermelerin analitik doğruluğuna ancak anlambilimsel bir inceleme ile karar verilebilir. Bu önermenin *analitik doğru* olabilmesi için "bekar" ile "evli değildir" sözcüklerinin eşanlamlı olduklarını kesin bir şekilde belirlemek gerekmektedir. Çünkü, bu tür önermelerin özelliği, eşanlamlılar birbirinin yerine konulduğunda, birinci tür önermeye, yani, bir mantıksal doğruya dönüşebilmeleridir.

İkinci önermedeki "bekar" ile "evli olmayan" kimse aynı şeyi gösterebilir. Ancak *anlam* ve *gönderim* ayrımı göz önüne alındığında, gönderimlerin aynılığı anlamların da aynı olmasını zorunlu kılmaz. Dolayısıyla, II. önermenin analitik doğruluğuna hükmetmek için öncelikle eşanlamlılığın ne olduğunu kesin bir şekilde belirleyebilme ölçütünü de yakalamak gerekir. Şimdi, "iki ifadenin eşanlamlı olduğu neye göre tayin edilebilir?" sorusu karşısında Quine, bu sorunun cevabı olarak söylenebilecek 'tanımlama' yöntemini ele alır.

3. Eşanlamlılığın *Tanımlama* ile Belirlenmesinin Geçerliliği

Kavramsal bilginin bütün öteki bilgilerin temelini teşkil ettiği görüşünü paylaşan klasik filozoflara göre, tanımlar, kavramların bilgisini dile getirirler. Aristoteles'in savunduğu teze göre, tanım, nesne türlerinin *öz*ünü belirleme amacını güder. Modern çağda ortaya çıkarak, özcü yaklaşımın içine düştüğü bir çok güçlükleri çözen *dilci tanımlama* öğretisine göre ise, tanımlanabilen şeyler yalnızca dilsel nesneler yani, sözcüklerdir. Buna göre, *tanımlama*, sözcüklerin anlaşılmasını sağlamak amacıyla başvurulabilecek her hangi bir yöntem demektir. Nitekim, sözcükleri anlamak, onların *anlam*ı olan bir takım değişmez özlerin bulunmasını gerektirmez. Bu bağlamda, genellikle çok anlamlı ve belirsiz olan sözcüklerin anlamları, ancak dili kullananların dilsel davranışlarından onların ne anlamda ve ne maksatla kullanıldıkları belirlenerek ortaya çıkarılır. Bir sözcüğün bir dilde birden fazla görevi olabilir. Her sözcüğün dilde her hangi bir görevi olduğuna ve ayrıca bu görevi belirtmenin her hangi bir yolu olacağına göre, her sözcük ilkece tanımlanabilir olur. Nitekim, özcü yaklaşımın aksine

dilci filozoflara göre tanımlanamaz sözcük yoktur. Çünkü, bir sözcüğün tanımlanamaması, görevinin belirtilememesi ve dolayısıyla, anlamının öğretilememesi anlamsız sözcüklerin varlığını kabul etmek olurdu.[193]

Şimdi tanımlamanın birden fazla görevi bulunduğu göz önüne alındığında tanım, bir sözcüğü bazen daha farklı bir ifadeyle açıklamak veya daha kısa bir ifadeyle belirtmek ve bazen de yeni bir anlam yüklemek gibi bir çok görevler alarak farklı türlere ayrılır.[194] Bu noktada Quine, eşanlamlılığı belirlemede uygun bir yol gibi görünen bazı tanım türlerini değerlendirerek analitikliği mümkün kılacak bir tanımlama yönteminin var olup-olmadığını tartışır:

"Bekar'ın "evlenmemiş kimse" olarak tanımlandığını nasıl bilebiliriz? Onu böyle kim ne zaman tanımladı?" sorularıyla, sözlük yazarının gözleme dayanan bir eşanlamlılık açıklamasının eşanlamlılığın dayanağı olarak kabul edilmesini hatalı bulan Quine, bu durumu at arabasını atın önüne koymaya benzetir. Nitekim, ona göre, iki dilsel biçimin eşanlamlı olarak betimlenebilmesi için zorunlu ve yeterli "iç-bağlantı"ların (inter-connections) gerçekten neler olabileceği açık değildir. "İç-bağlantılar" ne olursa olsun bunlar genellikle kullanıma dayanır.

Carnap'ın "açıklama" dediği bir başka tanım türüne değinen Quine, açıklamada amacın, tanımlananı yalnızca doğrudan bir eşanlamlı sözcük kullanarak anlatmak değil, tanımlananın anlamını arıtarak veya tamamlayarak onu geliştirmek olduğunu söyler, bu nedenle, Quine'a göre, "açıklama" önceden var olan eşanlamlıkları kabule dayandığı için analitik önermeleri tespit etmede bir çözüm olamaz.

Quine, yapay dillerde olduğu gibi önceki eşanlamlılıklara dayanmayan, bilakis onu açıklayan yeni bir tanım gerçekleşirse bunu geçerli sayar. Burada tanımlananın tanımlayanlarla eş anlamlı olması amacıyla özel olarak üretilmesi söz konusudur.

---

[193] Batuhan & Grünberg, *Modern Mantık*, s. 88, 89.
[194] Tanım türleri için bkz. Batuhan & Grünberg, *Modern Mantık*, s. 87-97.

Ancak, bu, açıkça uzlaşımsal olan yeni işaretler sistemi kurularak salt kısaltma amacıyla meydana getirilen bir tanımdır ve açıklayıcı değeri çok azdır.[195]

Buraya kadar eşanlamlılığı ortaya çıkarabilecek kullanışlı ve geçerli bir yol bulunamadığı ve dolayısıyla, bir "anlambilimsel analitik" önermeyi mantıksal bir doğruya dönüştürebilecek geçerli bir tanımlamanın yapılamadığı gerekçesiyle Quine, eşanlamlılığı ortaya çıkarabilecek bir başka yol olan, *salva veritate* testini ele alır:

4. Eşanlamlılığı Belirlemede *Değiş-tokuş Edilebilirlik* (Salva Veritate) Testi

Değiş-tokuş edilebilirlik ilkesinin, iki dilsel ifadenin eşanlamlılığının bütün bağlamlarda, doğruluk değeri değişmeden, birbirinin yerini tutabilmesi demek olduğunu belirten Quine, *salva veritate*'yi uygulamanın geçersiz olacağı durumları hatırlatmak üzere birkaç örnek verir: 'bekar' (bachelor) [evlenmemiş erkek] olarak tanımlanmıştır ama 'bachelors of arts' denildiğinde [edebiyat fakültesi mezunu], 'bachelors button' denildiğinde ise [peygamber çiçeği] denilmiş olur. Benzeri bir durum şu örnek için de geçerlidir: [196]

'Bekar'ın harflerinin sayısı ondan azdır. ('Bachelor' has less than ten letters)

Bu cümlede de "bekar"ın yerine "evlenmemiş kimse"yi yerleştirmek mümkün değildir. Bu, anlam bakımından hataya yol açar. Nitekim, 'bekar'ın tırnak içinde belirtilmesi onun bir üst dilde bahsedildiğinin işaretidir. Bu nedenle, tırnak işareti, kelimeden ayrılmaz bir parça durumundadır.

Örneklerdeki "edebiyat fakültesi mezunu" ve "peygamber çiçeği" ifadeleriyle "bekar"lı cümleden her birini birer tek ve bölünmez sözcük diye kabul ederek, eşanlamlılığın mihenk taşı olan *salva veritate*'nin, "bir sözcüğün kendisini meydana getiren parçalarına uygulanamayacağı" şartı konularak onun geçerliliğini kurtarmanın

[195]Quine, "Two Dogmas of Empiricism", s. 25.
[196]Quine, "Two Dogmas of Empiricism", s. 27-29.

mümkün olabileceğine değinen Quine, asıl olarak *salva veritate*'nin eşanlamlığı test etmede yeterince güçlü bir koşul olup olmadığını sorgular. Bunun için "neye *bilişsel* (cognitive) *eşanlamlı* denilebilir?" sorusunu sorarak önce, bilişsel eşanlamlılığın ne anlama geldiğini açıklar: İki dilsel biçim, analitikliği bozmadan her durumda değiş-tokuş edilerek birbirinin yerini tutabilir olduklarında bunlar *bilişsel eşanlamlı* demektir. Buna göre, bir analitik önerme, eşanlamlı ifadeleri birbiriyle yer değiştirildiğinde mantıksal bir doğruya dönüşebilecektir. Quine, bilişsel eşanlamlılığı böylece açıkladıktan sonra onun analitiklik için geçerliliğini bir örnek üzerinde test eder: "bekar" ve "evlenmemiş kimse" bilişsel eşanlamlıdır demek,

I) "Bütün bekarlar ve yalnız bekarlar evlenmemiş kimselerdir." (All and only bachelors are unmarried men)

önermesi analitiktir, demektir.

II) "Zorunlu olarak bütün bekarlar ve yalnız bekarlar bekardır." (Necessarily all and only bachelors are bachelors)

Bu önermedeki "zorunlu olarak" yalnızca analitik önermelere uygulanacak biçimde dar yapıldığı kabul edildiği zaman bile önermenin doğru olduğu açıktır. Demek ki, eğer "bekar" ve "evlenmemiş kimse" birbirinin yerini tutabilirse II.' deki "bekar" yerine "evlenmemiş kimse" konularak elde edilen :

III) "Zorunlu olarak bütün bekarlar ve yalnız bekarlar evlenmemiş kimselerdir." (Necessarily all and only bachelors are unmarried men)

Sonucu da II.'deki gibi analitik doğru olmalıdır. Şimdi, III. doğrudur demek I. önerme analitik demektir. Buna göre, "bekar" ve "evlenmemiş kimse" bilişsel olarak eşanlamlıdırlar.

Görüldüğü gibi, "bekar" ile "evlenmemiş kimse"nin eşanlamlılığına I. cümlenin analitik olduğunu var saydığımızda ulaşıyoruz. I. Cümlenin analitikliğine de III. Cümledeki "bekar" ile "evlenmemiş kimse"nin eşanlamlı olduğunu varsaydığımızda ulaşıyoruz. Bu durumda eşanlamlılık ile analitiklik arasında hangisinin diğeri için belirleyici olduğu noktasında açıkça olmayan ama yine döngüsel olan bir durumla karşılaşmaktayız.

İşte, Quine'a göre,ifadelerin değiş-tokuş edilerek birbirinin yerini tutabilir olma imkanı, eldeki dilin zenginlik derecelerine göre ortaya çıkar. Nitekim, yukarıdaki çıkarım, bizim "zorunlu olarak" (necessarily) zarfını içerecek kadar zengin bir dille çalıştığımızı varsayar. Çünkü bu zarf, bir analitik önermeye uygulandığı zaman, ve yalnızca o zaman doğruyu verecek biçimde yapıldığını ifade eder. Bir dil böyle bir zarf içerse bile, o dilin kusurunu görmezden gelemeyeceğimizi belirten Quine, zarfın anlamının var olduğunu kabul etmenin, bizim daha önce analitikliği ikna edici şekilde açıklamış olduğumuzu kabul etmek anlamına geldiğini söyler. Oysa biz, analitikliğe bir açıklama getirmek için uğraşmaktayız. Şu durumda Quine'a göre, *salva veritate,* bilişsel eşanlamlılığı ortaya çıkarmada yetkin görünmesine karşın *analitiklik*le döngüsel bir durum içindedir. Bu sebeple içlemsel dilde, *değiş-tokuş edilebilirlik* ilkesi *analitikliği* açıklamada geçerli bir yol olamamaktadır.[197]

Kaplamsal dilde de yine, *salva veritate*'nin, kaplamı ilgili yönlerden belirlenmiş dolayısıyla, aynı varlıklar için doğru olduğu belirlenmiş bir dille bağlantı kuruncaya kadar bir işlevi yoktur. Şöyle ki, "bekar" ve "evlenmemiş kimse" nin kaplamsal uyuşmasının, "yüreği olan yaratık" ve "böbreği olan yaratık"ın kaplamsal uyuşmasında olduğu gibi yalnızca ilineksel olgulara değil de anlama dayandığını gösteren bir delil yoktur. Dolayısıyla, "bekar" ile "evlememiş kimse" deyimleri ilineksel bakımdan örtüşüyor olsalar da anlam bakımından ayrı olabilir. Şu durumda "bekar" ın hangi varlıklar için doğru olduğunu kesin bir şekilde belirleme imkanı olmadığından kendisiyle değiş-tokuş edilecek ifadeyi de belirleme imkanı da bulunmamaktadır.[198]

---

[197] Quine, "Two Dogmas of Empiricism", s. 30
[198] Quine, "Two Dogmas of Empiricism", s. 31.

Böylece, *salva veritate* ile bilişsel bir eşanlamlılığın gerçekleşemeyeceği sonucuna varan Quine, analitikliğin bir dayanağı olarak eşanlamlılığı kesin olarak ortaya çıkarabilecek geçerli bir yol bulunamadığı gerekçesiyle, analitikliğin bir başka ölçüte göre tanımını, yani, Carnap'ın analitikliği anlambilim kurallarına dayanarak temellendirmesini ele alır.

5. Analitikliğin *Anlambilim Kuralları*'na Göreli Olarak Tanımlanması

" 'Her yeşil şey yer kaplar' önermesinin analitik olup olmadığını bilmiyorum" diyen Quine, "bunun sebebi 'yeşil', 'yer kaplar' ve 'anlam' kavramlarının eksik anlaşılmasından mı kaynaklanır?" sorusuna, önermelerin analitik olduğunu belirlemekteki zorluğun analitiklik ilkesinin muğlaklığından kaynaklandığını belirterek cevap verir.[199] Ayrıca, analitik-sentetik ayrımını yapabilmekteki zorluğun, sanıldığının aksine, günlük dildeki bulanıklıktan kaynaklanmadığını yapay dillerden örnek vererek gösterir :

> Bir S önermesinin bir L dili için analitik olduğu söylendiği zaman, ortaya çıkan sorun buradaki bağlantıya anlam vermektir. Örnek olarak, Bir L_0 yapay dilini alalım: 'bunun anlambilimsel kurallarına göre, L_0 dilinin bütün analitik önermelerinin, tekrarlama ya da başka yoldan belirlenme şeklinin kesin olarak bulunsun, bu durumda kurallar bize, hangi önermelerin L_0'ya analitik önermeler olabileceğini söyler. Kuralların hangi anlatımlara analitiklik yüklediğini anlarız, fakat kuralların o anlatımlara ne yüklediğini anlayamayız. Kısaca bir S önermesi bir L_0 dili için analitiktir. Ancak 'S' ve 'L' nin değişkenler olduğu durumda 'S, L için analitiktir' i anlamamız gerekir; 'eğer ve ancak' diye başlayan bir kuralı anlamadan önce 'için analitiktir' terimini anlamamız gerekir. L_0 için hangi önermelerin analitik olduğunu söylemekle biz 'analitik'i ya da 'için analitik'i değil de 'L_0 için analitiktir'i açıklamış oluruz.[200]

Burada, Carnap'ın belirlediği şekilde analitikliğin sınırları anlambilimsel kurallara göre ortaya çıkmaktadır. Buna göre, bir önerme yalnızca doğru değil de anlambilimsel kurallara göre doğru olduğu zaman analitik olmaktadır. Quine, bu sonuç karşısında, yeterince açıklanmamış bir 'analitik' sözcüğü yerine yeterince açıklanmamış

---

[199] Quine, "Two Dogmas of Empiricism", s. 32.
[200] Quine, "Bir Deneycilik Dogması" s. 19; Quine, "Two Dogmas of Empiricism", s. 33.

bir 'anlambilimsel kural' kavramına başvurulmuş olduğunu belirterek, böylece yeni bir çıkmaza girildiğini söyler:

> Bir önerme anlambilimsel kurallara göre doğruysa, kendimizi yine tartışmalı bir alanda buluruz. 'S, L için analitiktir' i genel olarak 'L' değişkeni için açıklamak istediğimizde (L'nin yapay dillerle sınırlandığını kabul etsek bile) 'L'nin anlambilimsel kurallarına göre doğrudur diye açıklanması yararsızdır. Çünkü, 'bağıntılı anlambilimsel kuram', 'için analitiktir' kadar açıklanma ihtiyacındadır.[201]

B. Analitik-Sentetik Ayrımı ve Doğrulamacılık

Quine, *doğrulamacı* anlam kuramının *indirgemeciliğin* sonucunda ortaya çıkması ve *indirgemeciliğin* temelde önermelerin *analitik-sentetik* ayrımına bağlı olması nedeniyle, *doğrulamacılığı* ve *analitikliği* temelde aynı bir dogma olarak görür.

Quine, iki dogmanın temelde bir ve aynı şey olduğunu açıklamak için önce, mantıkçı pozitivizmin doğrulamacı anlam kuramını dikkate alarak, bilişsel eşanlamlılığın terimlerden başka, önermeler arasında da söz konusu olduğunu hatırlatır. Hatırlanacağı üzere, önermeler, deneysel bir *doğrulama* veya *yanlışlama* bakımından aynı olduklarında eşanlamlı olurlar.[202] Buna göre, bir önerme, ancak mantıksal doğru niteliğindeki bir başka önerme ile eşanlamlı olduğu zaman *analitik* olabilir. Bu durumda eğer *doğrulamacılık*, önermelerin eşanlamlılığını açıklamada yeterli kabul edilecek olursa analitikliği belirlemekte bir sorun kalmayacaktır. Nitekim, önerme eşanlamlığından diğer dilsel biçimlerin de eşanlamlılığı çıkarılabilecektir. Quine, bu sonucu değerlendirmek üzere, önermeler arası eşanlamlılığının nasıl ortaya çıktığını tartışır.

Önerme eşanlamlılığının, deneysel bir doğrulama veya yanlışlama metodundaki benzerlik olduğu söyleniyorsa ilk olarak bu benzerliği içeren metotların neler olduğu incelenmelidir. Buna göre, Quine, "bir önerme ile onun doğrulama veya yanlışlamasını veren deneyimler arasındaki bağın doğası nedir?" sorusunu sorarak, bu konuda en yüzeysel cevabın, *kökten indirgemeci* yaklaşımla verildiğini belirtir. Kökten

---

[201] Quine, "Bir Deneycilik Dogması", s. 20; Quine, "Two Dogmas of Empiricism", s. 34.

indirgemeciliğe göre, her anlamlı önerme, doğrudan deneyime çevrilebilen önermelerdir. Doğrudan deneyime çevrilebilir nitelikteki önermeler, yalnızca a posteriori bilgiye dayalı olan *sentetik* önermelerdir. Bunun dışında kalan ve yalnızca dile bağlı olarak doğruluğu belirlenebilen önermeler ise, *analitik* olmaktadır. Şu halde *indirgemecilik* ve indirgemeciliğe bağlı olarak ortaya çıkan *doğrulamacılık* bakımından önermelerin *analitik-sentetik* ayrımı kaçınılmazdır. Analitikliğin beş kavram çerçevesindeki tartışmasında görüldüğü gibi, onu, indirgemeciliğin hafifletilmiş biçimiyle bile olsa döngüselliğe düşmeden açıklamak imkansızdır. Bu nedenle Quine, deneyciliğin iki dogması olarak nitelediği *analitik-sentetik* ayrımı ile *indirgemeciliğin* aynı temele yani analitikliğe dayandığını söyler.[203]

[202] Dilman, *Quine on Ontology, Necessity and Experience*, s. 78.
[203] Quine, "Two Dogmas of Empiricism", s. 37-41.

SONUÇ

Felsefe tarihinde *zorunlu doğru* olarak kabul edilen *analitik önermeler*le ile ilgili problemin, onları belirlemede kullanılacak ölçütü belirleme noktasında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu konuda Kant'ın öne sürdüğü ölçütler, en çok "belirsizliği" ve "kullanışsızlığı" nedeniyle eleştirilere maruz kalmıştır. Frege, "belirsizliği" kaldırmak amacıyla bir önermenin analitik olmasını *mantıksal doğru* olmasına veya *mantıksal doğruya indirgenebilir* olma şartına bağlamıştır. Ancak bunun nasıl gerçekleştirileceğine dair kesin bir ölçüt vermemiştir. Mantıksal bir ölçüt bulma arayışında mantıkçı pozitivist yaklaşım içerisinde Ayer'ın girişimlerinden sonra, Carnap, en kesin tanımlamayı ve ölçüt belirlemeyi gerçekleştirerek analitik önermeleri mantıksal bir kesinlikle belirlemeyi başarır. Bu noktada Quine, eleştirisini analitiklik tanımlarının Fregeci yaklaşım biçimi üzerine ve ilk hedefte, Carnap'a yöneltir.

Carnap, mantıkçı pozitivizmin merkezi kavramları olan *analitikliği* ve buna bağlı olarak gelişen *doğrulamacı* anlam kuramını Tarski'nin *nesne dili-üst dil* ayrımı temelinde, mantıksal bir kesinlikle ve sistematik bir şekilde ortaya koyar. Quine'a göre, Carnap'ın ortaya koyduğu *sentaks* sisteminin tek önemli pürüzü, temel dayanak durumunda olan *analitikliğ*in tanımında belirmektedir. Carnap, *analitikliği*, son merhalede, anlambilimsel boyutuyla birlikte, "*S1* cümlesinin *S* anlambilimsel sistemindeki olası bütün doğruluk değeri yorumlamalarında yalnızca *S* sisteminin anlambilimsel kurallarına bağlı olarak ve dil dışı hiçbir olguya gönderimde bulunmadan doğru çıkması demektir" şeklinde tanımlar. Böylece, analitik bir önermenin, yalnızca ait

olduğu dil sisteminin anlambilimsel kurallarına uygun olma şartıyla *mantıksal doğru* olarak kabul edilmesi mümkün hale gelir. Quine'a göre, böyle bir tanım analitikliği anlambilimsel boyutuyla bile olsa sonuçta, dil sistemlerine göreli olarak tanımladığından, bir önermenin asıl olarak "niçin analitik" olduğunu değil, ancak "bir sisteme göre niçin analitik olduğunu" açıklayabilmektedir. Böylece, *anlam/iç-çelişki, tanımlama, eşanlamlılık, salva veritate* kavramlarının açıklanmasında içine düşülen döngüsel durum karşısında, bu kavramlarla bir önermeyi mantıksal doğruya dönüştürmenin mümkün olamayacağını ortaya koyan Quine, Carnap'ın dil sistemlerine göreli olarak ortaya koyduğu *analitiklik* tanımlarının da *zorunlu doğru*yu tanımlayamadığını savunur.

Quine, analitikliği eleştirmekle indirgemeciliği ve dolayısıyla mantıkçı pozitivizmin doğrulamacı anlam kuramını da eleştirmiş olur. Nitekim, ona göre, indirgemecilik ile analitiklik temelde özdeştir. Çünkü, indirgemeci yaklaşım, anlamlı her ifadenin doğrudan deneyime çevrilebilir olduğunu savunmakla, sentetik önermelerin analitik olanlardan ayırt edilebilirliğini varsaymış olmaktadır. Dolayısıyla, *doğrulamacılığın*, yalnızca dünya üzerine bir bilişi verebilen önermelerin *doğru* ve *anlamlı* olabileceği görüşünü savunduğu hatırlanırsa mantıkçı pozitivizmin, *analitiklik*le birlikte ona özdeş dayanağını oluşturan diğer öğenin de *indirgemecilik* olduğu görülür.

Quine'a göre, genel olarak doğruluğun hem dile hem de dil dışı olgulara bağlı olduğu açıktır. Onun ifadesiyle,"*Brütüs Sezar'ı öldürdü* önermesi, Brütüs Sezar'ı öldürmemiş olsaydı *yanlış* olurdu veya *öldürdü* sözcüğü *dünyaya getirdi* anlamına gelseydi de *yanlış* olurdu." Bu şekilde, genellikle bir önermenin doğruluğunun, dilsel boyutunun olgusal boyutta açıklanabilmesi gerektiği yönünde bir eğilimin olağan olduğuna değinen Quine, bazı önermelerin olgusal boyutunun bulunmamasının da akla aykırı gelmediğini ve böyle önermelerin *analitik* olabileceğini kabul eder. Fakat, bir önermenin olgusal boyutunun bulunmayışının makul saymasına rağmen *analitik* ve *sentetik önermeler* arasına bir sınır çizilemediğinin de üzerinde durur. Çizilebilecek böyle bir sınırın bulunduğu yönündeki bir kabulün ise, deneycilerin deneysel olmayan bir dogması ve metafizik bir inanç konusu olduğunu söyler.

Epistemolojinin, bilginin kökenini ve gelişmesini, bilgi olmayandan bilgiye geçişini inceleyerek genelleştiren ve bilginin imkanını nesnel bir şekilde ortaya koymayı amaçlayan bir disiplin olduğu göz önüne alınırsa, Carnap'ın, dil sistemlerinin *sentaktik* veya *semantik* kurallarına göreli olarak ortaya koyduğu *analitiklik* tanımlarının epistemolojik olmaktan çok metodolojik olduğu görülür. Nitekim, Carnap, *analitikliği*, temellendirmediği bir *görelilik* anlayışına dayalı olarak tanımlamıştır. Analitikliğin *anlambilimsel kurallara* göre tanımı, bir önermenin hangi sistem kurallarına göre nasıl ve niçin *analitik* olduğunu belirlemeyi mümkün kılarken bütün sistemler üzerinde genel-geçer bir *analitik önerme* olabilirliğini öngörmez. Bu yönüyle, Carnap'ın, temellendirmediği çoğulcu bir mantık anlayışına sahip olduğu düşünülmektedir.

Quine ile Carnap arasındaki anlaşmazlığın, birinin *analitikliği*, epistemolojik boyutta ve tekçi mantıkla, diğerinin metodolojik boyutta, çoğulcu mantıkla ele alma noktasında ortaya çıktığı düşünülmektedir. Buna göre, Quine, bu eleştirisinde tekçi mantık anlayışına sahiptir ve analitikliği öncelikle epistemolojik boyutuyla değerlendirir. Bu nedenle Quine, Carnap'ın "S_1'nin S'deki anlambilimsel kurallarına göre analitik olduğu" açıklaması yerine, S_1'in asıl olarak neden analitik olduğu açıklamasını bekler. Bu noktada, Quine'ın eleştirisi sadece epistemolojik açıdan anlamlı görünmektedir. Bu nedenle onun analitiklik eleştirisinin, Carnap'ın *analitiklik* tanımını metodolojik önemi ve kullanışlılığı bakımından geçersiz kıldığı söylenemez. Zaten Quine'ın, Carnap'ın sentaktik ve anlambilimsel tanımlamalarına bu açıdan bir itirazı olmadığı göz önüne alınırsa onun eleştirisinin Carnap örneği üzerinde dolaylı olarak gelmiş geçmiş bütün analitiklik tanımlarının metodolojik değil de epistemolojik yetersizliklerini göstermeyi amaçladığı görülebilir. Belki, burada Quine'a epistemolojik anlamda analitikliğin mümkün olup olmayacağını tartışmanın ne derece yerinde olduğu sorusu yöneltilebilir. Çünkü, analitik bir önerme gerçeklik hakkında olmadığından, onun doğruluğu yalnızca tutarlılığından kaynaklanmaktadır. Tutarlılık ise, metodolojik anlamda bir doğruluğu ifade eder. Bu nedenle dış dünya hakkında bilgi vermeyi amaçlamayan tutarlı bir cümle, epistemolojiye ait *doğru* terimiyle nitelenmez ancak *mantıksal doğru* olarak nitelenir. Bu bağlamda epistemolojik anlamda *doğru* veya *yanlış* bir değerde olma iddiasını zaten taşımayan bir cümlenin niçin *doğru* olduğunu

sormak aslında onun niçin tutarlı olduğunu sormak anlamına gelir. Bu nedenle Bir cümlenin niçin tutarlı olduğu sorusunun cevabının, o cümlenin ait olduğu sisteme göre verilmesi gereği mantıksal bakımdan kaçınılmaz görünmektedir.

Sonuç olarak, analitik-sentetik önermeler arasında kesin bir sınır çizilebileceği fikri ile bu ayrıma bağlı olarak ortaya çıkan ve Carnap'ın *Aufbau*'sundaki temel tezi oluşturan indirgemeci görüşü reddetmenin Quine'a *holizm*in kapılarını açtığı bilinir. Quine, *analitiklik* fikrini bırakmanın, kuramsal metafizik ile doğa bilimleri arasında varolduğu düşünülen sınırın ortadan kalkmasına ve pragmacılığa doğru bir kaymaya yol açacağını belirtmektedir. Bu çerçevede, tek bir ifadenin deneysel olarak anlamlı olmaya tekabül edemeyeceği fikrine dayalı olan ve dolayısıyla, bilgide bütüncü bir anlayışa işaret eden *holizm*, Quine'ın deyimiyle, "dogmasız bir deneyciliği" öngörür. Böylece, Quine, a priori cümleleri, bilgi kabul etmeyerek, mantıkçı pozitivizmden daha deneyci bir yol izler. Henüz ciddi biçimde eleştirilmemiş olan "Two Dogmas of Empiricism" günümüzün halen tartışılan makalelerinden biridir. Quine'ın analitikliği esaslı bir biçimde eleştirmesinden sonra, dogmasız bir deneyciliğin nasıl mümkün olabileceği meselesinin bundan sonraki çalışmalarda incelenmeyi hak ettiğini söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

Akarsu, Bedia, *Çağdaş Felsefe Akımları*, İstanbul: MEB Yayınları, 1979.

Ayer, A.J., "Editor's Introduction", A.J. Ayer (ed.) *Logical Positivsm*, New York: The Free Press, 1959, 3-28.

_____, *Language, Truth and Logic*, London: Victor Gollancz, 1960.

_____, *Dil Doğruluk ve Mantık*, Çev. Vehbi Hacıkadiroğlu, 2. baskı, İstanbul: Metis Yayınları, 1998.

Batuhan, Hüseyin & Teo Grünberg, *Modern Mantık*, Ankara: ODTÜ Yayınları, 1970.

Blumberg, Alber E., "Logic, Modern", Paul Edwards (ed.) *The Encyclopedia of Philosophy*, New York: Macmillan, 1972, 12-34.

Bochenski, I.M., *A History of Formal Logic*, translated and edited by Ivo Thomas, 2nd Edition, New York: University of Notre Dame Press, 1970.

Bozkurt, Nejat, *20. Yüzyıl Düşünce Akımları*, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1995.

Carnap, Rudolf, "Testability and Meaning", Herbert Feigl and May Brodbeck (ed.) *Readings in Philosophy of Science*, New York: Appleton Century Crofts, 1953.

_____, "The Elimination of Metaphysics Through Logical Analysis of Language", A.J. Ayer (ed.) *Logical Positivsm*, New York: The Free Press, 1959, 60-81.

_____, "The Old and the New Logic", A.J. Ayer (ed.) *Logical Positivsm*, New York: The Free Press, 1959, 133-146.

_____, *Introduction to Semantics and Formalization of Logic*, 2 Vols, Cambridge: Harvard University Press, 1961

_____,*Introduction to Symbolic Logic and its Applications*, translated by W.H. Meyer and J. Wilkinson, New York: Dover Publications, 1958.

_____, *Meaning and Necessity*, 2nd Edition, Chicago: The University of Chicago Press, 1956.

_____, *Philosophy and Logical Syntax*, London: Kegan Paul, 1935.

_____, *The Logical Syntax of Language*, translated by Amethe Smeaton, London: Routledge & Kegan Paul, 1964.

Coffa, Alberto, "Carnap, Tarski and the Search for Truth", Sahotra Sarkar (ed.) *Science and Philosophy in the Twentieth Century,* Vol. VI, New York: Garland Publishing, 1996, 155-180.

Devitt, Michael & Kim Sterelny, *Language & Reality*, Oxford: Basil Blackwell, 1987.

Dilman, İlham, *Quine on Ontology, Necessity and Experience*, New York: State University of New York Press, 1984.

Dummet, Michael, *Frege: Philosophy of Language*, 2nd Edition, Cambridge: Harvard University Press, 1981.

Dursun, B. Yücel, *Kant'ta ve Bazı Yirminci Yüzyıl Filozoflarında Analitik/Sentetik Ayrımı*, Hacettepe Üniversitesi SBE (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2001.

Feigl, Herbert & May Brodbeck (ed.) *Readings in Philosophy of Science*, New York: Appleton Century Crofts, 1953.

Feigl, Herbert, "Mantıkçı Emprisizm'in Bilim Felsefesi", Çev. Füsun Altıok, *Araştırma* (AÜDTCF Felsefe Araştırmaları Enstitüsü Araştırma Dergisi), C. V, 1967, 273-290.

Feldman, Richard, *Reason and Argument*, New Jersey: Prentice Hall, 1993.

Frege, Gottlob, "On Sense and Reference", A.W. Moore (ed.) *Meaning and Reference*, Oxford: Oxford University Press, 1993, 23-42.

Grice, H.P. & P.F. Strawson, "In Defense of a Dogma", Sahotra Sarkar (ed.) *Science and Philosophy in the Twentieth Century,* Vol, V, New York: Garland Publishing, 1996, 71-88.

Grünberg, Teo, "Bertrand Russell'ın Tasvirler Teorisi", *Felsefe Arkivi*, S. 14, 1963, 138-173, s. 139-163.

_____, "Temel-Önermeler", *Felsefe Arkivi*, S. 13, 1962, 30-56.

_____, *Anlam Kavramı Üzerine Bir Deneme*, Ankara: AÜDTCF Yayınları, 1970.

Gür, Bekir S. (ed.) *Matematik Felsefesi*, Ankara: Orient Yayınları, 2004.

Haack, Susan, *Philosophy of Logics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1978.

Hacıkadiroğlu, Vehbi, "Analitik Yargılar ve a Priori Yargılar", *Felsefe Tartışmaları-15. Kitap*, İstanbul: Panorama Yayınevi, 1994, 72-84.

_____, "Matematik Önermeleri Üzerine", *Felsefe Tartışmaları-20. Kitap*, İstanbul: Panorama Yayınevi, 1996, 5-19.

Hahn, Lewis Edwin & Paul Arthur Schilpp, *The Philosophy of W.V. Quine*, Illinois: Open Court, 1998.

Hamlyn, D.W., "Analytic and Synthetic Statements", Paul Edwards (ed.) *The Encyclopedia of Philosophy*, New York: Macmillan, 1967, 105-109.

Heimsoeth, Heinz, *Immanuel Kant'ın Felsefesi*, Çev. Takiyettin Mengüşoğlu, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1986.

Hızır, Nusret, "Viyana Çevresi", *Araştırma* (AÜDTCF Felsefe Araştırmaları Enstitüsü Araştırma Dergisi), C. II, 1964, 245-255.

Hume, David, *An Enquiry Concerning Human Understanding*, Indianapolis: Hackett Publishing Company, 1993.

Irving, M. Copi, *Introduction to Logic*, New York: Macmillan, 1961.

Irzık, Gürol, "Wittgenstein ve Carnap: Tractatus'un Mantıkçı Pozitivizm'e Etkisi" *Felsefe Tartışmaları-11. Kitap,* İstanbul: Panorama Yayınevi, 1992, 59-81.

Kalish, Donald, Richard Montague & Gary Mar, *Logic Tecniques of Formal Reasoning,* 2nd Edition, Oxford: Oxford University Press, 1980.

Kant, Immanuel, *Arı Usun Eleştirisi*, Çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınevi, 1993.

_____, *Prolegomena*, 2. Baskı, Çev. Ioanna Kuçuradi ve Yusuf Örnek, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 1995.

Klemke, E.D. (ed.) *Contemporary Analytic and Linguistic Philosophies*, New York: Prometheus Books, 2000.

Korkut, Buket, *On The Significance of Analyticity: A Study on the Controversy between Carnap and Quine*, Boğaziçi Üniversitesi SBE (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2003.

Leibniz, G.W., *Monadoloji*, Çev. Suut Kemal Yetkin, İstanbul: Devlet Basımevi, 1935.

Levin, Michael E., "Quine's View(s) of Logical Truth", Robert W. Shahan & Chris Swoyer (ed.) *Essays on the Philosophy of W.V. Quine*, Oklahoma: University of Oklahoma Press, 1978, 45-67.

Linsky, Leonard (ed.) *Semantics and the Philosophy of Language*, Chicago: University of Illinois Press, 1970.

Locke, John, *An Essay Concerning Human Understanding*, edited with a foreword by Peter H. Nidditch, Oxford: Clarendon Press, 1990.

Moore, A.W. (ed.) *Meaning and Reference*, Oxford: Oxford University Press, 1993.

Paul Edwards (ed.) *The Encyclopedia of Philosophy*, New York: Macmillan, 1972.

Schlick, Moritz "Anlam ve Doğrulama", Çev. Necla Arat, Bedia Akarsu (ed.), *Çağdaş Felsefe Akımları,* İstanbul: MEB Yayınları, 1979, 249-259.

Quine, W.V., "Notes on Existence and Necessity", Leonard Linsky (ed.) *Semantics and the Philosophy of Language*, Chicago: University of Illinois Press, 1970, 77-91.

_____, "On What There is", E.D. Klemke (ed.) *Contemporary Analytic and Linguistic Philosophies*, New York: Prometheus Books, 2000, 318-330.

_____, "Truth by Convention", W.V. Quine, *The Ways of Paradox and Other Essays*, New York: Random House, 1966, 70-99.

_____, "Two Dogmas of Empiricism", W.V. Quine, *From a Logical Point of View*, Cambridge: Harvard University Press, 1980, 20-46.

_____, "Bir Deneycilik Dogması", Çev. Vehbi Hacıkadiroğlu, *Felsefe Tartışmaları-1. Kitap*, İstanbul: Panorama Yayınevi, 1987, s. 9-22.

_____, *Elementary Logic*, 11th Edition, Cambridge: Harvard University Press, 2001.

_____, *From a Logical Point of View*, Cambridge: Harvard University Press, 1980.

_____, *The Ways of Paradox and Other Essays*, New York: Random House, 1966.

Read, Stephen, *Thinking About Logic,* New York: Oxford University Press, 1994.

Reichenbach, Hans, "The Verifiability Theory of Meaning", Herbert Feigl ve May Brodbeck (ed.) *Readings in Philosophy of Science*, New York: Appleton Century Crofts, 1953.

_____, *Bilimsel Felsefenin Doğuşu*, Çev. Cemal Yıldırım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1981.

Ruspoli, Tao, "This Sentence is False", http://www.ruspoli.com/philosophy/language/tarski.html, (07.01.1995).

Russell, Bertrand, "Descriptions", Leonard Linsky (ed.) *Semantics and the Philosophy of Language*, Chicago: University of Illinois Press, 1970.

_____, "Matematiksel Felsefe'ye Giriş'ten Seçmeler" Çev. Muharrem Özlük, Bekir S. Gür (ed.) *Matematik Felsefesi*, Ankara: Orient Yayınları, 2004, 73-103.

_____, *The Problems of Philosophy*, Oxford: Oxford University Press, 1943.

Sarkar, Sahotra (ed.) *Science and Philosophy in the Twentieth Century,* 6 Vols, New York: Garland Publishing, 1996.

_____, "Introduction", Sahotra Sarkar (ed.) *Science and Philosophy in the Twentieth Century,* Vol. VI, New York: Garland Publishing, 1996, xv-xviii.

_____, "Series Introduction", Sahotra Sarkar (ed.) *Science and Philosophy in the Twentieth Century,* Vol. I, New York: Garland Publishing, 1996, vii-xiii.

Shahan, Robert W. & Chris Swoyer (ed.) *Essays on the Philosophy of W.V. Quine*, Oklahoma: University of Oklahoma Press, 1978.

Tarski, Alfred, "The Semantic Conception of Truth," Leonard Linsky (ed.) *Semantics and the Philosophy of Language*, Chicago: University of Illinois Press, 1970, 13-47.

Taylan, Necip, *Gazzali'nin Düşünce Sisteminin Temelleri,* 2. Baskı, İstanbul: İFAV Yayınları, 1994.

Tepe, Harun, "Doğruluk 'Uygunluk' mudur? Doğruluk Kuramları Tartışmasına Giriş", *Felsefe Tarışmaları-13. kitap*, İstanbul: Panorama Yayınevi, 1993, 68-78.

Turgut, İhsan, *Felsefenin Temel Sorunları*, İzmir: Akademi Kitabevi, 1998.

Türker, Sadık, *Aristoteles, Gazzali ve Leibniz'de Yargı Mantığı*, İstanbul: Dergah Yayınları, 2002, s.40-41.

Ural, Şafak, *Temel Mantık,* 2. baskı, İstanbul: Çantay Kitabevi, 1995.

Weber, Alfred, *Felsefe Tarihi*, Çev. H.Vehbi Eralp, 5. baskı, İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1991.

Wittgenstein, Ludwig, *Tractatus Logico-Philosophicus,* Çev. Oruç Aruoba, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996.